

TESI DOCTORAL

**FRANCESC MUNTANER I MONER,
UN GRAVADOR MALLORQUÍ DEL
SEGLE XVIII**

Maria Canals i Ruera

Dirigida pel Dr. Marià Carbonell i Buades

Programa de doctorat en Història de l'Art i Musicologia
Departament d'Història de l'Art i Musicologia
Universitat Autònoma de Barcelona
2016

1.2. GRAVAT DOCUMENTAL

1.2.1. Targetes de visita

Títol:	"Don Juan Francisco de Anda"
Tema:	Targetes de visita.
Signatura:	<i>Fran.^{co} Muntaner</i>
Any:	1763.
Mides:	92 x 64 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Tarjeta de visita rectangular, amb una motllura central de forma circular, decorada amb una llaçada a la part superior i elements vegetals a la resta: plantes i garlandes de flors. * Al centre, la inscripció: <i>D.ⁿ Juan Fran.^{co} de Anda</i> .
Observacions:	- Podria pertànyer a un <i>alcalde del crimen</i> ³⁶² de l'Audiència de Mèxic a Veracruz, ja que trobem l'expedient d'informació i llicència de passatges a Índies ³⁶³ d'un personatge amb el mateix nom, de la mateixa època ³⁶⁴ i amb un tipus de lletra i abreviatures semblants (quan escriu el nom del personatge) a les de la tarjeta de visita ³⁶⁵ .
Bibliografia:	- PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional</i> (pp.262-266).

362. Nom que rebien els lletrats de les sales del crim, en les audiències reials i cancelleries.

363. Conservat a l'Archivo General de Indias (Contratación, 5525, N.1,R.23)

364. Document del 31 de març de 1780.

365. S'adjunta còpia del document esmentat.

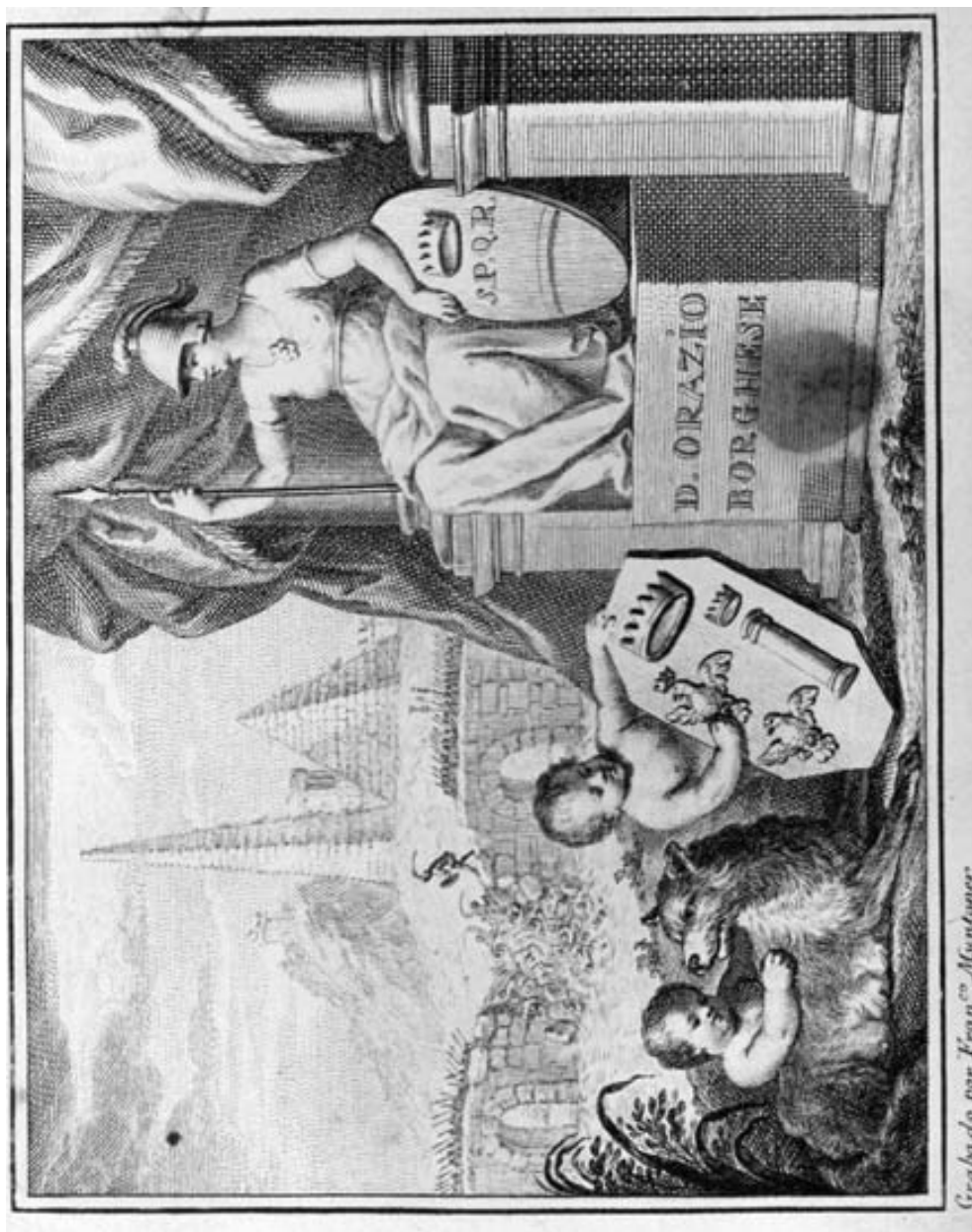
Don Juan Francisco de Anda

Títol:	"Don Orazio Borghese"
Tema:	Targetes de visita.
Signatura:	<i>Grabado por Fran^{co} Muntaner</i>
Any:	1763.
Mides:	118 x 95 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Tarjeta de visita rectangular, amb escenes diferenciades: 1. A primer terme: figura femenina asseguda en un tro, damunt d'un plint i dins d'una estructura arquitectònica amb columnes i ropatges. Vesteix una túnica lligada sota el pit i porta un casc³⁶⁶, així com una llança a la mà dreta, recolzant el braç esquerre sobre un escut, amb una corona reial i les inicials <i>S.P.Q.R.</i>. 2. A la part inferior: dos infants, el primer amb un escut on hi apareixen dues àligues coronades i una columna amb corona, amb una gran corona reial al capdemunt³⁶⁷; l'altre nen acarona un gos³⁶⁸, assegut a terre. 3. Al fons a l'esquerre: batalla entre dos exèrcits, soldats amb espases, llances i escuts, damunt d'un pont derruït i caient a l'aigua. 4. A últim terme: una piràmide, una torre damunt d'una muntanya i el que sembla un obelisc egipci i un temple clàssic. * Sota el pedestal, la inscripció: <i>D. ORAZIO BORGHESE</i>
Observacions:	- Pertany a Orazio Borghese Colonna (Roma, 1736-1801), membre de dues nobles famílies italianes.
Bibliografia:	- PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional</i> (pp.262-266).

366. La dona podria representar una deessa clàssica: Minerva, Atenea...

367. S'identifica amb els escuts de les famílies Borghese i Colonna, que estaven emparentades.

368. Símbol de la fidelitat.

Don Orazio Borghese

Títol:	"Marqués del Surco"
Tema:	Targetes de visita.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner</i>
Any:	1763?
Mides:	70 x 98 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Museo de Historia de Madrid.
Descripció:	Tarjeta de visita rectangular, emmarcada per una motllura decorada amb elements vegetals. Mostra un paisatge marítim, amb dues naus espanyoles de la segona meitat del segle XVIII, amb diferents tipus de veles i on es poden apreciar les obertures per on disparaven els canons. Hi ha un tercer vaixell a l'horitzó. Destaca un enorme animal marí, que podria identificar-se amb una balena. És una imatge nocturna, amb una mitja lluna i estels. * A l'esquerre, un gran filacteri desplegat per una mà, que recau sobre una petxina i un cargol de mar, on hi ha la inscripció: <i>MARQUES DEL SURCO</i>
Observacions:	- Pertany a Francisco Gómez de Grijalva (Berlanga, 1731-Madrid, 1808), Marquès del Surco, conseller del rei i jutge oficial de la <i>Real Audiencia de la Contratación de Indias en Cádiz</i>. - Ha estat impossible obtenir una còpia de l'original, ja que el Museu d'Història de Madrid, propietari de l'estampa, no tenien la peça digitalitzada. No obstant això, m'han fet arribar una còpia extreta d'una publicació, amb dret a reproducció.
Bibliografia:	- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- <i>Estampas. Cinco siglos de imagen impresa</i> (p.205). - CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- <i>Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820</i> (p.307).

Francisco Martorell

Marqués del Surco

1.2. GRAVAT DOCUMENTAL

1.2.2. Escuts heràldics

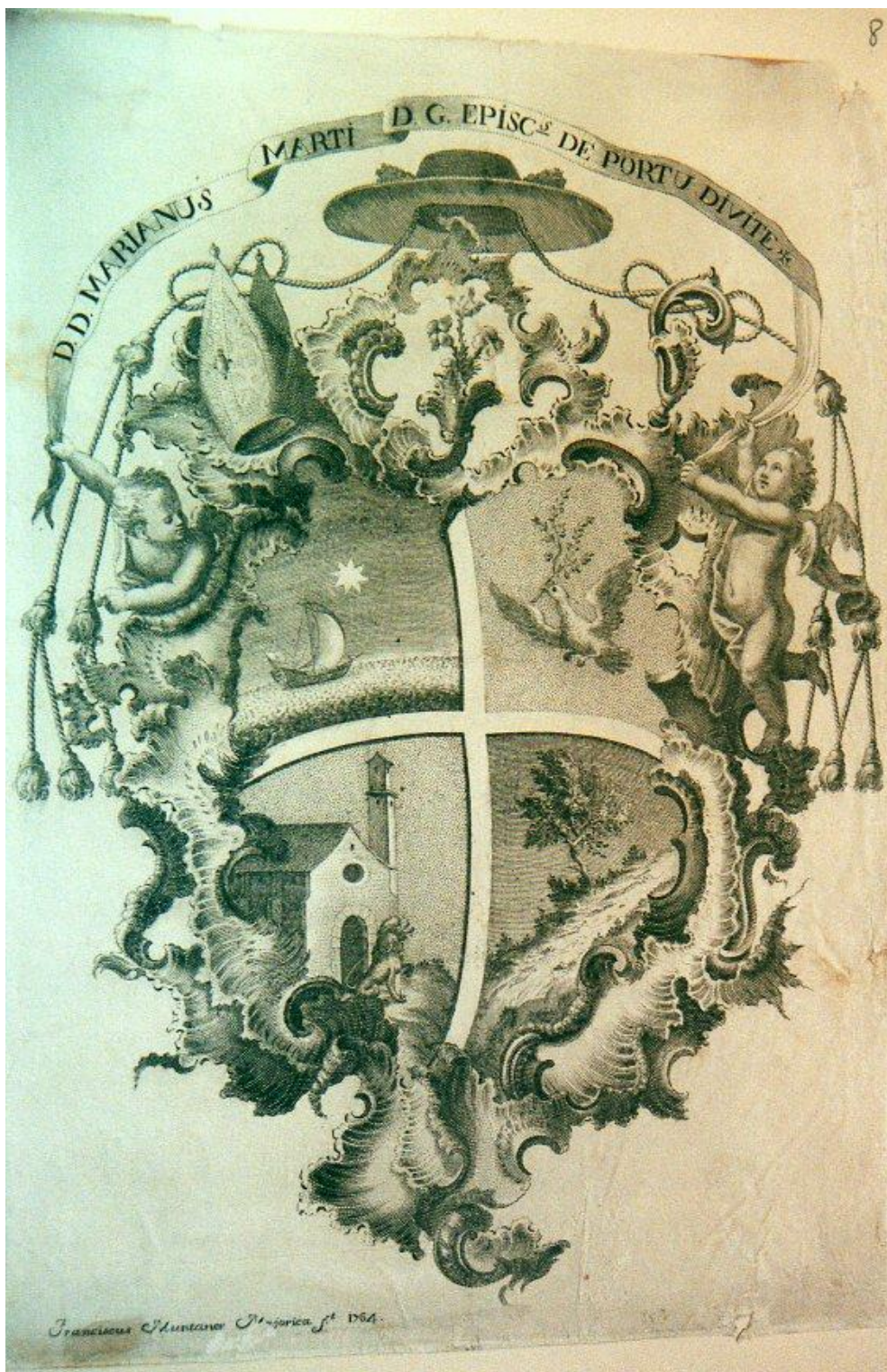
Títol:	[Escut d'armes de Marià Martí Estadella]
Tema:	Estampa heràldica.
Signatura:	<i>Franciscus Muntaner Majoricae f^l 1764</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1764.
Mides:	207 x 145 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Escut d'armes dividit en quatre camps: 1. Un vaixell de vela navegant, sota el Sol. 2. Un ocell volant³⁶⁹ amb una branca al bec. 3. Una església amb un lleó rampant a la façana. 4. Un arbre plantat en un terreny amb pendent. Les imatges estan emmarcades per una orla en forma de cornucòpia, coronada per un capel cardenalici³⁷⁰, amb els cordons i borles despleats a banda i banda. A sota, un bàcul³⁷¹ i una mitra³⁷². * Dos angelets sostenen un filacteri, amb la inscripció: <i>"D. D. MARIANUS MARTI D. G. EPISC^S DE PORTU DIVITE"</i>.
Observacions:	- Pertany a Marià Martí Estadella (Bràfim, 1719-Caracas, 1792), sacerdot, doctor en dret canònic i bisbe de Puerto Rico i de Caracas.

369. Podria ser un colom amb una branca d'olivera, símbol de la pau.

370. Barret d'ala ampla amb cordons acabats amb borles.

371. Bastó ornamentat que representa la dignitat del bisbe o l'abat.

372. Toca alta i apuntada que cobreix el cap del bisbe.

Escut d'armes de Marià Martí Estadella

Títol:	[Escut d'armes dels frares menors franciscans]
Tema:	Estampa heràldica.
Signatura:	<i>Franciscus Muntaner f^t 1765</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1765.
Mides:	106 x 77 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Al·legoria del Nom de Jesús, amb una orla en forma de cornucòpia. Hi ha diferents objectes: 1. A la part superior: una gran corona reial, sota la qual hi apareixen les cinc llagues sagnants de Jesucrist. 2. A cada banda, darrera l'escut: armes i estandarts amb el Sol i la mitja Lluna, canons i tambors, una trompeta i la palma de la victòria. 3. Al centre de la composició: el criptograma IHS³⁷³ dins d'un cercle lluminós, amb una petita creu sobre la H i i els tres claus de la Crucifixió a sota³⁷⁴. 4. A la part inferior de l'orla: escut de l'orde Seràfica³⁷⁵, format per una creu amb dos braços entrellaçats.
Observacions:	- Estampa que il·lustra la primera pàgina del <i>Manuale Seraphicum</i> del frare Bartomeu Rubí (Palma, 1705-1779), que figura a la bibliografia. - Jeroni Juan Tous li dona el títol d'"Alegoría del Nombre de Jesús" (1765). - Al marge superior dret, imprès en negre: 157
Bibliografia:	- RUBÍ, Bartomeu.- <i>Manuale Seraphicum pro ecclesiasticis functionibus commodius peragendis: sive modus admittendi ad habitum, & solemnia vota nuncupandi; Generalem Praelatum recipiendi; Visitandi Fratres, & eligendi Praelatos; Religiosis infirmis Sacramenta Encharistiae, ac Extremae Unctionis ministrandi, & c. & c. Additis Formulis pro induendo habitu túm secundi, túm tertii ord.; Profeffione emittenda, & c. Cum Processionibus Purificationis, & Palmarum: adhibito Cantu Gregoriano ubicumque congruum visum est; adjectoque Indice in fine. Dispositum á Religioso Sacerdote Ordinis Minorum Regularis Observantiae.</i> - JUAN TOUS, Jerónimo.- <i>Grabadores mallorquines</i> (pp.40-42).

-
373. Símbol de Jesucrist en forma d'acrònim.
374. Símbol del martiri.
375. Orde fundada per Sant Francesc d'Assís.

Escut d'armes dels frares menors franciscans

Títol:	[Escut d'armes de Tomàs Verí Togores]
Tema:	Estampa heràldica.
Signatura:	<i>Franciscus Muntaner Majoricae f^l 1767</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1767.
Mides:	100 x 73 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Escut dividit en quatre camps: 1. Tres llunes menguants³⁷⁶. 2. Un griu³⁷⁷mitològic coronat³⁷⁸. 3. Una creu de gules amb dues bandes i ondes d'aigua³⁷⁹. 4. Una planta de cotó. Coronat per un elm amb plomall i decorat amb una orla que el ressegueix, en forma de cornucòpia.
Observacions:	- Pertany a Tomàs de Verí i Togores (Palma, 1763-1827), cavaller de les ordres de Sant Joan de Jerusalem i Calatrava. - Títol propi extret d'una anotació impresa, no original, al peu de l'estampa.

376. Escut heràldic del cognom Verí, originari de Mallorca.

377. Criatura mitològica ferotge, amb el cap i les potes davanteres d'ocell rapaç gegant, plomes daurades, urpes esmolades i bec gruixut; les potes de darrere i la cua són de lleó.

378. Escut heràldic del cognom Togores, originari de Catalunya.

379. Escut heràldic del cognom Salas, molt extès per la Península Ibèrica.

Escut d'armes de Tomàs Verí Togores

1.3. ARQUITECTURA EFÍMERA

1.3.1. Túmulos funerarios

Títol:	[Monument funerari de Bàrbara de Portugal, reina consort de Fernando VI, rei d'Espanya]
Tema:	Estampa funeraria.
Signatura:	<i>Muntaner Majoricae f^t</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1758.
Mides:	375 x 230 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Cadafal de planta poligonal, probablement hexagonal, forma piramidal i compost per cinc cossos. Els tres primers formant el polígon i els dos últims combinant formes còncaves i convexes. A dalt de tot, sobre un coixí, hi destaca una gran corona reial. Pel que fa a la seva decoració, és plena d'escuts i elements funeraris: 1. A la base: un esquelet amb una dalla i un rellotge de sorra³⁸⁰, amb dues figures velades, a banda i banda, sostenint maces³⁸¹. 2. Al damunt: diferents escuts d'armes³⁸², acompanyats per calaveres amb corones reials³⁸³. 3. Al voltant del cadafal: multitud de ciris per il·luminar el conjunt.
Observacions:	- Estampa que il·lustra el <i>Sermon funebre</i> del jesuïta Pedro Navarro, que figura a la bibliografia. - Túmul funerari erigit en motiu de la mort de la reina Bàrbara de Braganza (Lisboa, 1711-Madrid, 1758), que es va aixecar a l'interior de la catedral de Palma.
Bibliografia:	- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- <i>Estampas. Cinco siglos de imagen impresa</i> (p.108). - CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", <i>Summa-Artis. Historia General del Arte</i>, vol. XXXI (pp.624-625). - NAVARRO, Pedro.- <i>Sermon funebre en las honras y exequias que en noble, y magnífica correspondencia de su leal amor consagró a las augustas cenizas de la Serenissima Señora Dª Maria Barbara de Portugal Reyna de España L.M.N.YI. Ciudad de Palma capital de el Reyno de Mallorca en su Iglesia Cathedral á 6. de noviembre de 1758</i>. Mallorca, Joseph Guasp, 1759 (p.8).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- RODRÍGUEZ MOYA, Immaculada.- “Un archipiélago para los Borbones: fiestas regias en Mallorca en el siglo XVIII”, *Espacio, Tiempo y Forma*, (pp.326-327).

380. Juntament amb la calavera, el rellotge de sorra és un objecte simbòlic de la *Vanitas* barroca, símbol de la fragilitat i brevetat de la vida.

381. Simbolitzen la mort personificada.

382. Al centre del segon cos destaquen els escuts del rei Fernando VI de Borbón, a l'esquerra, i de la reina Bàrbara de Braganza, a la dreta, que tornen a aparèixer més amunt.

383. Símbols de la mort reial.

Monument funerari de Bàrbara de Portugal

Títol:	[Monument funerari de Fernando VI, rei d'Espanya]
Tema:	Estampa funeraria.
Signatura:	<i>Muntaner Majoricae f^t</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1759.
Mides:	560 x 275 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca General de España (Madrid).
Descripció:	Cadafal de planta poligonal, forma piramidal i compost per cinc cossos. Els tres primers formant el polígon i els dos últims combinant formes còncaves i convexes. A dalt de tot, sobre un coixí, hi destaca una gran corona reial i un ceptre³⁸⁴. Pel que fa a la seva decoració, és plena d'escuts, estandarts i elements funeraris: 1. A la base: un esquelet amb una dalla i un rellotge de sorra³⁸⁵, amb dues figures velades, a banda i banda, sostenint maces³⁸⁶. 2. Al damunt: diferents escuts d'armes del monarca difunt, acompanyats per calaveres amb corones reials³⁸⁷. 3. Al voltant del cadafal: multitud de ciris per il·luminar el conjunt. El túmul té dues piràmides hexagonals en forma de canelobres sobre plints, a cadascun dels costats, i està coronada per una estructura circular de la qual en pegen cortinatges recollits en quatre nusos.
Observacions:	- Estampa que il·lustra la <i>Declamación fúnebre</i> del teòleg Miguel Cañelles, que figura a la bibliografia. - Túmul funerari erigit en motiu de la mort del rei Fernando VI (Madrid, 1713-Villaviciosa de Odón, 1759), que es va aixecar a l'interior de la catedral de Palma. Molt semblant al de Bàrbara de Braganza, es pensa que es podria haver reaprofitat³⁸⁸, ja que Fernando VI va morir només un any més tard que la seva esposa. Es desconeix el tipus de funeral que es va celebrar; només està documentat el sermó.
Bibliografia:	- CAÑELLES, Miguel.- <i>Declamación fúnebre, que en las augustas exequias, que la muy noble, y fidelísima ciudad de Palma capital el reyno de Mallorca consagró el día 27 de setiembre de 1759 en su santa iglesia Cathedral a la perpetua memoria del Serenísimo Señor don Fernando el Justo VI de Castilla y III de Aragón..</i> - PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional</i> (pp.262-266).

- RODRÍGUEZ MOYA, Immaculada.- “Un archipiélago para los Borbones: fiestas regias en Mallorca en el siglo XVIII”, *Espacio, Tiempo y Forma* (pp.326-327).

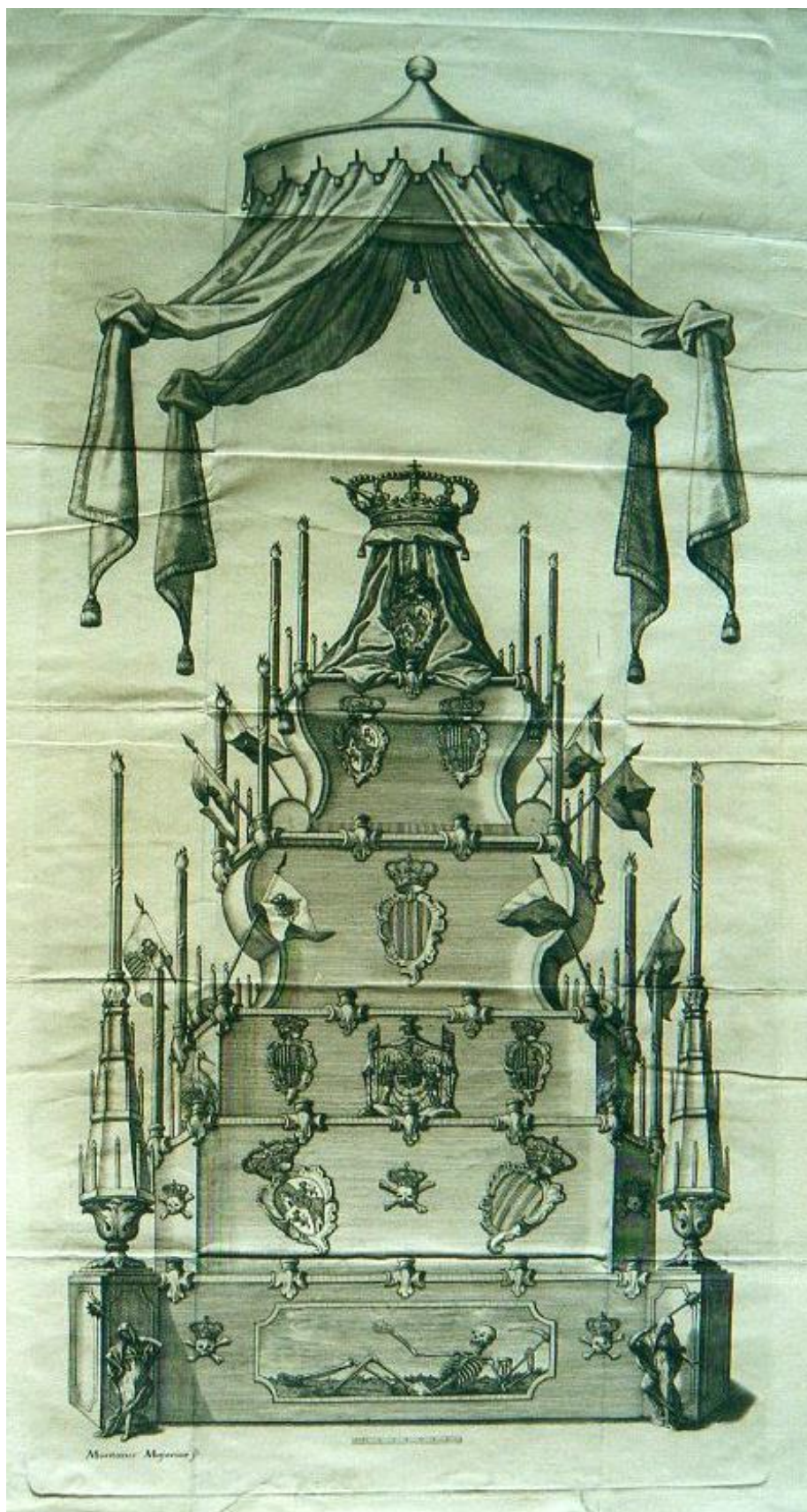
384. Vareta simbòlica de l'autoritat i la dignitat reial o imperial.

385. Juntament amb la calavera, el rellotge de sorra és un objecte simbòlic de la *Vanitas* barroca, símbol de la fragilitat i brevetat de la vida.

386. Simbolitzen la mort personificada

387. Símbols de la mort reial.

388. RODRÍGUEZ MOYA, Immaculada.- “Un archipiélago para los Borbones: fiestas regias en Mallorca en el siglo XVIII”, *Espacio, Tiempo y Forma* (p.328).

Monument funerari de Fernando VI

1.4. IL·LUSTRACIÓ DE LLIBRES

1.4.1. *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*

Títol:	[Don Quijote defiende a Melisendra] o [Don Quijote acuchilla a los títeres del retablo de Maese Pedro]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Gravó en Madrid 1777.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1777.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnizero la inv.^{to} y dibuxó</i>
Mides:	167 x 107 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Don Quijote, de cos sencer i de perfil al centre de la composició, vestit amb la tradicional armadura i amb l'espasa a l'aire, ataca violentament els titelles i el retaule de Maese Pedro. Aquest, a la dreta, es recolza damunt del decorat, mostrant el cap, el braç dret i la mà esquerra, amb la qual sosté un titella. L'escena té lloc a l'interior d'una estança amb vigues de fusta, d'on en penja un gran cortinatge i diversos objectes (escombra, cistell, garbell), així com una làmpada de quatre braços amb espelmes, que es mou cap a la dreta. A sota, un nombrós grup de persones de totes les edats, masculines i femenines, fugen esparverades amb diferents postures. També hi apareixen dos animals: un gos a l'angle inferior dret i un mono a l'esquerra, damunt d'una lleixa i al costat d'una escala recolzada a la paret.
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra³⁸⁹ en què Don Quijote ataca els titelles de Maese Pedro, pensant que es tracta d'un conjunt de moros que persegueixen una parella cristiana d'enamorats (Gaiferos i Melisendra). - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha</i> (Imprenta Nacional, Madrid, 1862-63), de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82), responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges.

- Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció *Tom. i Pag.* a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.
- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.
- Al marge superior esquerre: *Lám. 22.*
- Hi ha una altre estat d'edició amb llegenda (1777).

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.750- 759).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

389. Capítol XXVI (2ª part): *Donde se prosigue la graciosa aventura del titiritero, con otras cosas en verdad harto buenas.*

Don Quijote defiende a Melisendra

Títol:	[Don Quijote defiende a Melisendra] o [Don Quijote acuchilla a los títeres del retablo de Maese Pedro]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Gravó en Madrid 1777.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1777.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnizero la inv.^{to} y dibuxó</i>
Mides:	267 x 193 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Don Quijote, de cos sencer i de perfil al centre de la composició, vestit amb la tradicional armadura i amb l'espasa a l'aire, ataca violentament els titelles i el retaule de Maese Pedro. Aquest, a la dreta, es recolza damunt del decorat, mostrant el cap, el braç dret i la mà esquerra, amb la qual sosté un titella. L'escena té lloc a l'interior d'una estança amb vigues de fusta, d'on en penja un gran cortinatge i diversos objectes (escombra, cistell, garbell), així com una làmpada de quatre braços amb espelmes, que es mou cap a la dreta. A sota, un nombrós grup de persones de totes les edats, masculines i femenines, fugen esparverades amb diferents postures. També hi apareixen dos animals: un gos a l'angle inferior dret i un mono a l'esquerra, damunt d'una lleixa i al costat d'una escala recolzada a la paret. * A la base, una llegenda: <i>Desbarata D.ⁿ Quixote á cuchilladas el retablo de Maese Pedro por defender á Melisendra, á quien realmente cree perseguida de los Moros. Cervantes. Quixote. Part. 2. Cap. 26.</i>
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra³⁹⁰ en què Don Quijote ataca els titelles de Maese Pedro, pensant que es tracta d'un conjunt de moros que persegueixen una parella cristiana d'enamorats (Gaiferos i Melisendra). - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha</i> (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82) de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia, responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc

Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges.

- Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció *Tom. i Pag.* a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.

- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.

- Al marge superior: *Tom. 3. Pag. 234.*

- Hi ha una altre estat d'edició sense llegenda (1777).

- Estampa gravada l'any 1777, però editada el 1781

- Es va anunciar a "La Gazeta de Madrid" el 1781: "Se hallará esta obra en casa de D. Joaquin Ibarra, calle de la Gordura, a trescientos reales sin encuadernar, y allí mismo, se venderán también juegos sueltos de estampas a cien reales cada uno".

- La làmina de coure es custodia a la Real Academia Española (Arxiu, lám. 23). Va ésser utilitzada novament per l'edició de 1862-1863, amb lleugeres variacions.

- El dibuix original preparatori, realitzat per Antonio Carnicero, es conserva a la Hispanic Society of America (A 1249).

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).

- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.750-759).

- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (p.311-312).

- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.

- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).

- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

390. Capítol XXVI (2ª part): *Donde se prosigue la graciosa aventura del titiritero, con otras cosas en verdad harto buenas.*

Don Quijote defiende a Melisendra

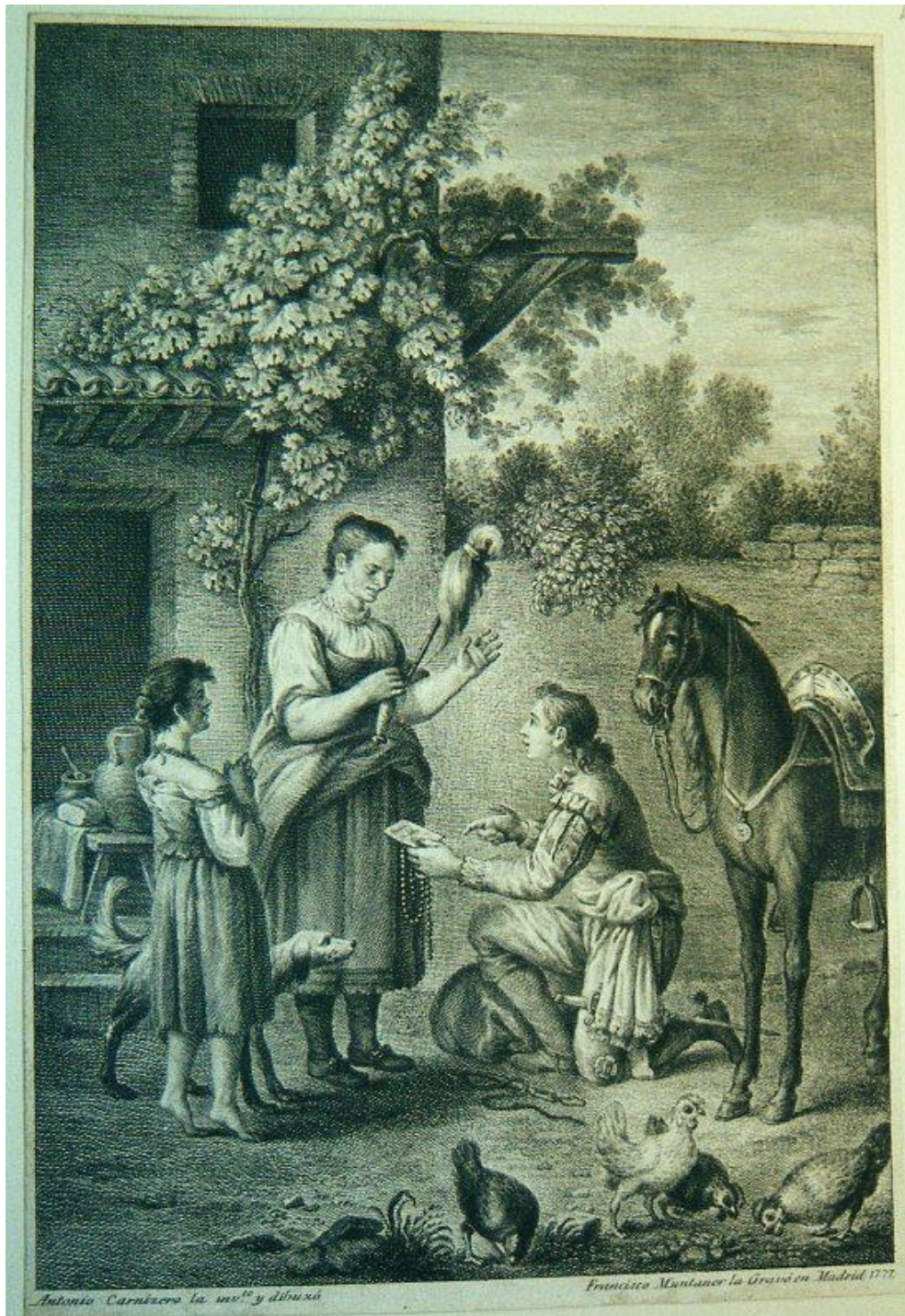
Títol:	[Teresa recibe un mensaje de Sancho Panza] o [Recibe Teresa Panza la carta de la duquesa y la de su marido]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Gravó en Madrid 1777.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1777.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnizero la inv.^{to} y dibuxó</i>
Mides:	315 x 230 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició formada per tres personatges: 1. Teresa, l'esposa de Sancho Panza, que sosté un fus. 2. La seva filla, de puntetes i amb un gos al costat. 3. Un noi agenollat, que els lliura una carta, al costat del qual hi ha el seu cavall. L'escena té lloc a l'exterior d'una vivenda rústica, amb una gran parra de fulles de vinya. A primer terme, quatre gallines que picotegen a terra. I al fons, una taula parada amb gerres i pa.
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra³⁹¹ en què Teresa rep una carta del seu marit, Sancho Panza, en què li explica que l'han nomenat governador. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha</i> (Imprenta Nacional, Madrid, 1862-63), de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82), responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges. - Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció <i>Tom. i Pag.</i> a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior. - Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció <i>Lám.</i> a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780. Un any més tard, aquestes estampes es van vendre soltes, però amb un text afegit a la part inferior.

- Al marge superior esquerre: *Lám.* 27.
- La làmina de coure es custodia a la Real Academia Española (Arxiu, làm. 28). Va ésser utilitzada novament per l'edició de 1862-1863, amb lleugeres variacions.
- Els dibuixos originals preparatoris, realitzat per Antonio Carnicero, es conserven a la Hispanic Society of America (A 1245 i A 1253) i a la Biblioteca de Catalunya (Cerv. 13-V-3/14).

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R./ WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.831-836).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311- 312).
- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

391. Capítol XXXVI (2ª part): *Donde se cuenta la extraña y jamás imaginada aventura de la dueña Dolorida, alias a condesa Trifaldi, con una carta que Sancho Panza escribió a su mujer Teresa Panza.*

Teresa recibe un mensaje de Sancho Panza

Títol:	[El bachiller Sansón Carrasco se ofrece como escudero a Don Quijote]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Grabó en Madrid 1778.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1778.
Dibuixant:	Bernardo Martínez del Barranco (La Cuesta, 1738-Madrid, 1791).
Signatura:	<i>Bernardo Barranco la inv.^{to} y dibuxó.</i>
Mides:	315 x 239 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició a l'interior d'una estança, formada per cinc personatges: 1. La majordoma de Don Quijote, entrant per una porta i amb els braços aixecats. 2. La neboda de Don Quijote, Antonia Quijano, asseguda damunt del terra enrajolat, amb les cames creuades. 3. Al centre i asseguts en seients amb braços³⁹²: a. El batxiller Sansón Carrasco, amb vestit eclesiàstic³⁹³: sotana, mantell i barret, que s'adreça a b. Alonso Quijano, el Quijote, qui al seu temps gira el cap envers la figura dreta de 4. Sancho Panza, que s'eixuga les llàgrimes dels ulls. Al fons, a l'esquerre, una tauleta amb una ampolla i un vas. Penjats de la paret, l'elm de Mambrino³⁹⁴, una espasa i un escut rodó, així com una llança recolzada.
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra³⁹⁵ en què la majordoma de Don Quijote demana ajuda al batxiller Sansón Carrasco, perquè el desdigni de tornar a marxar per buscar aventures. En lloc d'això, Sansón Carrasco se li ofereix com a escuder, ja que Sancho Panza havia decidit deixar-lo al no rebre cap sou. Es capta el moment en què Sancho, plorant, decideix quedar-se amb Don Quijote i seguir com a escuder, mentre l'altre candidat intenta convèncer-lo que es quedi amb ell. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha</i> (Imprenta Nacional, Madrid, 1862-63), de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82), responsable de l'elecció dels temes (33 en

total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges.

- Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció *Tom. i Pag.* a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.

- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.

- Al marge superior esquerre: *Lám. 17.*

- Hi ha una altra estat d'edició amb llegenda (1778).

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- ASOCIACIÓN ARTÍSTICO - ARQUEOLÓGICA BARCELONESA.- *Exposición de grabados de autores españoles. Catálogo* (p.36).

- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).

- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.593-601).

- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).

- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.

- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).

- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

392. Model conegut com a *sillón frailer*, típic del segle XVI, amb respatller i seient de cuir, clavats amb grans tates de bronze.

393. També conegut com a l'hàbit de Sant Pere, molt habitual com a vestimenta d'estudiants.

394. L'elm de Mambrino és en realitat un bací de barber que Don Quixote agafa com a elm, i amb el qual se'l representa gairebé sempre.

395. Capítol VII (2ª part): *De lo que pasó don Quijote con su escudero, con otros sucesos famosísimos*.

El bachiller Sansón Carrasco se ofrece como escudero a Don Quijote

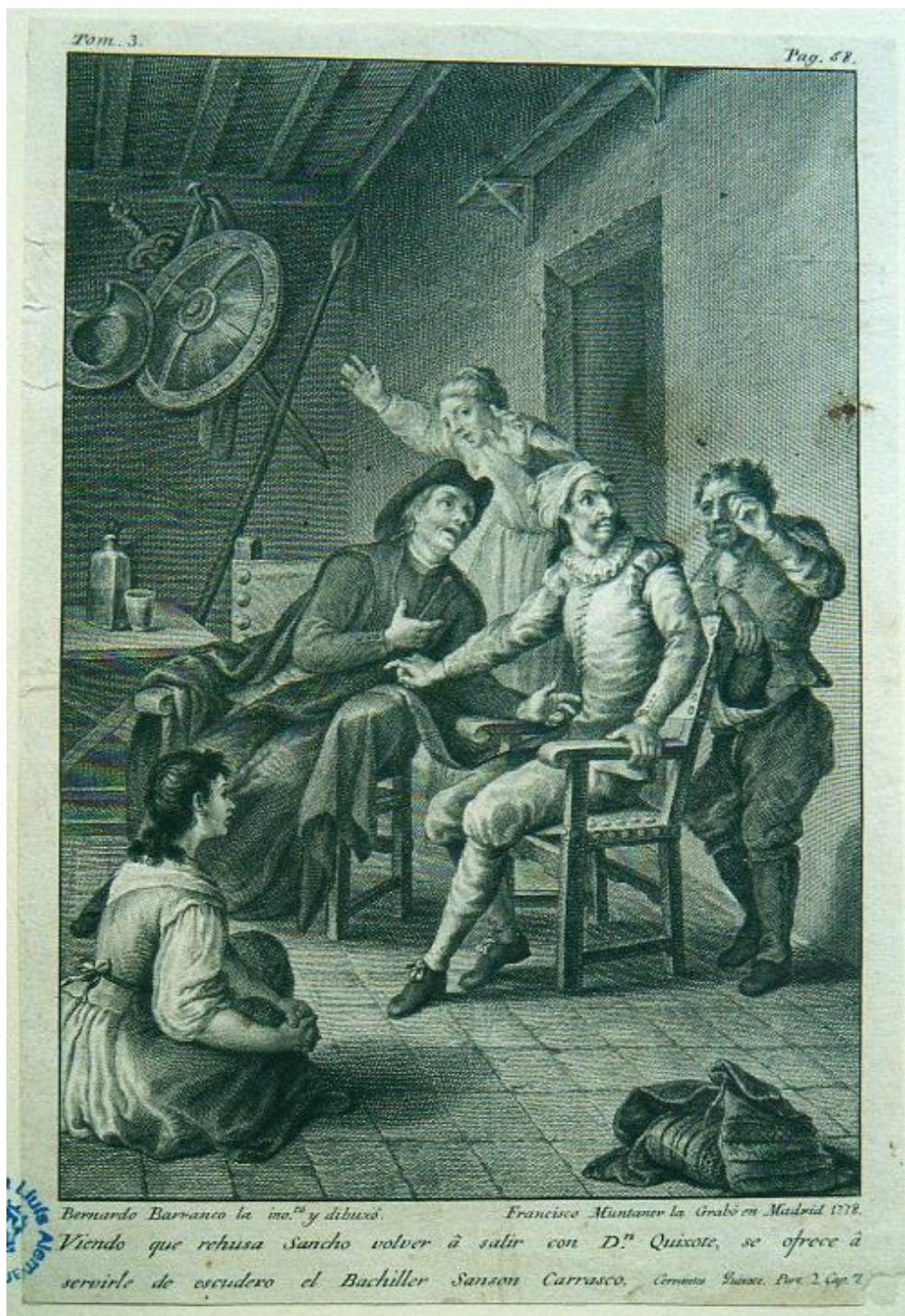
Títol:	[El bachiller Sansón Carrasco se ofrece como escudero a Don Quijote]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Grabó en Madrid 1778.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1778.
Dibuixant:	Bernardo Martínez del Barranco (La Cuesta, 1738-Madrid, 1791).
Signatura:	<i>Bernardo Barranco la inv.^{to} y dibuxó.</i>
Mides:	230 x 157 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició a l'interior d'una estança, formada per cinc personatges: 1. La majordoma de Don Quijote, entrant per una porta i amb els braços aixecats. 2. La neboda de Don Quijote, Antonia Quijano, asseguda damunt del terra enrajolat, amb les cames creuades. 3. Al centre i asseguts en seients amb braços³⁹⁶: a. El batxiller Sansón Carrasco, amb vestit eclesiàstic³⁹⁷ : sotana, mantell i barret, que s'adreça a b. Alonso Quijano, el Quijote, qui al seu temps gira el cap envers la figura dreta de 4. Sancho Panza, que s'eixuga les llàgrimes dels ulls. Al fons, a l'esquerra, una tauleta amb una ampolla i un vas. Penjats de la paret, l'elm de Mambrino³⁹⁸, una espasa i un escut rodó, així com una llança recolzada. * A la base, una llegenda: <i>Viendo que rehusa Sancho volver â salir con D.ⁿ Quixote, se ofrece â servirle de escudero el Bachiller Sanson Carrasco. Cervantes. Quixote. Part. 2. Cap. 7.</i>
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra ³⁹⁹ en què la majordoma de Don Quijote demana ajuda al batxiller Sansón Carrasco, perquè el desdigni de tornar a marxar per buscar aventures. En lloc d'això, Sansón Carrasco se li ofereix com a escuder, ja que Sancho Panza havia decidit deixar-lo al no rebre cap sou. Capta el moment en què Sancho, plorant, decideix quedar-se amb Don Quijote i seguir com a escuder, mentre l'altre candidat intenta convènce'l que es quedi amb ell.

- Pertany a l'edició de *El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha* (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82) de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia, responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges.
- Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció *Tom. i Pag.* a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.
- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.
- Al marge superior: *Tom. 3. Pag. 58.*
- Hi ha una altre estat d'edició sense llegenda (1778).
- L'any 1781 l'estampa es va editar, amb text, per Ibarra; al 1862 es va tornar a estampar per una altra edició de l'Academia.
- La làmina de coure es custodia a la Real Academia Española (Arxiu, làm. 18).

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- ASOCIACIÓN ARTÍSTICO - ARQUEOLÓGICA BARCELONESA.- *Exposición de grabados de autores españoles. Catálogo* (p.36).
- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.593-601).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

-
396. Model conegut com a *sillón frailer*, típic del segle XVI, amb respatller i seient de cuir, clavats amb grans tatxes de bronze.
397. També conegut com a l'hàbit de Sant Pere, molt habitual com a vestimenta d'estudiants.
398. L'elm de Mambrino és en realitat un bací de barber que Don Quixote agafa com a elm, i amb el qual se'l representa gairebé sempre.
399. Capítol VII (2ª part): *De lo que pasó don Quijote con su escudero, con otros sucesos famosísimos.*

El bachiller Sansón Carrasco se ofrece como escudero a Don Quijote

Títol:	[Don Quijote entrando en su aldea] o [Sancho devuelve a los cazadores la liebre]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Gravó en Madrid 1778.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1778.
Dibuixant:	Gregorio Ferro Requeijo (Santa María de Lamas,1744-Madrid, 1812).
Signatura:	<i>Gregorio Ferro la inv.^{to} y dibuxó</i>
Mides:	256 x 164 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició formada per diversos personatges: 1. Al centre i dempeus, al costat del seu ase amb cucurulla⁴⁰⁰, Sancho Panza alça amb la mà esquerra una llebre que ofereix a 2. Don Quijote, muntant el seu cavall. 3. A l'angle inferior esquerre, dos nens barallant-se per una gàbia de grills. 4. Al fons, tres caçadors (un d'ells damunt d'un cavall) amb dos gossos baixen per un turó, seguint la llebre. Elements vegetals, amb matolls i tres arbres al turó, així com arquitectònics, amb una casa amb la xemeneia fumejant a l'esquerre. * A la base, una llegenda: <i>Al entrar D.ⁿ Quixote en su aldea encuentra unos muchachos peleando por una jaula de grillos, y una liebre perseguida de unos cazadores, lo que cree ser de mal agüero, y Sancho procura disuadirle de este pensamiento. Cerv. Quix. part. 2. Cap. 73.</i>
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra⁴⁰¹ en què Don Quijote vençut i Sancho Panza resignat tornen al seu poble natal, d'on ja no sortiran mai més, ja que el primer morirà al cap de pocs dies. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha</i> (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82) de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia, responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc

Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges.

- Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció *Tom. i Pag.* a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.

- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.

- Al marge superior: *Tom. IV. pag. 328.*

- La làmina de coure es custodïa a la Real Academia Española (Arxiu, lám. 32). Va ésser utilitzada novament per l'edició de 1862-1863, amb lleugeres variacions.

- El dibuix original preparatori, realitzat per Gregorio Ferrero, es conserva a la Biblioteca de Catalunya (Cerv. 13-V-3/15)

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R./ WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).

- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.307).

- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.1094-1098).

- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).

- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.

- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).

- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

400. Barret de forma cònica per ridiculitzar els qui el porten.

401. Capítol LXXIII (2ª part): *De los agujeros que tuvo don Quijote al entrar de su aldea, con otros sucesos que adornan y acreditan esta grande historia.*

Don Quijote entrando en su aldea

Títol:	[Sancho Panza se despide de Don Quijote para ir a Barataria] o [Sancho se despide de los duques para ir a la ínsula]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Gravó en Madrid 1779.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1779.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnizero la inv.^{to} y dibuxó.</i>
Mides:	315 x 230 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició formada per diversos personatges: 1. Al centre i dempeus, Don Quijote s'acomiada de Sancho Panza i el beneeix amb la mà dreta, mentre l'esquerra és agafada pel seu antic escuder, agenollat davant seu. 2. Al voltant, diverses figures, com un jove que mira directament a l'espectador i una vella que escolta un noi situat d'esquena. 3. Darrere el Quijote, el duc i la duquesa, amb luxoses vestimentes. Escena emmarcada per una estructura arquitectònica que recorda un porxo, amb arcs de mig punt i pilastres, que envolten un pati central, on hi ha tres homes i dos cavalls. A la part inferior, en primer terme, un gosset petit.
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra⁴⁰² en què Sancho Panza s'acomiada dels ducs, amb qui ha conviscut al seu castell amb Don Quijote, per anar a governar l'ínsula de Baratària. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha</i> (Imprenta Nacional, Madrid, 1862-63), de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82), responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges. - Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció <i>Tom. i Pag.</i> a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es

van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.

- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.

- Al marge superior esquerre: *Lám.* 25.

- Es va anunciar a "La Gazeta de Madrid" el 1781: "Se hallará esta obra en casa de D. Joaquin Ibarra, calle de la Gordura, a trescientos reales sin encuadernar, y allí mismo, se venderán también juegos sueltos de estampas a cien reales cada uno"

- La làmina de coure es custodia a la Real Academia Española (Arxiu, làm. 26). Va ésser utilitzada novament per l'edició de 1862-1863, amb lleugeres variacions.

- Hi ha una altre estat d'edició amb llegenda (1779).

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).

- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.877-887).

- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311- 312).

- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.

- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).

- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

402. Capítol XLIV (2ª part): *Cómo Sancho Panza fue llevado al gobierno, y de la extraña aventura que en el castillo sucedió a Don Quijote.*

Sancho Panza se despide de Don Quijote para ir a Barataria

Títol:	[Sancho Panza se despide de Don Quijote para ir a Barataria] o [Sancho se despide de los duques para ir a la ínsula]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Gravó en Madrid 1779.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1779.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnizero la inv.^{to} y dibuxó.</i>
Mides:	284 x 199 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició formada per diversos personatges: 1. Al centre i dempeus, Don Quijote s'acomiada de Sancho Panza i el beneeix amb la mà dreta, mentre l'esquerra és agafada pel seu antic escuder, agenollat davant seu. 2. Al voltant, diverses figures, com un jove que mira directament a l'espectador i una vella que escolta un noi situat d'esquena. 3. Darrere el Quijote, el duc i la duquesa, amb luxoses vestimentes. Escena emmarcada per una estructura arquitectònica que recorda un porxo, amb arcs de mig punt i pilastres, que envolten un pati central, on hi ha tres homes i dos cavalls. A la part inferior, en primer terme, un gosset petit. * A la base, una llegenda: <i>Se despide Sancho de los Duques, y toma la bendicion de D.ⁿ Quixote para ir á su Gobierno. Cervantes. Quixote. Part 2 Cap. 44.</i>
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra⁴⁰³ en què Sancho Panza s'acomiada dels ducs, amb qui ha conviscut al seu castell amb Don Quijote, per anar a governar l'ínsula de Baratària. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha</i> (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82) de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia, responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges.

- Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció *Tom. i Pag.* a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.
- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.
- Al marge superior: *Tom. 4. Pag. 77.*
- Hi ha una altre estat d'edició sense llegenda (1779).

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.877-887).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

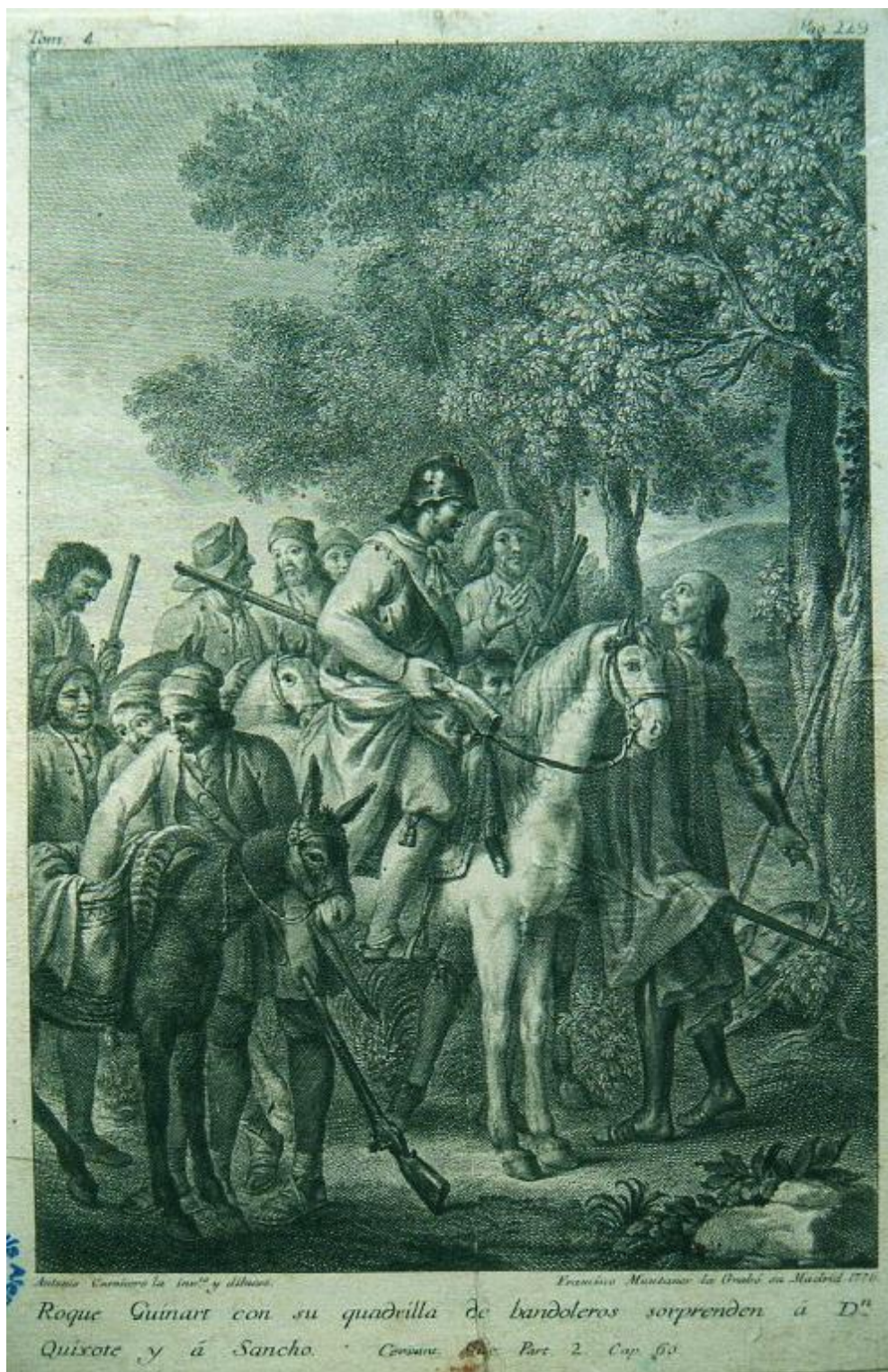
Sancho Panza se despide de Don Quijote para ir a Barataria

Títol:	[Don Quijote se encuentra con Roque Guinart]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la Grabó en Madrid 1779.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1779.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnicero la inv.^{to} y dibuxó.</i>
Mides:	230 x 159 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició formada per diversos personatges: 1. Al centre, Roc Guinart amb casc, escopeta i damunt del seu cavall blanc conversa amb 2. Don Quijote, dempeus a la dreta, amb el seu escut i llança recolzats en un arbre. 3. Al voltant del bandoler, nou homes de la seva quadrilla en diferents postures, armats amb escopetes i dos cavalls més. Paisatge amb arbres, emmarcant l'escena. * A la base, una llegenda: <i>Roque Guinart con su cuadrilla de bandoleros sorprenden á D.ⁿ Quixote y á Sancho. Cervant. Quix. Part. 2. Cap. 60.</i>
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra⁴⁰⁴ en què Don Quijote i Sancho Panza són sorpresos per la quadrilla del bandoler català Roc Guinart, amb qui estableixen una conversa i una bona relació. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha</i> (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82) de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia, responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges. - Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció <i>Tom. i Pag.</i> a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.

- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.
- Al marge superior: *Tom. 4. Pag. 229.*
- La làmina de coure, amb text a la part inferior, es custodia a la Real Academia Española (Arxiu, lám. 30). Va ésser utilitzada novament per l'edició de 1862-1863, amb lleugeres variacions.
- Els dibuixos preparatoris, realitzat per Antonio Carnicero, es conserven a la Hispanic Society of America (A 1243) i a la Biblioteca Nacional de España (Dib/15/6/7).

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.1004-1017).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

Don Quijote se encuentra con Roque Guinart

Títol:	[Don Quijote velando las armas] o [Don Quijote vela armas en la posada]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Fran.^{co} Muntaner la Gravó en Madrid 1781.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1781.
Dibuixants:	Isidro Carnicero Leguina (Valladolid, 1736-Madrid, 1804). Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatures:	<i>Isidro y Antonio Carnicero lo dibux.ⁿ</i>
Mides:	167 x 107 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició formada per diversos personatges: 1. Al centre Don Quijote, dempeus i flexionat lleugerament cap endavant, amb un escut i recolzat en una llança, observa les armes (armadura) col·locades damunt d'un brocal, al costat d'un pou amb una galleda. 2. A la posada, amb un rètol que la identifica, un pòrtic il·luminat per un fanal i una tartana, al costat de la qual s'intueixen dos homes. 3. Al costat dret, la figura del traginer⁴⁰⁵, girat cap a les tres mules que condueix cap el pou. A l'angle inferior dret, una roda de carro trencada, un tamboret i una escombra a terra. L'escena és nocturna, amb lluna plena, cel emboirat i un arbre que destaca al mig de la composició.
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra⁴⁰⁶ en què Don Quijote es troba vetllant les armes de cavaller en una posada⁴⁰⁷, abans de tenir un incident amb el traginer que porta les mules a beure aigua. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha</i> (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82) de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia, responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges. - Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció <i>Tom. i Pag.</i> a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es

van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.

- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.

- Al marge superior: *Tom. I. L. III.*

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).

- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (pp.603-605).

- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.41-47).

- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311- 312).

- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.

- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).

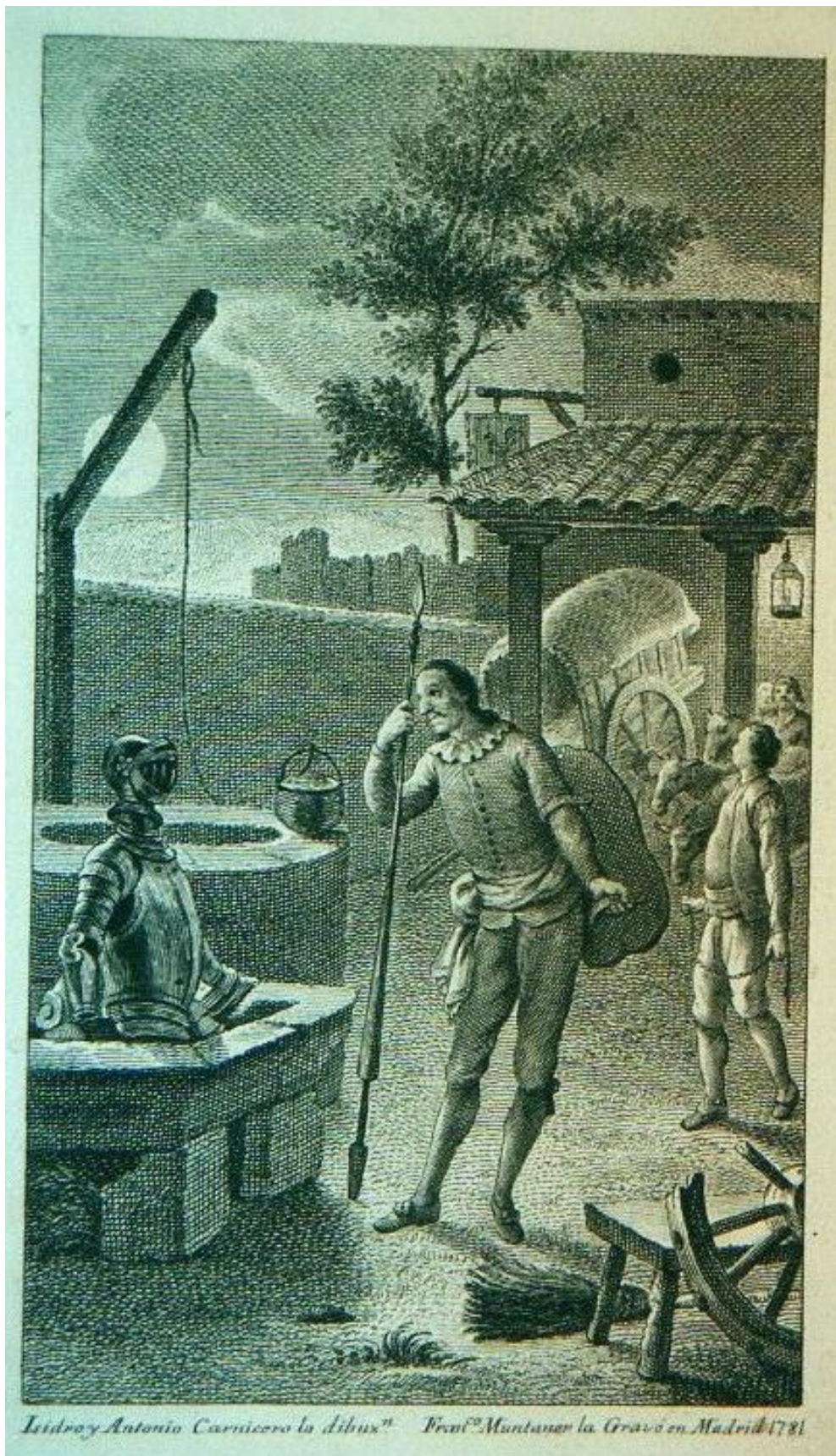
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

405. Persona que treballa transportant mercaderies amb bèsties de càrrega.

406. Capítol III (1ª part): *Donde se cuenta la graciosa manera que tuvo don Quijote en armarse caballero.*

407. Ritual d'iniciació dels cavallers errants, segons els llibres de cavalleries, que consistia en passar-se la nit resant davant les armes.

Don Quijote velando las armas

Títol:	[Don Quijote interroga a la cabeza encantada]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Fran.^{co} Muntaner la Grabó 1782.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1782.
Dibuixants:	Isidro Carnicero Leguina (Valladolid, 1736-Madrid, 1804). Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatures:	<i>Isidro y Ant.^o Carnicero lo dibux.ⁿ</i>
Mides:	156 x 96 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició formada per diversos personatges, masculins i femenins, en diverses postures i vestits elegants, que envolten a Don Quijote i Sancho Panza. Tots ells adrecen les mirades cap a un bust escultòric clàssic que, damunt d'una peana, representa un retrat masculí, col·locat sobre una taula d'un sol peu. L'escena té lloc dins d'una estança ricament decorada, amb tapissos a les parets, dos miralls amb cornucòpies i una làmpada que baixa del sostre, format per cassetons.
Observacions:	- L'escena fa referència a un episodi de l'obra⁴⁰⁸ en què un noble, Don Antonio Moreno, enganya a Don Quijote assegurant-li que té una estàtua que parla. Un grup de nobles fa varies preguntes al bust, que col·locat damunt d'una taula i a través del peu buit d'aquesta, connecta amb l'estança de sota, on una persona repòn tot allò que se li pregunta. Aquest fet extraordinari meravella a Don Quijote i Sancho Panza, que creuen innocentment en aquest prodigi. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha</i> (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82) de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia, responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges. - Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció <i>Tom. i Pag.</i> a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.

- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.
- Al marge superior: *Tom. VI. L. II.*

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.1021-1034).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

408. Capítol LXII (2ª part): *Que trata de la aventura de la cabeza encantada, con otras niñerías que no pueden dejar de contarse.*

Don Quijote interroga a la cabeza encantada

Títol:	[Muerte de Don Quijote] o [Agonía de Don Quijote]
Tema:	El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha.
Signatura:	<i>Fran.^{co} Muntaner la Grabó en Madrid. 1782.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1782.
Dibuixants:	Isidro Carnicero Leguina (Valladolid, 1736-Madrid, 1804). Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatures:	<i>Isidro y Ant.^o Carnicero lo dibux.ⁿ</i>
Mides:	160 x 97 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Composició formada per diferents personatges, masculins i femenins, en postures diverses i al costat del llit amb capçalera, on reposa: 1. Don Quijote, vestit amb una camisa i gorra per dormir. 2. El metge, assegut al seu costat, li pren el pols agafant-li el canell de la mà dreta, mentre amb l'esquerra sosté un barret capgirat. 3. Sancho Panza, plorant, es frega els ulls amb les mans. 4. La neboda del Quijote es tapa el rostre plorós abraçant-se amb 5. La majordoma, situades a primer terme. 6. Al fons, la resta de personatges, així com un gos assegut a l'angle inferior esquerre. Al costat dret, una tauleta amb estovalles, damunt la qual hi ha dos canelobres, un tinter amb ploma i uns fulls escrits⁴⁰⁹. L'escena té lloc dins d'una estança amb un sostre de cassetons, un cortinatge davant la porta, un quadre de la Sagrada Família damunt del llit, sota el qual hi ha un crucifix i una pica d'aigua beneïda.
Observacions:	- L'escena fa referència al darrer episodi de l'obra⁴¹⁰ en què Don Quijote es troba agonitzant al seu llit de mort, acompanyat pel metge, el batxiller Sansón Carrasco, el barber Maese Nicolás, Sancho Panza, la majordoma i la neboda Antonia Quijano, abans de confesar-se i redactar el testament. - Pertany a l'edició de <i>El ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha</i> (Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1780-82) de Miguel de Cervantes Saavedra. L'obra fou un projecte de la Real Academia Española de la Historia, responsable de l'elecció dels temes (33 en total). La Real Academia de San Fernando va designar els artistes (dibuixants i gravadors) que hi

participarien, els més importants de l'època. Francesc Muntaner hi va aportar nou estampes, on hi destaca la finor del gra, la força del clarobscur i la naturalitat dels personatges.

- Les estampes de l'edició de Ibarra de 1780, tenen la inscripció *Tom. i Pag.* a la part superior de la imatge. Amb posterioritat, es van imprimir estampes soltes per vendre-les, amb la mateixa inscripció i un text a la part inferior.

- Les estampes de l'edició de la Imprenta Nacional de 1862, tenen la inscripció *Lám.* a la part superior i van ser realitzades amb les mateixes planxes de l'edició de 1780.

- Al marge superior: *T.^o VI. L.^a III.*

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra* (pp.54-55).

- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha* (pp.1099-1106).

- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).

- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*.

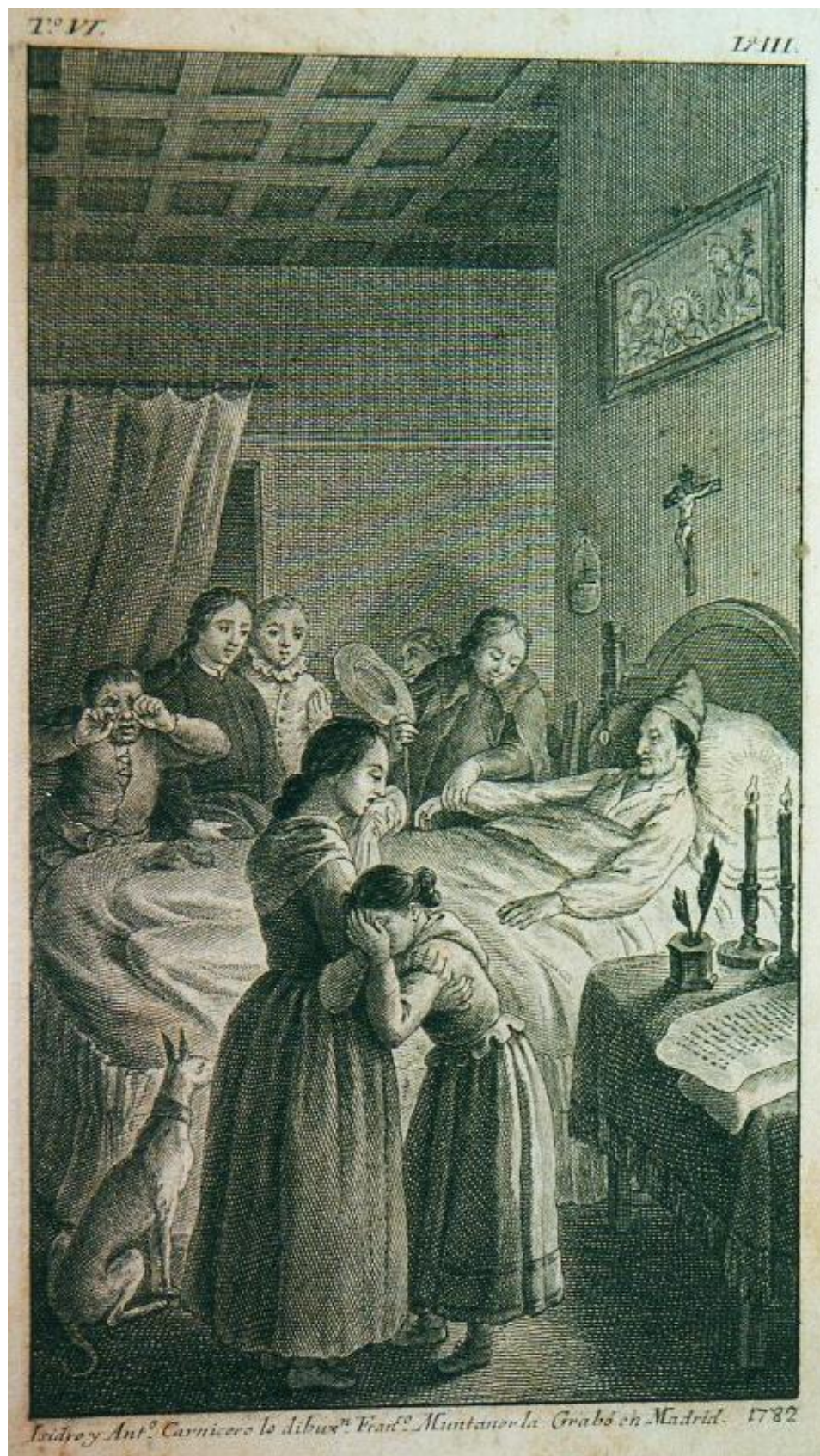
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (p.256).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.10, 40-42).

- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

409. Fan referència al testament que redacta el protagonista.

410. Capítol LXXIV (2ª part): *De cómo don Quijote cayó malo y del testamento que hizo y su muerte.*

Muerte de Don Quijote

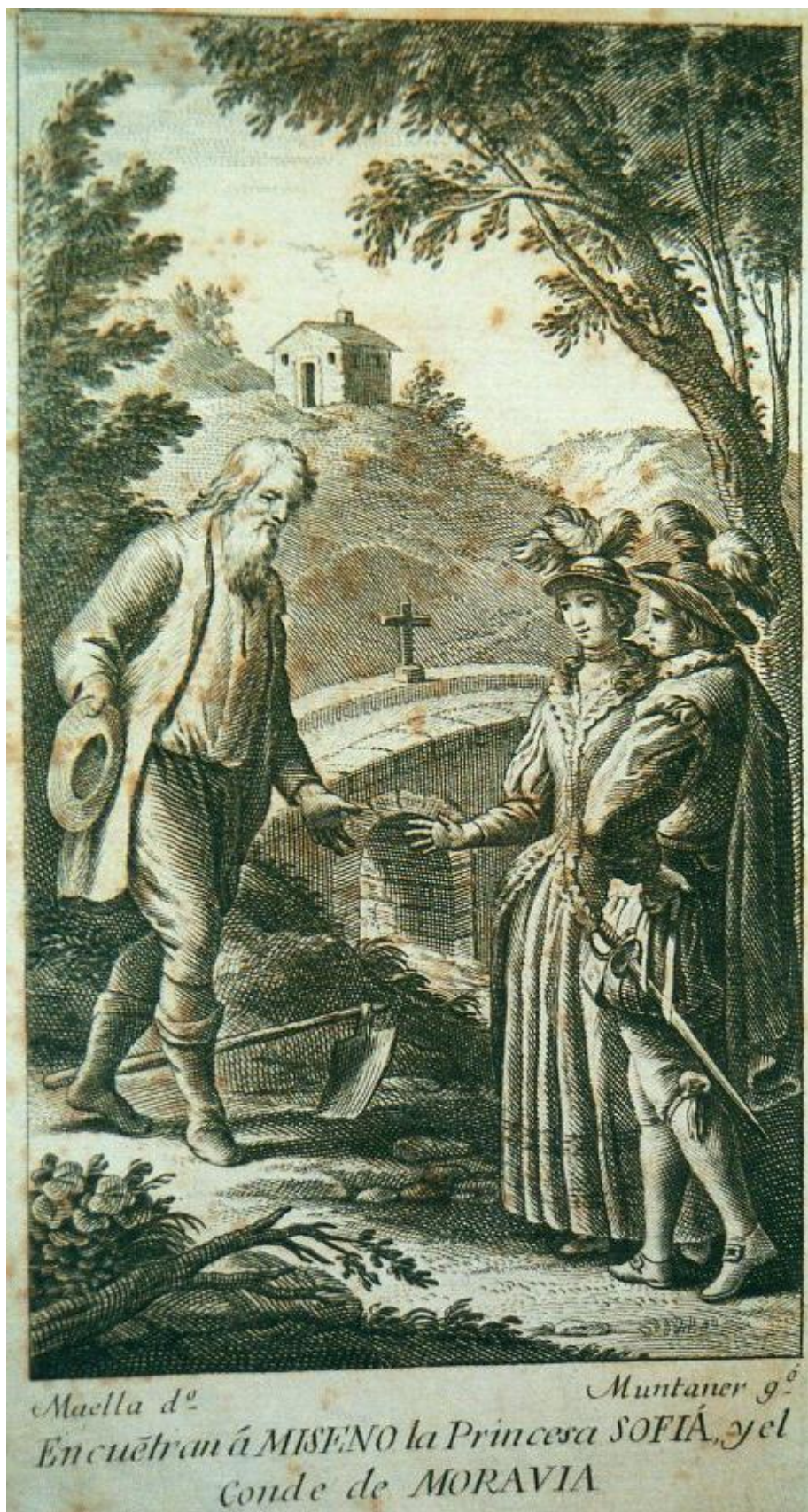
1.4. IL·LUSTRACIÓ DE LLIBRES

1.4.2. *El hombre feliz, independiente del mundo y de la fortuna*

Títol:	[Encuentro de la princesa Sofía y el conde de Moravia con Miseno]
Tema:	El Hombre Feliz, independiente del mundo y de la fortuna.
Signatura:	<i>Muntaner g^o</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1790.
Dibuixant:	Mariano Salvador Maella Pérez (València, 1739-Madrid, 1819).
Signatura:	<i>Maella d^o</i>
Mides:	173 x 109 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Escena formada per tres personatges, una parella jove i un home vell, en mig d'un paratge boscós. Miseno, situat a l'esquerra, té els cabells blancs i una llarga barba blanca; subjecta el barret amb la mà dreta adreçant la mirada cap el terra, on hi ha una aixada. Sembla que faci una reverència a la parella que es troba davant seu, un home i una dona vestits elegantment, amb capes, joies i barrets amb plomes, que s'identifiquen amb la princesa Sofia i el comte de Moravia, que porta una espasa. Darrera seu, arbres i un pont amb una creu. Al fons, un turó amb una casa amb xemeneia, per on surt fum. * A la base, una llegenda: <i>Encuétran á MISENO la Princesa SOFIÁ, y el Conde de MORAVIA</i>
Observacions:	- Estampa que il·lustra el <i>El Hombre Feliz</i> de Teodoro de Almeida (Lisboa, 1722-1804), que figura en la bibliografia. - Fa referència a l'episodi en què el comte de Moravia i la princesa Sofia passen per la riba del riu Niester i escolten el cant del Rei pagès. A l'acostar-se al pont per sentir-lo millor són increpats per Miseno, que deixa l'aixada per anar a trobar-los abans que travessin el riu. Miseno els parla com a virtuós i savi, i la parella li demana lliçons per aconseguir la felicitat veritable.
Bibliografia:	- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- <i>Estampas. Cinco siglos de imagen impresa</i> (pp.27, 87). - CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos

XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (pp.598-599).

- DE ALMEIDA, Teodoro.- *El Hombre Feliz, independiente del mundo y de la fortuna* (Tom.I, Lib.IV).

Encuentro de la princesa Sofía y el conde de Moravia con Miseno

Títol:	[Disputa entre Miseno y los nobles]
Tema:	El Hombre Feliz, independiente del mundo y de la fortuna.
Signatura:	<i>Muntaner la Gravó.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1790.
Dibuixant:	Manuel de la Cruz (Madrid, 1750-1792).
Signatura:	<i>Man.l de la Cruz in. y dib.</i>
Mides:	147 x 76 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Escena formada per vuit personatges masculins a l'interior d'una estança, il·luminada per un canelobre amb dues espelmes. Tres d'ells es troben asseguts al voltant d'una taula rodona amb llargues estovalles, mentre que la resta estan drets en diferents postures. Van vestits de forma elegant, seguint la moda de l'època, amb calçons⁴¹¹, gipons⁴¹² i gorgeres⁴¹³. Destaca la figura dempeus i de perfil de la dreta, que sembla adreçar-se als assistents, que parlen animadament. A l'esquerra, una cadira, uns cortinatges davant la porta d'accés i un element decoratiu de forma circular a l'angle superior dret, que podria identificar-se amb un tapís. * A la base, la llegenda: <i>Concurre Miseno entre nobles Cruzados á una disputa sobre la Providencia.</i>
Observacions:	- Estampa que il·lustra el <i>El Hombre Feliz</i> de Teodoro de Almeida (Lisboa, 1722-1804), que figura en la bibliografia. - Fa referència a l'episodi en què un grup de nobles creuats discuteixen sobre el tema de la providència. Entre ells destaquen el cavaller francès Neuville (dempeus al costat dret), el cavaller anglès Grafton (assegut i amb els ulls tancats per la seva ceguera), el Dux de Venècia Henrique Dandot (assegut i recolzant la mà dreta damunt d'un bastó) i el propi Miseno, entremig d'aquests dos últims personatges. - Al marge superior: <i>Tom. I. Lib. IV.</i> - Al marge superior dret, imprès en negre: 122
Bibliografia:	- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ,

Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (pp.27, 87).

- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- “El Grabado en España (siglos XV al XVIII)”, *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (pp.598-599).

- DE ALMEIDA, Teodoro.- *El Hombre Feliz, independiente del mundo y de la fortuna* (Tom.I, Lib.IV).

411. Pantalons lligats sota genoll i ajustats a la cuixa.

412. Peça de roba que cobreix el tronc fins a la cintura, cenyida i ajustada al cos, amb mànigues.

413. Ornament del coll, fet amb tela a plecs o randes, usat antigament.

*Man! de la Cruz in y dib. Muntaner la Gravó.
Concurre Miseno entre nobles Cruzados á una
disputa sobre la Providencia.*

Disputa entre Miseno y los nobles

Títol:	[Miseno prisionero]
Tema:	El Hombre Feliz, independiente del mundo y de la fortuna.
Signatura:	<i>Muntaner la Gravó.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1790.
Dibuixant:	Manuel de la Cruz (Madrid, 1750-1792).
Signatura:	<i>Man.l de la Cruz in. y dib.</i>
Mides:	152 x 78 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Interior d'una cel·la de presó, il·luminada per una làmpada que penja del sostre. Dos personages masculins a la base; un és Miseno, a l'esquerra, amb la cama dreta lligada amb un grilló i una cadena, que s'adreça a l'home que té al davant, assegut, ceg i amb un turbant, que s'identifica amb l'Emperador Isac. A la meitat de les escales s'obre una porta on apareix un sentinella, amb un turbant, una llança i una clau. Les tres figures gesticulen amb els braços i les mans. * A la base, la llegenda: <i>Preso Miseno en la misma Carcel consuela al ciego Isac Emperador.</i>
Observacions:	- Estampa que il·lustra el <i>El Hombre Feliz</i> de Teodoro de Almeida (Lisboa, 1722-1804) que figura en la bibliografia. - Fa referència a l'episodi de l'estada a la presó de Miseno, que comparteix cel·la amb Isac Angelo, emperador de Constantinoble, amb qui manté llargues converses. El sentinella els obrirà les portes de la part més alta de la fortalesa, des d'on veuran el mar cobert de galeres. - Al marge superior de la planxa: <i>Tom. I. Lib. VI.</i>
Bibliografia:	- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- <i>Estampas. Cinco siglos de imagen impresa</i> (pp.27, 87). - CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", <i>Summa-Artis. Historia General del Arte</i>, vol. XXXI (pp.598- 599).

- DE ALMEIDA, Teodoro.- *El Hombre Feliz, independiente del mundo y de la fortuna* (Tom.I, Lib.VI).

Miseno prisionero

1.4. IL·LUSTRACIÓ DE LLIBRES

1.4.3. La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta

Títol:	[Moneda fenicia]
Tema:	La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta.
Signatura:	<i>Muntaner sculp.</i> ^t
Lloc:	Madrid.
Any:	1772.
Dibuixant:	Fernando Selma (València, 1752-Madrid, 1810).
Signatura:	<i>Selma delin.</i> ^t
Mides:	350 x 250 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Al centre de la composició, l'anvers d'una moneda amb el bust d'una dona de perfil, amb cabell llarg i coronada, que mira la petita figura d'un nen nu i alat, situat davant seu. A cada banda hi ha dos revers de la moneda, amb unes inscripcions de l'alfabet fenici envoltades de corones de llorer ⁴¹⁴ . La del costat dret mostra una superfície desgastada. Dues bandes connecten l'anvers amb els revers, sobre les quals apareixen les inscripcions AE.
Observacions:	- Estampa que il·lustra <i>La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta</i> de Gaius Sallustius Crispus (Amítern, 86 a.C-Roma, 35 a.C), que figura en la bibliografia. - En aquest projecte, sota mecenatge reial, hi van participar els gravadors més importants de l'època. El text és escrit en castellà i llatí. Els gravats de les monedes es troben a les notes del llibre, en l'apartat que porta el títol <i>Del alfabeto y lengua de los Fenices y de sus colonias</i>, un estudi sobre monedes fenícies. L'autor busca el seu origen, referint-se a paraules gregues, i se centra en la seva iconografia.
Bibliografia:	- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- <i>Catálogo de la Calcografía Nacional</i> (p.43). - BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / MATILLA, José Manuel / ROMERO DE TEJADA, Lola / VILLAR, José Luis / VILLENA, Elvira.- <i>Fernando Selma. El grabado al servicio de la cultura ilustrada</i> (pp.18, 42). - CARRETE PARRONDO, Juan.- <i>El grabado a buril en la época de Goya</i> (p.10). - CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos

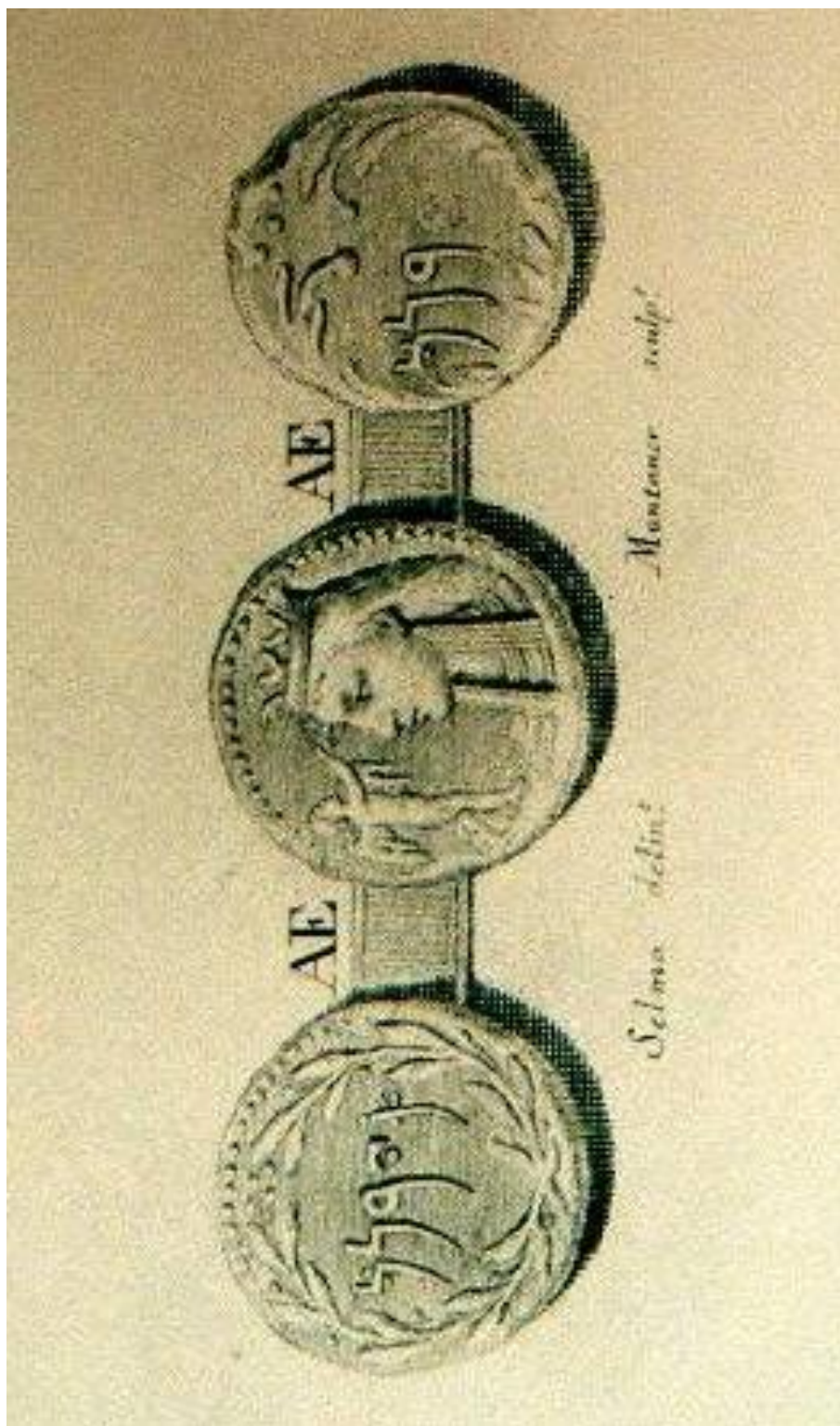
XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.540).

- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.164).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

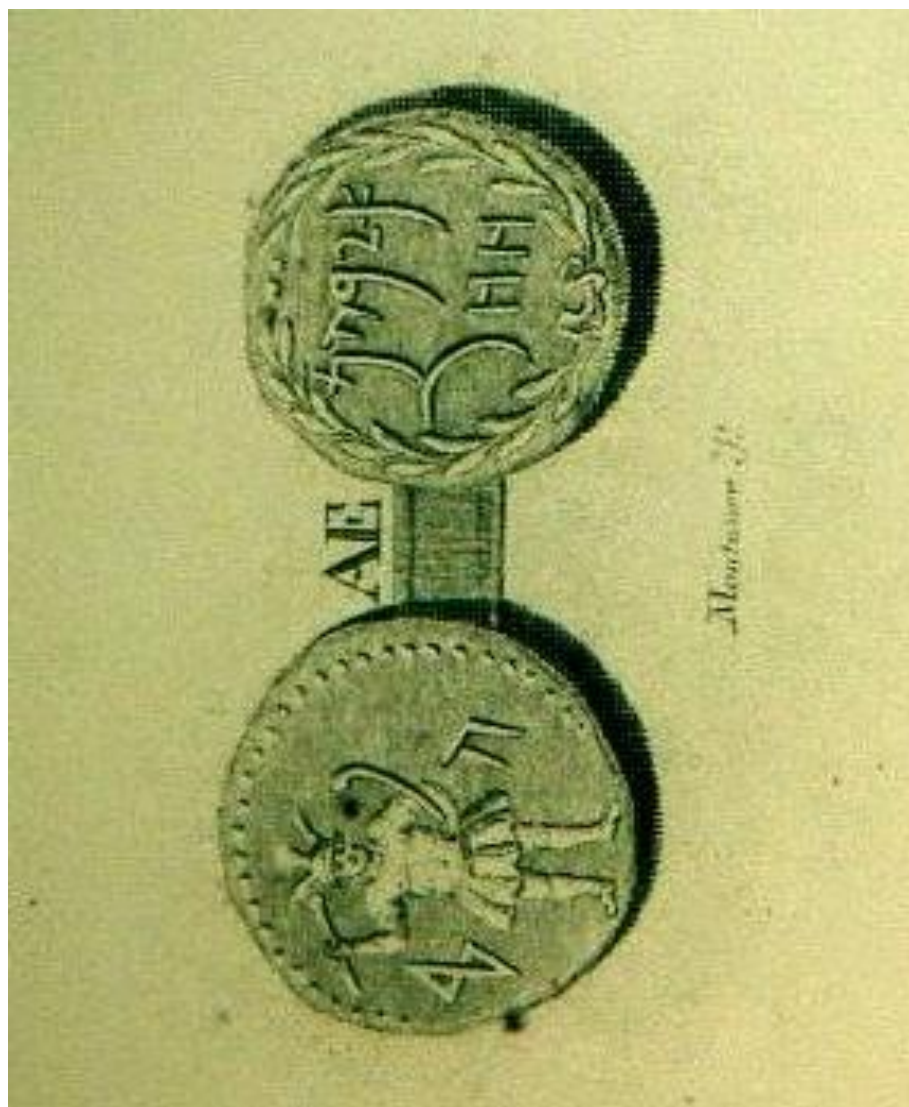
- SALLUSTIUS CRISPUS, Gaius.- *La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta* (pp.362, 364, 373).

Moneda fenicia

Títol:	[Moneda fenicia]
Tema:	La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta.
Signatura:	<i>Muntaner sculp.</i> ^t
Lloc:	Madrid.
Any:	1772.
Mides:	380 x 270 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	A l'esquerra, l'anvers d'una moneda amb la imatge frontal d'un guerrer, amb armes, casc de plomes i dos símbols fenicis. A la dreta, el revers amb unes inscripcions de l'alfabet fenici, envoltades amb una corona de llorer ⁴¹⁵ . Una banda connecta l'anvers amb el revers de la moneda, sobre la qual apareix la inscripció AE.
Observacions:	- Estampa que il·lustra <i>La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta</i> de Gaius Sallustius Crispus (Amitern, 86 a.C-Roma, 35 a.C), que figura en la bibliografia. - En aquest projecte, sota mecenatge reial, hi van participar els gravadors més importants de l'època. El text és escrit en castellà i llatí. Els gravats de les monedes es troben a les notes del llibre, en l'apartat que porta el títol <i>Del alfabeto y lengua de los Fenices y de sus colonias</i>, un estudi sobre monedes fenícies. L'autor busca el seu origen, referint-se a paraules gregues, i se centra en la seva iconografia.
Bibliografia:	- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- <i>Catálogo de la Calcografía Nacional</i> (p.43). - BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / MATILLA, José Manuel / ROMERO DE TEJADA, Lola / VILLAR, José Luis / VILLENA, Elvira.- <i>Fernando Selma. El grabado al servicio de la cultura ilustrada</i> (pp.18, 42). - CARRETE PARRONDO, Juan.- <i>El grabado a buril en la época de Goya</i> (p.10). - CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", <i>Summa-Artis. Historia General del Arte</i>, vol. XXXI (p.540). - CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- <i>Catálogo general de la Calcografía Nacional</i> (p.164).

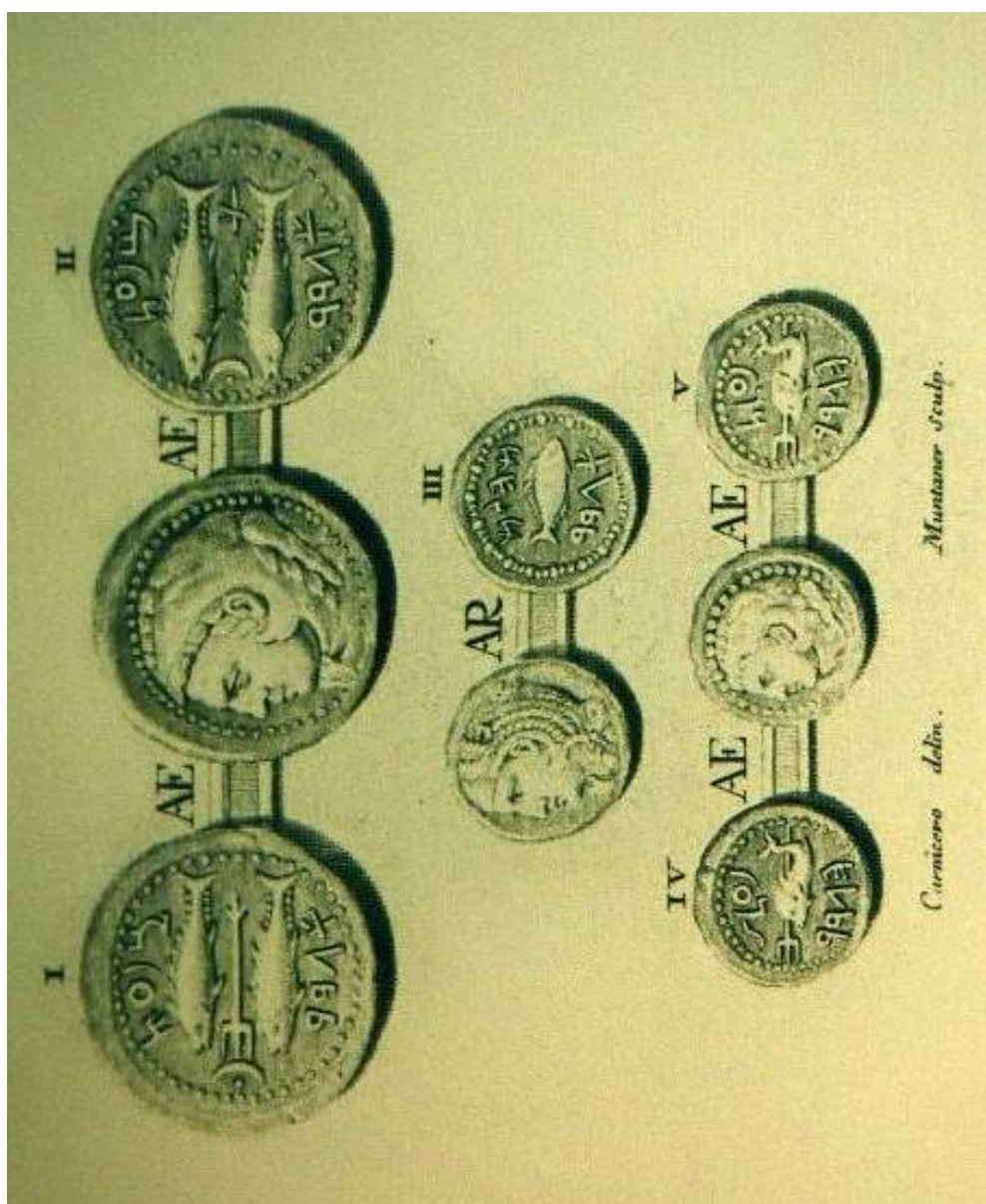
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- SALLUSTIUS CRISPUS, Gaius.- *La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta* (pp. 362, 364, 373).

Moneda fenicia

Títol:	[Monedas fenicias de Cádiz]
Tema:	La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta.
Signatura:	<i>Muntaner sculp.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1772.
Dibuixant:	Isidro Carnicero Leguina (Valladolid, 1736-Madrid, 1804).
Signatura:	<i>Carnicero delin.</i>
Mides:	350 x 255 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Cinc monedes, disposades en tres fileres. En alguns casos apareix l'anvers i el revers de cadascuna, però en la segona i cinquena moneda només apareix el revers. L'anvers de totes les monedes és mateix dibuix amb lleugeres variants: una imatge de perfil d'Hèrcules, que s'identifica amb el Sol. Els anvers de les dues primeres tenen dos peixos dibuixats (la primera amb un trident entremig) i diferents inscripcions fenícies, que fan referència a la ciutat de Cádiz. La tercera moneda té un revers amb un sol peix, i en la quarta i cinquena apareix el dibuix del que podria ésser una balena amb un trident; totes ells amb inscripcions fenícies. Una banda connecta l'anvers amb el revers de les monedes, sobre les quals apareixen les inscripcions AE i AR.
Observacions:	- Estampa que il·lustra <i>La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta</i> de Gaius Sallustius Crispus (Amitern, 86 a.C-Roma, 35 a.C), que figura en la bibliografia. - En aquest projecte, sota mecenatge reial, hi van participar els gravadors més importants de l'època. El text és escrit en castellà i llatí. Els gravats de les monedes es troben a les notes del llibre, en l'apartat que porta el títol <i>Del alfabeto y lengua de los Fenices y de sus colonias</i>, un estudi sobre monedes fenícies. L'autor busca el seu origen, referint-se a paraules gregues, i se centra en la seva iconografia.
Bibliografia:	- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- <i>Catálogo de la Calcografía Nacional</i> (p.43). - BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / MATILLA, José Manuel / ROMERO DE TEJADA, Lola / VILLAR, José Luis / VILLENA, Elvira.- <i>Fernando Selma. El grabado al servicio de la cultura ilustrada</i> (pp.18, 42).

- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado a buril en la época de Goya* (p.10).
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- “El Grabado en España (siglos XV al XVIII)”, *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.540).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.164).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- SALLUSTIUS CRISPUS, Gaius.- *La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta* (pp.362, 364, 373).

Monedas fenicias de Cádiz

1.5. RETRATS

1.5.1. Retrats solts

Títol:	"Don Franciscus de Sagarra et Baldrich"
Tema:	Retrats religiosos.
Signatura:	<i>Grabado por Fran.^{co} Muntaner en Mallorca Acad.^{co} Supern.^{rio} de la R.^l de S.ⁿ Fern.^{do} 1768.</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1768.
Mides:	170 x 118 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Personatge masculí de tres quarts, situat a l'interior d'una entança i vestit de canonge: amb sotana, roquet⁴¹⁶, musseta⁴¹⁷ i bonet⁴¹⁸. Té la mirada baixa i sosté un llibre amb la mà esquerra, mentre reposa la dreta damunt del pit. A l'esquerra hi ha un crucifix, amb la figura de Jesucrist clavat a la creu, i la Mare de Déu damunt d'una peana amb querubins, sobre un moble amb lliris blancs⁴¹⁹. Al fons, llibreria plena de volums. * A la base, dins d'una cartela i amb un escut d'armes central coronat per un elm plomat, la llegenda: <i>Ven.^{bilis} Mariae Servus, Nobilis D.ⁿ Fran.^{cus} de Sagarra, et Baldrich, Sac. Canon. Dr Illerdencis Can.^{cus} pietate clarus, Divinoq.^e cultui addictis.^{mus} publica virtutis fama, communi planctu obiit Illerdae postridic Kalend. Januarii, anno Chri. 1766, aetat.veró, suae, 39.</i>
Observacions:	- Estampa que il·lustra la <i>Práctica de ejercicios dolorosos Marianos</i> , que figura en la bibliografia, obra pòstuma de Francesc de Sagarra i Baldrich (1727-1766), canonge de la catedral de Lleida, que apareix en la imatge. El seu germà Josep, historiador, acadèmic i avantpassat directe de Josep M ^a de Sagarra, la va editar i va fer un discurs sobre la vida i les virtuts de l'autor.
Bibliografia:	- BARCIA, Ángel María de.- <i>Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional</i> (p.639). - PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional</i>, vol.IV (p.17). - PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional</i> (pp.262-266). - SAGARRA I DE BALDRICH, Francesc.- <i>Práctica de ejercicios dolorosos Marianos para las Congregaciones de la Santísima Virgen adolorida</i> (p.10).

-
416. Vestimenta eclesiàstica, consistent en una túnica curta fins a sota el genoll, ornamentada amb puntes.
417. Capa tancada que cobreix les espatlles fins els colzes, que es col·loca sobre el roquet.
418. Capell petit de quatre becs utilitzat per eclesiàstics.
419. Símbol de puresa.

Don Franciscus de Sagarra et Baldrich

Títol:	“Carlos III de España”
Tema:	Retrats monàrquics.
Signatura:	<i>Fran.^{cus} Muntaner Acad.^{cus} Super.^{us} S. Fer.^{di} f.^t Majoricae 1770.</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1770.
Mides:	109 x 65 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Bust del monarca Carlos III, al centre de la composició, amb perruca blanca i vestit amb una armadura i un mantell reial. Sobre el pit, llueix les insígnies de tres ordes militars monàrquiques: 1. El <i>Toisón de Oro</i>⁴²⁰. 2. La medalla de l'orde del <i>Saint-Esprit</i> de França⁴²¹. 3. La medalla de l'orde de <i>San Genaro</i> de Nàpols⁴²². Està emmarcat dins d'una motllura ovalada i decorada amb motius vegetals entrellaçats⁴²³. * A la base, la inscripció: <i>CARLOS III</i>.
Observacions:	- Imatge del rei Carlos III de Borbón (Madrid, 1716-1788), segons el famós retrat d'Anton Rafael Mengs (Ustinad, 1728-Roma, 1779), realitzat cap el 1765.

420. Joia que prové d'una orde de cavalleria, creada el 1429 pel duc de Borgonya, que fou incorporada a la monarquia espanyola per Carles I, quan va heretar el Sacre Imperi Germànic el 1516.

421. Orde de Cavalleria, imitant les ordes militars dels creuats, fundada pel rei de França Enric III l'any 1578.

422. Orde militar de la Reial Casa de Borbón de las Dos Sicílies, fundada pel rei Carles III, l'any 1738.

423. Semblen una palma i un lloir, símbols del triomf sobre la mort.

Carlos III de España

Títol:	"El Reverendo Padre Fray Martín Sarmiento"
Tema:	Retrats religiosos.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo Gravó en Madrid 1774.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1774.
Dibuixant:	Isidro Carnicero Leguina (Valladolid, 1736-Madrid, 1804).
Signatura:	<i>Ysidro Carnizero lo pintó y dibuxó</i>
Mides:	456 x 297 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca)
Altres exemplars :	Ajuntament de València. Biblioteca Nacional de España (Madrid) Real Academia de Bellas Artes de San Carlos (València)
Descripció:	Personatge masculí de mig cos, al centre de la composició, vestit amb l'hàbit benedictí: una túnica i escapulari⁴²⁴ negre, coberts per una capa amb caputxa. Subjecta un gran llibre entreobert amb les dues mans. Emmarcat per una moltura ovalada damunt d'un plint, amb una decoració de motius vegetals: branques de llorer⁴²⁵, pàmpols de vinya i gotims de raïm, així com el corn de l'abundància⁴²⁶, d'on surten flors i fruits. Al mig de la base, un escut d'armes dividit en tres camps, on s'hi dibuixen: 1. Tretze reials d'or⁴²⁷. 2. Una mitja lluna amb tres estels. 3. Un calze amb una mitja lluna i la mà que agafa una clau. Damunt l'escut, un capel cardenalici⁴²⁸ i dos objectes atribuïts del déu romà Mercuri: 1. Un bastó amb dues serps enroscades i afrontades⁴²⁹. 2. Un casc alat⁴³⁰. * A la base, una inscripció: <i>EL R.P.F. MARTIN SARMIENTO</i>
Observacions:	- Estampa que il·lustra les <i>Obras póstumas</i>, que figura en la bibliografia, del frare benedictí Martín Sarmiento⁴³¹ (Villafranca del Bierzo, 1695 - Madrid, 1771), que apareix en la imatge. Era escriptor, lingüista, botànic i erudit de la Il·lustració, i està extret d'un quadre pintat per Isidro Carnicero, que també n'és el dibuixant. - Al marge superior dret, imprès en negre: 16 - En el catàleg de Pedro Vindel, de l'any 1923, hi figura una d'aquestes làmines, al preu de 40 pessetes.
Bibliografia:	- ALBARRÁN MARTÍN, Virginia.- <i>Isidro Carnicero. Su relación con la Academia de Bellas Artes e San Fernando</i> (pp.237-238).

- BARCIA, Ángel María de.- *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional* (p.659).
- CATALÁ GORGUES, Miguel Angel / PÉREZ CONTEL, Rafael.- *Colección de Grabados del Excmo. Ayuntamiento de Valencia* (p.117).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MARTIN SARMIENTO, Fray.- *Obras póstumas del Rmo. P. M. Fr. Martín Sarmiento*.
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, vol.IV (p.95).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- "Las estampas y planchas de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, de Valencia", *Archivo de Arte Valenciano* (p.78).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- *Estampas y planchas de la Real Academia de San Carlos en el Museo de Bellas Artes de Valencia* (p.281).
- VINDEL, Pedro.- *Catálogo de Grabados antiguos españoles y extranjeros, que se hallan de venta en casa de Pedro Vindel*.

-
- 424. Gran peça de roba rectangular que penja pel pit i l'esquena, amb una obertura per passar-hi el cap.
 - 425. Símbol del triomf sobre la mort.
 - 426. Corn o banya buidada vessant de flors, fruites i riqueses que representa l'abundància.
 - 427. Escut de la família Sarmiento.
 - 428. Barret d'ala ampla amb cordons acabats amb borles.
 - 429. Es coneix com a *caduceu*, símbol del comerç.
 - 430. S'anomena *pètasos*.
 - 431. El seu nom veritable era Pedro José García Balboa.

Títol:	“Antonius González Ruiz, Regius Pictor”
Tema:	Retrats cortesans.
Signatura:	<i>Franc.^s Muntaner, delineavit et incid.^t Ma.^{ti} â 1786.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1786.
Mides:	410 x 290 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Personatge masculí de mig cos i al centre de la composició, amb perruca blanca, camisa i casaca brodada, sobre la qual penja del coll un doble cordó i una medalla d'or⁴³². Entre les seves mans sosté una carpeta de làmines i un llàpis de dibuix amb carbonets⁴³³. Està emmarcat dins d'un motllura ovalada sobre un plint, amb un escut nobiliari central dividit en dos camps, on hi apareixen: 1. Dues torres. 2. Dos lleons rampans afrontats. L'escut està coronat per un elm plomat i penja de la seva base la mateixa medalla d'or que llueix el personatge. * Dins la franja de l'oval, la inscripció: <i>ANTONIUS GONZALEZ RUIZ REGIUS PICTOR</i>
Observacions:	- Autoretrat d'Antonio González Ruiz (Corella, 1711-Madrid, 1788), pintor de cambra del monarca Carlos III i director general de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i> de Madrid (1768-1771). - Era el pare de Marta González Palomino, esposa de Francesc Muntaner i néta de Juan Bernabé Palomino (Córdoba, 1692-Madrid, 1777), també acadèmic de la <i>Real Academia de San Fernando</i>. - El retrat mostra un home de 49 anys (fou pintat l'any 1760), però marcadament envellit, perquè quan el seu gendre el va gravar (el 1786), el pintor ja tenia 75 anys. Així doncs, Francesc Muntaner no fa una rèplica fidel de l'autoretrat del seu sogre, sinó una adaptació de l'aspecte que tindria en el moment de gravar-lo. - En el catàleg de Pedro Vindel, de l'any 1923, hi figura una d'aquestes làmines, al preu de 40 pessetes.
Bibliografia:	- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- <i>El grabado académico en la época de Goya</i> (pp.129-131).

- ARRESE, José Luis de.- *Antonio González Ruiz. Pintor de Cámara de S. Mag. y Director General de la Academia de Bellas Artes de S. Fernando* (pp.48-50,143).
- BARCIA, Ángel María de.- *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional* (p.370).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, vol.II (pp.451-452).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- VINDEL, Pedro.- *Catálogo de Grabados antiguos españoles y extranjeros, que se hallan de venta en casa de Pedro Vindel*.

432. Fa referència a la medalla d'or honorífica que li fou lliurada, el 17 de maig de 1760, per Ignacio de Hermosilla, secretari general de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, segons l'acord pres en Junta Particular el 25 de febrer del mateix any.

433. Per acreditar el seu rang com a professor de dibuix de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, una de les principals institucions artístiques del moment.

Antonius González Ruiz Regius Pictor

Autoretrat d'Antonio González Ruiz (1760)

Títol:	"Don Antonio Jorge y Galban"
Tema:	Retrats religiosos.
Signatura:	<i>Fran.^{co} Muntaner la gravó.</i>
Any:	1787.
Dibuixant:	Joaquín Inza y García (Ágreda, 1736-Madrid, 1811).
Mides:	328 x 231 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Personatge masculí de tres quarts i al centre de la composició, assegut en una cadira sense braços. Vesteix l'hàbit coral catòlic, amb un roquet⁴³⁴ i una musseta⁴³⁵, sobre la qual destaca la creu pectoral⁴³⁶. Amb les dues mans sosté un paper escrit i llueix l'anell episcopal⁴³⁷ al dit anular de la seva mà dreta. Al costat dret, un tinter amb dues plomes per escriure⁴³⁸ i diversos llibres. A la part superior, un cortinatge ondulant del qual en pengen dos cordons acabats en borles. Al centre de la base, escut d'armes dividit en quatre camps: 1. El cap tallat d'un home amb barba i turbant. 2. Una mitja lluna amb tres estels i dos gossos. 3. Tres estrelles damunt d'una gran ala. 4. Dos arbres amb un estel i les cinc llagues de Crist. L'escut està coronat per una creu, coberta per un capel cardenalici⁴³⁹. * A la base, la llegenda: <i>El Illmo Sor D.ⁿ Antonio Jorge y Galban, natural de la ciudad de Zaragoza, Dean q^e fue de su Sta Ig.^a Metropolitana, Dignissimo Obispo de Zamora y Arzobispo de Granada. Murió en el lugar de Víznar, de su Arzobispado el día 2 de Setiembre del año de 1787 alos 70 de su hedad, 4 meses y 6 días.- A expensas de su familia.</i>
Observacions:	- Imatge del prelat i advocat Antonio Jorge y Galván (Zaragoza, 1717 - Víznar, 1787), bisbe de Zamora (1767-1776) i arquebisbe de Granada (1776-1787). - Per la inscripció, deduïm que es tracta d'una estampa encarregada per la família del difunt, en motiu de la seva mort. - Al marge superior dret, imprès en negre: 1
Bibliografia:	- BARCIA, Ángel María de.- <i>Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional</i> (p.430). - PÁEZ RIOS, Elena.- <i>Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional</i>, vol.II (p.630).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

434. Vestimenta eclesiàstica, consistent en una túnica curta fins a sota el genoll, ornamentada amb puntes.

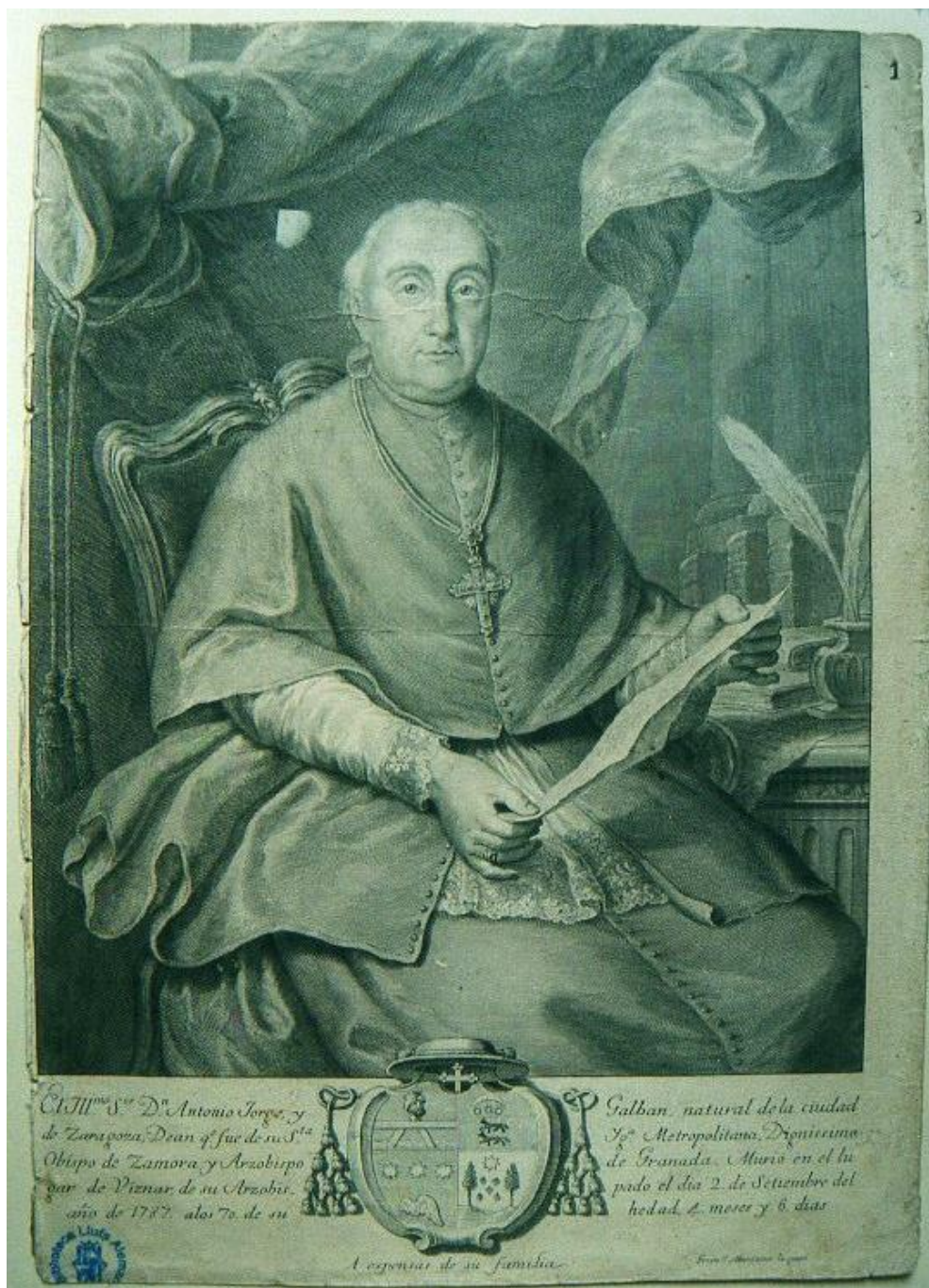
435. Capa tancada que cobreix les espatlles fins els colzes, que es col·loca sobre el roquet.

436. Adornada amb pedres precioses, és utilitzada per l'alta jerarquia eclesiàstica com a signe de dignitat.

437. Símbol de l'aliança espiritual entre el bisbe i l'Església.

438. Fa referència a la seva prolífica activitat com a escriptor.

439. Barret d'ala ampla amb cordons acabats amb borles.

Don Antonio Jorge y Galban

Títol:	"El Hermano Fray Gerónimo de San Eliseo"
Tema:	Retrats religiosos.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo Grabó en Madrid à 1798.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1798.
Dibuixant:	Mariano Salvador Maella y Pérez (València, 1739-Madrid, 1819).
Signatura:	<i>Mariano Maella lo dibuxó.</i>
Mides:	245 x 175 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Museo de Historia de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Personatge masculí de mig cos i al centre de la composició, vestit amb l'hàbit de l'orde dels carmelitans descalços: túnica amb escapulari⁴⁴⁰, caputxa i una capa blanca al damunt. Amb les dues mans mostra un document⁴⁴¹, on hi apareixen tres figures agenollades resant davant d'un altar amb dues espelmes, que il·luminen el tabernacle⁴⁴² del Santíssim Sacrament. A sota, diferents objectes: dos canelobres, dues espelmes, un petit braser metàl·lic i un paper enrotllat. * Hi ha dues inscripcions: 1. En un plint: EL HERMANO F. GERONIMO DE S. ELISEO 2. A la base, la llegenda: <i>Estableció el alumbrado, y vela al SS.^{mo} Sacramento reservado; movió la R.^l piedad de los Reyes nûos. S.^{tes} á que fundasen y estendiesen en todos sus dominios una R.^l Congregacion con este instituto; y falleció con generál edificacion á los cincuenta y siete años de su edad en su convento de Carmelitas Descalzos de Madrid á 20. de Octubre de 1799. Y la misma R.^l Congregacion publica su Retrato y le dedica á S. S. M. M. como á sus Fundadores y Hermanos mayores perpetuos.</i>
Observacions:	- Imatge de Gerónimo de San Eliseo, el frare carmelita descalç que va instituir a Madrid, l'any 1789, la <i>Real Congregación de Luz y Vela continua del Santísimo Sacramento</i> , a nom dels monarques Carlos IV de Borbón i María Luisa de Parma, amb l'objectiu de donar culte a " <i>Su Divina Majestad oculta en los sagrarios</i> " y la obligació de " <i>dar dos velas de cera para que ardiendo ante la Eucaristía sirva ese alumbrado de recordatorio para los fieles de la Real Presencia Divina, obligándose</i>

asimismo los congregantes a orar por espacio de media hora sucesivamente en la vela continua"⁴⁴³.

- Podria fer referència a l'estampa que, diferents estudiosos, titulen com a "La institución y vela del Santísimo Sacramento", ja que no he localitzat cap obra amb aquest nom.

Bibliografia:

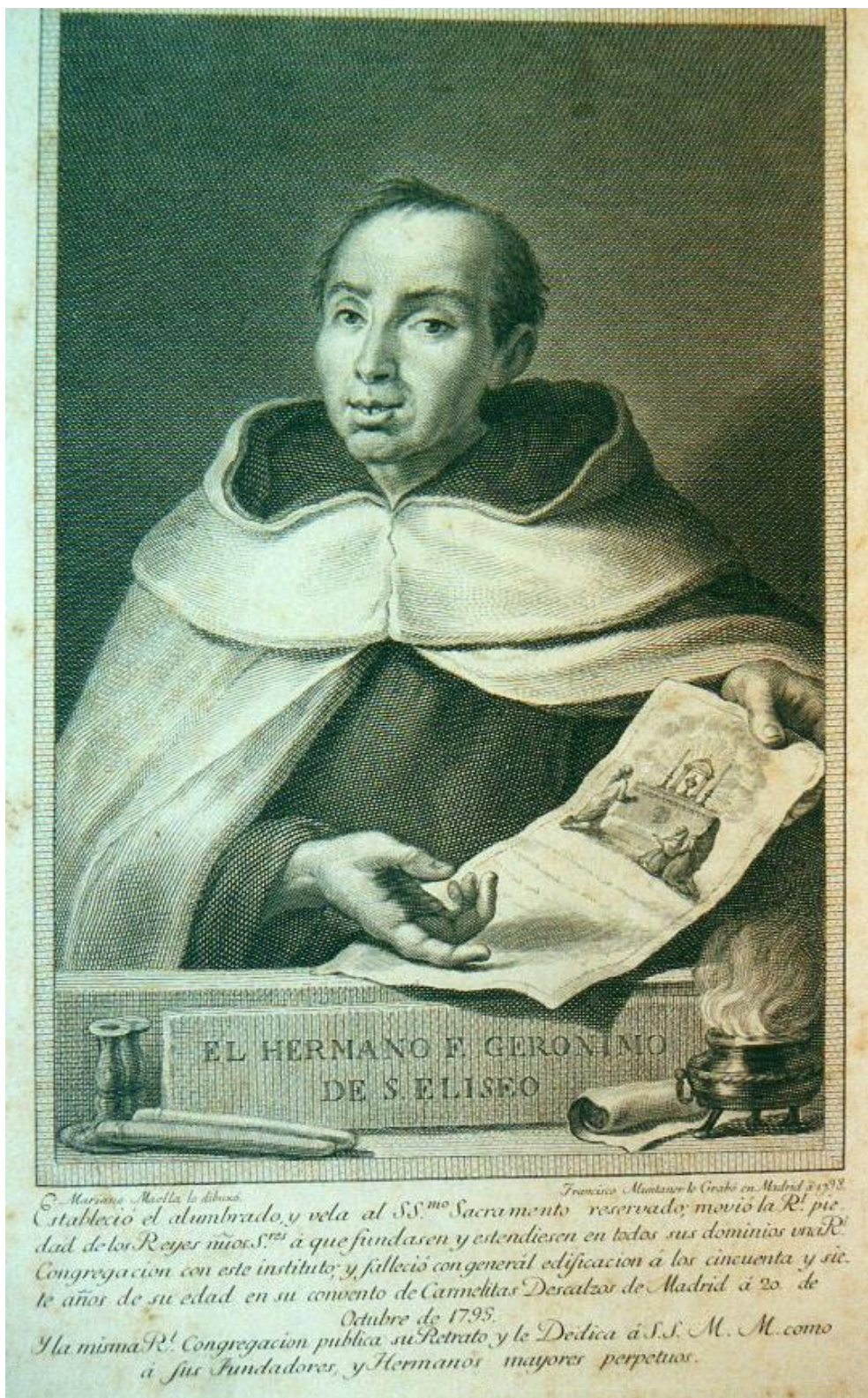
- BARCIA, Ángel María de.- *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional* (pp.648-649).
- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.307).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- JIMENEZ GUERRERO, José.- "Dos siglos de la fundación de Luz i Vela en Málaga", *Diario Sur*.
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MUÑOZ Y MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez*, vol. III (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, vol.II (p.401).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

440. Gran peça de roba rectangular que penja pel pit i l'esquena, amb una obertura per passar-hi el cap.

441. Fa referència a la patent de la *Real Congregación de Luz y Vela continua del Santísimo Sacramento*.

442. Sagrari de l'altar.

443. Jimenez Guerrero, José.- "Dos siglos de la fundación de Luz i Vela en Málaga", *Diario Sur*, Málaga, 24-4-2011.

El Hermano Fray Gerónimo de San Eliseo

1.5. RETRATS

1.5.2. *Retratos de los Españoles Ilustres*

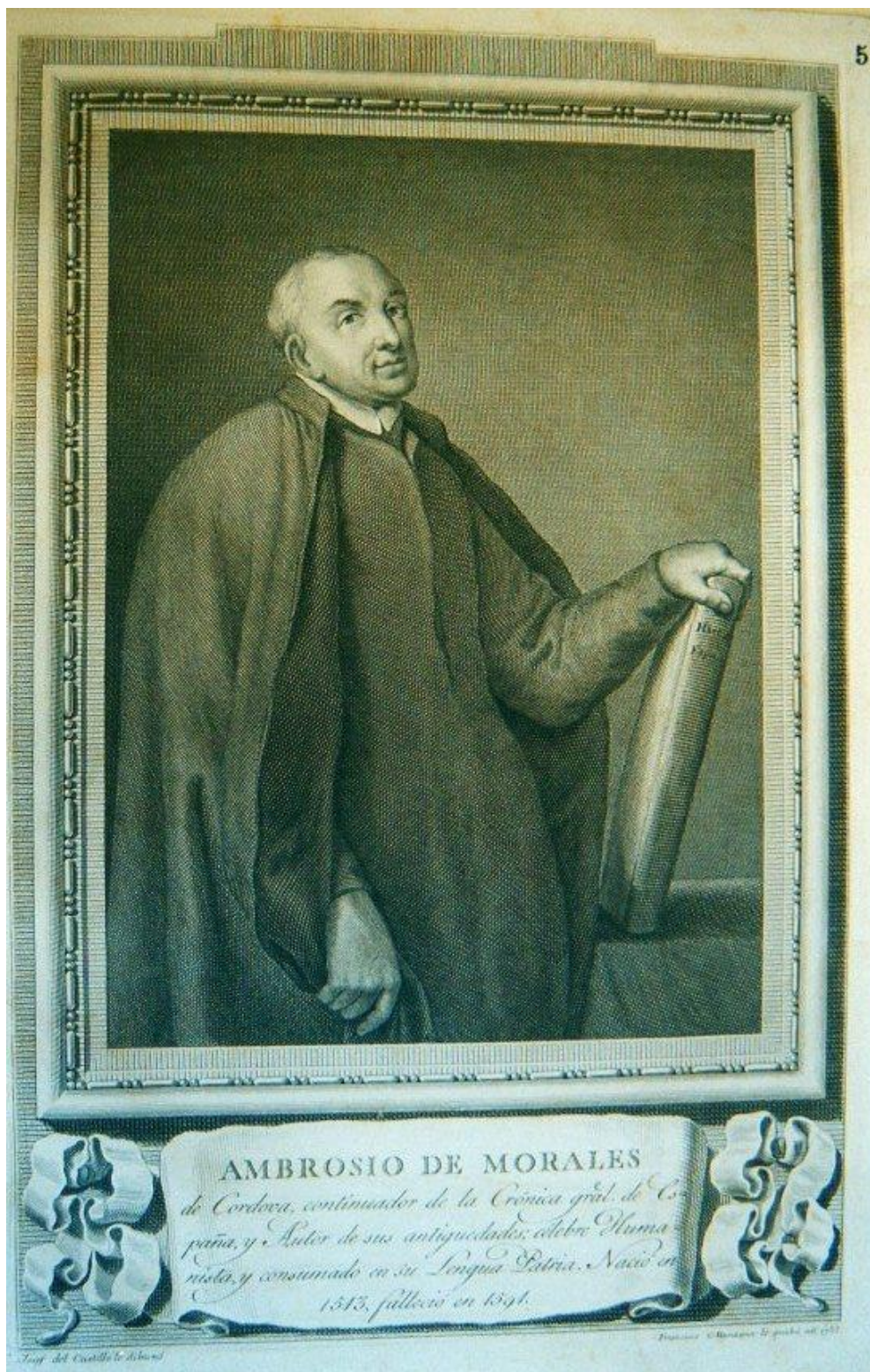
Títol:	"Ambrosio de Morales"
Tema:	Retratos de los Españoles Ilustres.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner le grabó añ. 1789.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1789.
Dibuixant:	José del Castillo (Madrid, 1737-1793)
Signatura:	<i>Josef del Castillo le dibuxó.</i>
Mides:	365 x 257 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museo de Historia de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Personatge masculí de tres quarts al centre de la composició, vestit amb l'hàbit talar⁴⁴⁴: túnica i manteu clerical negre, que recull amb la seva mà dreta. Amb l'esquerra sosté un voluminós llibre, que porta el títol <i>Historia España</i>. El clergue, damunt d'un fons neutre, està emmarcat per una motllura rectangular amb motius decoratius. * A la base, dins d'un filacteri, la llegenda: <i>AMBROSIO DE MORALES, de Córdoba, continuador de la Crónica grâl. de España y Autor de sus antigüedades; célebre Humanista, y consumado en su Lengua Patria. Nació en 1513, falleció en 1591.</i>
Observacions:	- Imatge d'Ambrosio de Morales (Córdoba, 1513-1591), eclesiàstic, humanista i historiador, autor de diverses obres, entre les quals en destaca la <i>Crónica General de España</i> en tres volums, un dels quals apareix en l'estampa. - És el gravat nº 2 del primer quadern dels <i>Retratos de los Españoles Ilustres con un epítome de sus vidas</i> (Madrid, 1791-1819), una de les principals obres realitzades per la <i>Real Calcografía</i> de Madrid, on hi participaren els millors dibuixants i gravadors de l'època, que van cobrar 440 i 3000 rals per estampa, respectivament. Es van gravar un total de 114 retrats, publicats en 19 quaderns. L'objectiu era donar a conèixer figures rellevants de la història d'Espanya i el treball dels artistes que els dibuixaven i gravaven, la major part membres de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i>. - Estampa numerada, amb tinta, a l'angle superior dret: 5. - Es conserva el dibuix preparatori a la <i>Biblioteca Nacional de España</i>, amb llapis negre sobre paper groguenc (198 x 140

mm), obra de José del Castillo, que va cobrar 880 rals de vellón l'agost de 1792, per aquest dibuix i pel de Juan de Mariana.

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.90).
- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (p.118).
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan / LAFUENTE FERRARI, Enrique.- *La Real Calcografía de Madrid. Goya y sus contemporáneos* (p.44).
- BARCIA, Ángel María de.- *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional* (p.533).
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "Diego Antonio Rejón de Silva y la colección de *Retratos de Españoles Ilustres* (1786-1791)", *Revista de Ideas Estéticas* (p.214).
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado a buril en la época de Goya* (p.41).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.75).
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (fig.745).
- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.306).
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (pp.74-75).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MOLINA MARTÍN, Álvaro.- "Retratos de Españoles Ilustres con un epítome de sus vidas. Orígenes y gestación de una empresa ilustrada", *Archivo Español de Arte* (pp.43-60).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, vol.III (p.352).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- *Retratos de los españoles ilustres con un epítome de sus vidas* (pàgs. no numerades).

Ambrosio de Morales

Títol:	"El Padre Juan de Mariana"
Tema:	Retratos de los Españoles Ilustres.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner le Grabó añ 1790.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1790.
Dibuixant:	José del Castillo (Madrid, 1737-1793).
Signatura:	<i>Josef del Castillo le dibuxó.</i>
Mides:	372 x 255 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Personatge masculí de tres quarts al centre de la composició, assegut en una cadira de frare⁴⁴⁵ i vestit amb l'hàbit talar⁴⁴⁶: túnica i manteu clerical negre, lligat a la cintura, d'on penja un rosari. Amb la mà dreta pren la pàgina d'un llibre obert, que reposa de forma inclinada damunt d'un altre volum sobre una taula, mentre la mà esquerra se situa al braç de la cadira. El clergue, damunt d'un fons neutre, està emmarcat per una motllura rectangular amb motius decoratius. * A la base, dins d'un filacteri, la llegenda: <i>EL P. JUAN DE MARIANA nació en Talavera año 1536. Entró en la Compañía de Jesus, la ilustró con sus escritos y se hizo famoso con su Historia de España. Murió en 1623.</i>
Observacions:	- Imatge de Juan de Mariana, historiador i eclesiàstic jesuïta (Talavera de la Reina, 1536-Toledo, 1623), autor de l'extensa <i>Historia General de España</i>, entre d'altres obres. - És el gravat nº 3 del primer quadern dels <i>Retratos de los Españoles Ilustres con un epítome de sus vidas</i> (Madrid, 1791-1819), una de les principals obres realitzades per la <i>Real Calcografía de Madrid</i>, on hi participaren els millors dibuixants i gravadors de l'època, que van cobrar 440 i 3000 rals per estampa, respectivament. Es van gravar un total de 114 retrats, publicats en 19 quaderns. L'objectiu era donar a conèixer figures rellevants de la història d'Espanya i el treball dels artistes que els dibuixaven i gravaven, la major part membres de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i>. - Estampa numerada, amb tinta, a l'angle superior dret: 4. - Es conserva el dibuix preparatori a la <i>Biblioteca Nacional de España</i>, amb llapis negre sobre paper groguenc (198 x 140 mm), realitzat l'any 1788 per José del Castillo, que va cobrar

880 rals de vellón l'agost de 1792 per aquest dibuix i pel d'Ambrosio de Morales.

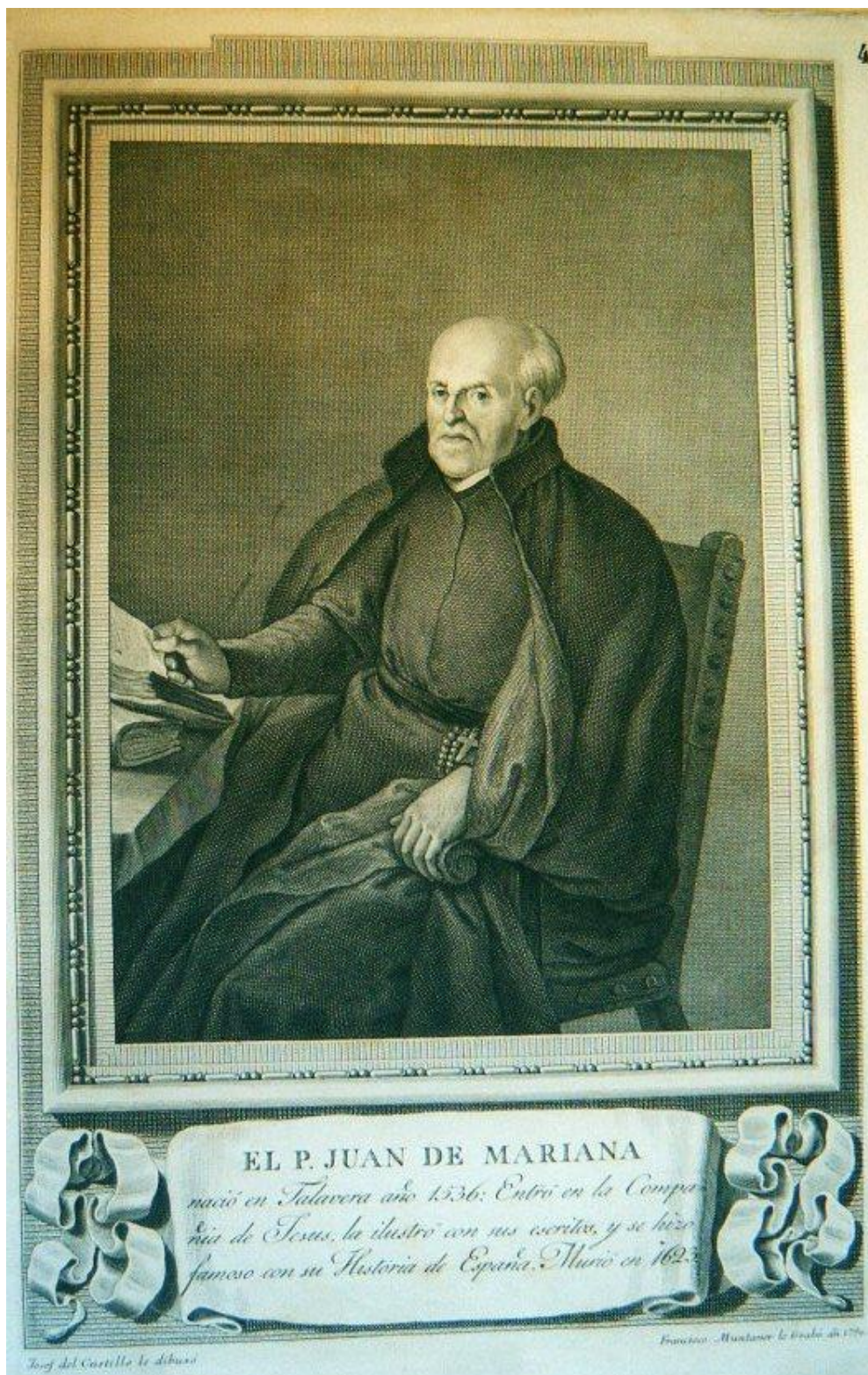
- Existeix una còpia inversa d'aquest retrat, amb la mateixa inscripció, que il·lustra la *Historia General de España* del P. Mariana (Madrid, 1817, vol. I).

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.88).
- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (p.118).
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan / LAFUENTE FERRARI, Enrique.- *La Real Calcografía de Madrid. Goya y sus contemporáneos* (p.44).
- BARCIA, Ángel María de.- *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional* (p.498).
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "Diego Antonio Rejón de Silva y la colección de *Retratos de Españoles Ilustres* (1786-1791)", *Revista de Ideas Estéticas* (pp.214-215).
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado a buril en la época de Goya* (pp.41-42).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.75).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / CLAVO, Zinnia / FERNÁNDEZ, Amelia / OLMO, María Jesús del.- *Retratos de los Españoles Ilustres: memoria histórica del Siglo de las Luces* (p.59).
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (p.75).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, vol.III (p.199).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- *Retratos de los españoles ilustres con un epítome de sus vidas* (pàgs. no numerades).

445. Cadira de braços amb el seient i el respatllet de cuir clavetejat.

446. Indumentària eclesiàstica dels sacerdots.

El Padre Juan de Mariana

Títol:	"El Cardenal Gil de Albornoz"
Tema:	Retratos de los Españoles Ilustres.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo Gravó añ 1791.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1791.
Dibuixant:	Manuel de la Cruz (Madrid, 1750-1792).
Signatura:	<i>Manuel de la Cruz lo dibuxó.</i>
Mides:	380 x 260 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Calcografía Nacional de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Personatge masculí de tres quarts al centre de la composició, assegut en una cadira tapissada i rivetejada amb elements geomètrics. Vesteix la indumentària cardenalícia: un gran solideu⁴⁴⁷, una birreta⁴⁴⁸ sobre el qual reposa la seva mà dreta, i una musseta⁴⁴⁹ damunt del roquet⁴⁵⁰. Reposa la seva mà esquerra damunt del braç de la cadira, lluint l'anell cardenalici⁴⁵¹ en el seu dit anular. Al fons, a l'esquerra, apareix el fragment d'un edifici classicista⁴⁵². Està emmarcat per una motllura rectangular amb motius decoratius. * A la base, dins d'un filacteri, la llegenda: <i>EL CARDENAL GIL DE ALBORNÓZ. Natural de Cuenca año de 1299: Arzobispo de Toledo, Restaurador del dominio Eclesiastico, y fundador del R.^o Colegio de Españoles en Bolonia. Murió en 23.de Agosto de 1367.</i>
Observacions:	- Imatge de Gil Álvarez de Albornoz (Carrascosa del Campo, 1299 - Viterbo, 1367), arquebisbe de Toledo (1338-1350) i cardenal de l'Església Catòlica, que va fundar el <i>Real Colegio de España</i> a Bolònia (1364). - Existeix un error en els <i>Retratos de los Españoles Ilustres</i>, que es repeteix sovint en la bibliografia, ja que es confon el personatge retratat amb un altre cardenal: Gil Carrillo de Albornoz (Talavera de la Reina, 1579-Roma, 1649). Consta el nom de Gil Carrillo, però amb la biografia de Gil Álvarez. - És el gravat nº 9 del segon quadern dels <i>Retratos de los Españoles Ilustres con un epítome de sus vidas</i>, (Madrid, 1791-1819), una de les principals obres realitzades per la <i>Real Calcografía de Madrid</i>, on hi participaren els millors dibuixants i gravadors de l'època, que van cobrar 440 i 3000 rals per estampa, respectivament. Es van gravar un total de 114 retrats, publicats en 19 quaderns. L'objectiu era donar a conèixer

figures rellevants de la història d'Espanya i el treball dels artistes que els dibuixaven i gravaven, la major part membres de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*.

- Estampa numerada, amb tinta, a l'angle superior dret: 2.

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.83).
- BARCIA, Ángel María de.- *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional* (p.201).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.75).
- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.306).
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (p.30).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, vol.I (p.544).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- *Retratos de los españoles ilustres con un epítome de sus vidas* (pàgs. no numerades).

447. Casquet de seda per cobrir el cap.

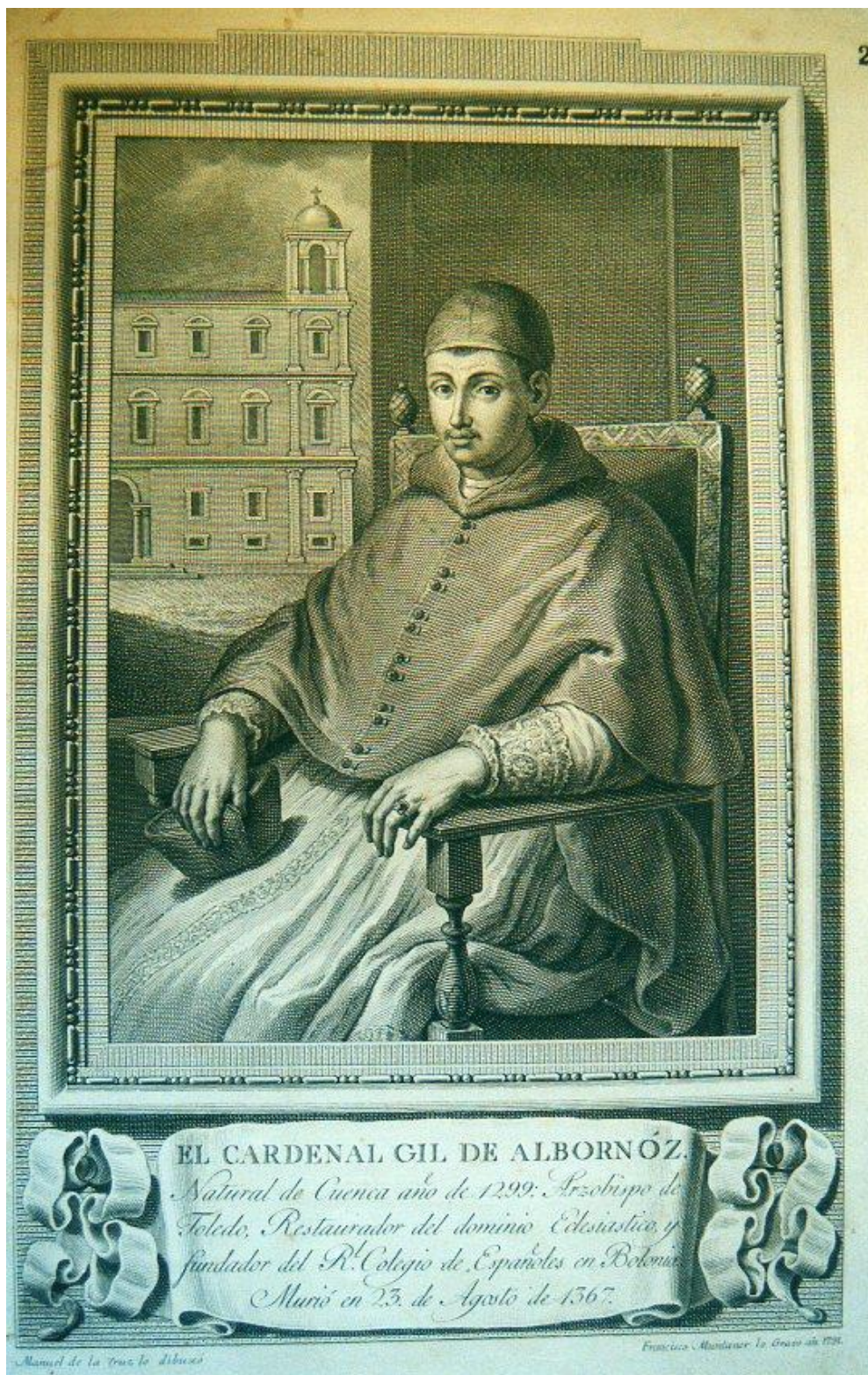
448. Capell de seda eclesiàstic.

449. Capa que cobreix les espatlles fins els colzes, botonada sobre el pit.

450. Vestimenta eclesiàstica de lli blanc, que es porta damunt de la sotana, ornamentada amb puntes.

451. Anell d'or amb l'escut d'armes del Pontífex que s'imposa als cardenals.

452. Podria fer referència al *Real Colegio de Españoles* a Bolonia, que el propi cardenal Gil de Albornoz va fundar l'any 1364.

El Cardenal Gil de Albornoz

Títol:	"Don Antonio Agustín"
Tema:	Retratos de los Españoles Ilustres.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo gravó 1791.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1791.
Dibuixant:	José Maea (València, 1760-Madrid, 1826).
Signatura:	<i>Joseph Maea lo dibuxó.</i>
Mides:	374 x 268 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museo de Historia de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Personatge masculí de tres quarts al centre de la composició, assegut en una cadira de braços. Vesteix la indumentària d'arquebisbe: un roquet⁴⁵³ i una musseta⁴⁵⁴, sobre la qual destaca el pal·li arquebisbal⁴⁵⁵. Reposa la seva mà esquerra damunt del braç de la cadira, mentre amb la dreta sosté un llibre⁴⁵⁶, darrere del qual apareix una mitra⁴⁵⁷; ambdós objectes estan situats damunt d'una taula. Al fons, un cortinatge mig recollit. Està emmarcat per una motllura rectangular amb motius decoratius. * A la base, dins d'un filacteri, la llegenda: <i>D. ANTONIO AGUSTIN. Nació en Zaragoza año de 1517: fué Colegial de Bolonia, y Arzobispo de Tarragona: célebre Jurisconsulto, gran Humanista, y Antiquario. Falleció Año de 1586.</i>
Observacions:	- Imatge d'Antonio Agustín Albanell (Zaragoza, 1517-Tarragona, 1586), humanista, bisbe de Lleida (1571-1576) i arquebisbe de Tarragona (1575-1576), autor d'una extensa obra sobre dret romà i canònic, filologia i història. - És el gravat nº 1 del quart quadern dels <i>Retratos de los Españoles Ilustres con un epítome de sus vidas</i>, (Madrid, 1791-1819), una de les principals obres realitzades per la <i>Real Calcografía de Madrid</i>, on hi participaren els millors dibuixants i gravadors de l'època, que van cobrar 440 i 3000 rals per estampa, respectivament. Es van gravar un total de 114 retrats, publicats en 19 quaderns. L'objectiu era donar a conèixer figures rellevants de la història d'Espanya i el treball dels artistes que els dibuixaven i gravaven, la major part membres de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i>.

- Estampa numerada, amb tinta, a l'angle superior dret: 6.
- Es conserva el dibuix preparatori a la *Biblioteca Nacional de España*, amb llapis negre sobre paper verjurat (207 x 149 mm), realitzat per José Maea. Al peu i amb llapis: *J. Maea lo dib.* Amb tinta: *D. Antonio Agustín.*

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.78).
- BARCIA, Ángel María de.- *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional* (p.37).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.76).
- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.306).
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (pp.111-112).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, vol.I (p.24).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- *Retratos de los españoles ilustres con un epítome de sus vidas* (pàgs. no numerades).

-
453. Vestimenta eclesiàstica de lli blanc, que es porta damunt de la sotana, ornamentada amb puntes.
 454. Capa que cobreix les espatlles fins els colzes, botonada sobre el pit.
 455. Banda de llana blanca en forma de collarí, adornada amb sis creus de seda negra.
 456. Fa referència a una de les seves obres.
 457. Toca alta i apuntada que cobreix el cap del bisbe.

Don Antonio Agustín

Títol:	"Juan Luis Vives"
Tema:	Retratos de los Españoles Ilustres.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo gravó.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1791.
Dibuixant:	José López Enguídanos (València, 1751-Madrid, 1812).
Signatura:	<i>J. Enguídanos lo dibujó.</i>
Mides:	333 x 231 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museo de Historia de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Personatge masculí de tres quarts al centre de la composició, assegut en una cadira de braços. Té el cap girat a l'esquerra i cobert per una gorra plana d'ala curta. Vesteix una gran capa amb obertures als braços i rivetejada amb un coll de pell, sota la qual hi ha una altra peça de roba de màniga llarga. Sosté una ploma⁴⁵⁸ amb la mà dreta, en actitud d'escriure sobre un volum obert, al costat d'un tinter amb una altra ploma i un llibre, damunt d'una taula amb estovalles. Al fons de la dreta, diversos llibres col·locats en vàries prestatgeries. Està emmarcat per una motllura rectangular amb motius decoratius. * A la base, dins d'un filacteri, la llegenda: <i>JUAN LUIS VIVES. Valenciano: grande humanista, buen Filósofo, excelente Crítico, y reformador de la Literatura: nació en 1492; y murió en 1540.</i>
Observacions:	- Imatge de Joan Lluís Vives i March (València, 1492 - Bruges, 1540), pensador i màxim exponent de l'humanisme renaixentista espanyol, autor de diversos tractats sobre política, societat, psicologia, pedagogia, filosofia, filologia i religió. - És el gravat nº 2 del sisè quadern dels <i>Retratos de los Españoles Ilustres con un epítome de sus vidas</i>, (Madrid, 1791-1819), una de les principals obres realitzades per la <i>Real Calcografía de Madrid</i>, on hi participaren els millors dibuixants i gravadors de l'època, que van cobrar 440 i 3000 rals per estampa, respectivament. Es van gravar un total de 114 retrats, publicats en 19 quaderns. L'objectiu era donar a conèixer figures rellevants de la història d'Espanya i el treball dels artistes que els dibuixaven i gravaven, la major part membres de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i>.

- Estampa numerada, amb tinta, a l'angle superior dret: 7.
- Es conserva el dibuix preparatori, a la *Calcografía Nacional*, amb llapis negre repassat a ploma i lleus aiguades de fons sobre paper verjurat (203 x 143 mm.) amb filigrana ("I. Tattior"), realitzat per José López Enguídanos. Al peu i amb tinta: *Juan Luis Vives*. La perspectiva de la llibreria és diferent i existeix més nitidesa en el gravat, pel que fa als lloms dels llibres.

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.78).
- BARCIA, Ángel María de. - *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional* (p.726).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.77).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / CLAVO, Zinnia / FERNÁNDEZ, Amelia / OLMO, María Jesús del.- *Retratos de los Españoles Ilustres: memoria histórica del Siglo de las Luces* (p.55).
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (p.99).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía Hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, vol.IV (p.349).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- *Retratos de los españoles ilustres con un epítome de sus vidas* (pàgs. no numerades).

Juan Luis Vives

1.6. GRAVAT ARQUITECTÒNIC

1.6.1. *Diseños de la Catedral de Málaga*

Títol:	"Diseños"
Tema:	Diseños de la Catedral de Málaga.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo grabó.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1785.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnicero lo dibuxó, 1785.</i>
Mides:	420 x 551 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona)
Descripció:	Escena formada per quatre personatges, envoltant l'antic escut de la ciutat de Málaga: un òval decorat amb jous i gavells de tres fletxes⁴⁵⁹, que mostra una fortalesa emmurallada amb quatre figures i dues torres, damunt les quals apareixen els dos sants màrtirs i patrons de la vila, els germans Ciríac i Paula, coronats i portant dues creus i palmes de martiri⁴⁶⁰. L'escut està decorat per una cornucòpia amb elements florals i una corona reial. Les quatre figures són: 1. Una dona asseguda damunt d'un lleó, vestida amb una túnica ricament ornamentada i coronada amb un petit castell, que extén la mà dreta mostrant una clau. 2. Una dona asseguda, vestida amb una túnica, sostenit amb la mà dreta una gran creu, que es troba sobre un pedestal circular, flamejant i fumejant, amb la imatge de l'Esperit Sant⁴⁶¹. Amb la mà esquerra sosté una flama. 3. Un home vell dempeus, amb una llarga barba blanca, coronat, nu i amb una capa ondulant, recolzat en un trident⁴⁶². 4. Un home jove en posició de volar damunt d'un núvol, un i cobert amb una capa ondulant, un casc i unes sandàlies alades, un caduceu⁴⁶³ a la mà esquerra i una bossa a la dreta⁴⁶⁴. Al costat dret, motius vegetals (fulles de parra) i alguns fruits (raïm), mentre a l'esquerre hi ha diferents objectes: una gerra metàl·lica, una safata, una doble creu d'arquebisbe i ropatges escampats per terra. Al fons, vista del mar amb un vaixell de vela. * A la part superior, dins d'un filacteri, la llegenda: <i>MALAGA RELIGIOSA Y APLICADA, PROSPÈRA.</i>
Observacions:	- Estampa de temàtica mitològica i al·legòrica de la ciutat de Málaga, amb el seu escut, que encapçala la col·lecció <i>Diseños</i>

de la Catedral de Málaga (Madrid, 1785), amb 7 estampes a escala de plantes, seccions i façana de la catedral.

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (p.157).
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (pp. 632-633).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

459. Fan referència a l'escut dels Reis Catòlics, Isabel de Castella i Ferran d'Aragó. Aquests objectes tenen un origen clàssic, inspirats en històries d'Alexandre el Gran.

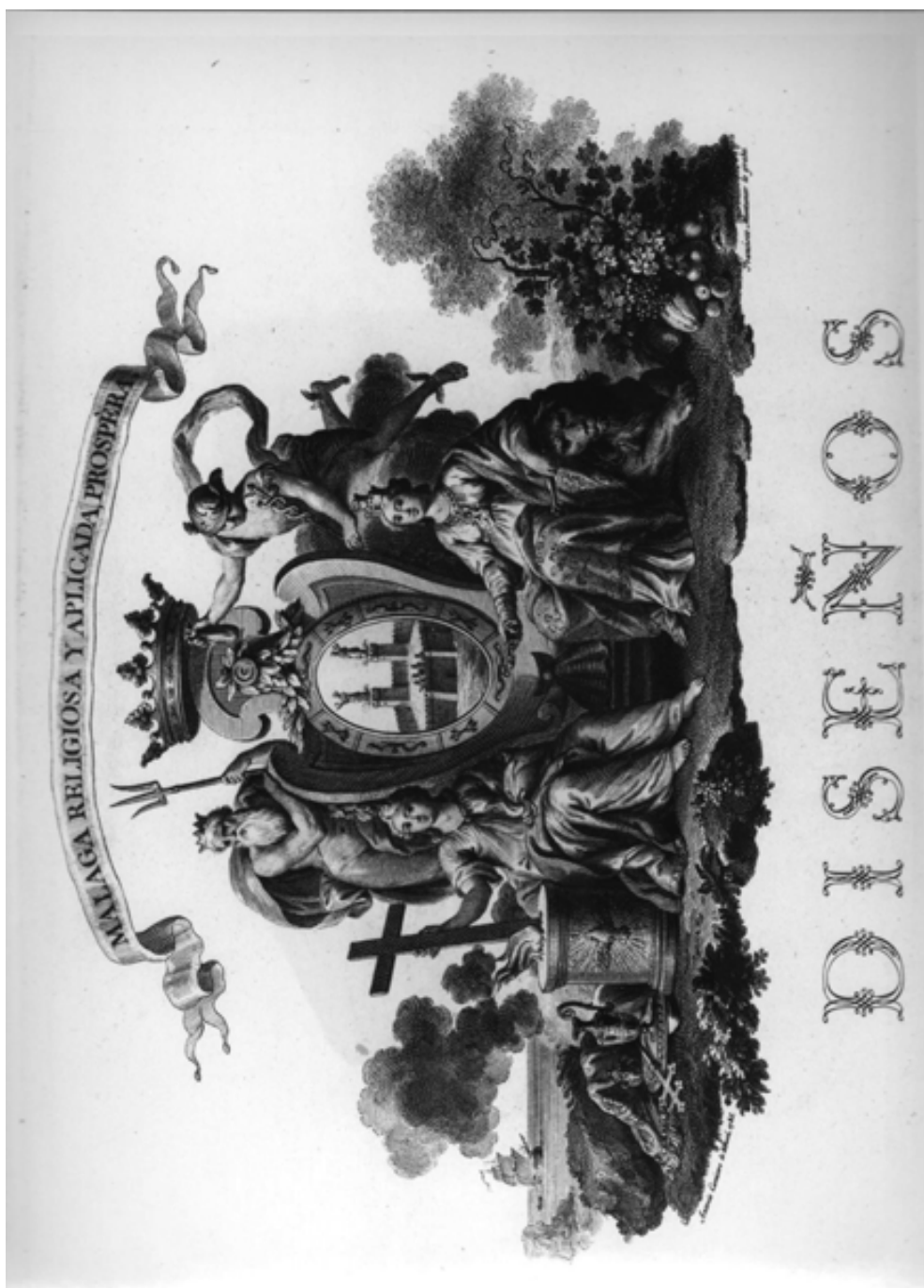
460. Segons la tradició van morir lapidats al segle IV, durant la persecució de l'emperador Dioclecià.

461. Representat per un colom.

462. Es pot identificar amb el Posidó grec o el Neptú romà, déus del mar.

463. Atribut consistent en una vara amb dues ales al capdemunt i dues serpents enrotllades i afrontades.

464. S'identifica amb l'Hermes grec o el Mercuri romà, déus missatges, del comerç i dels lladres.

Diseños

Títol:	"Fachada de la Iglesia Catedral de Málaga"
Tema:	Diseños de la Catedral de Málaga.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la gravó en Madrid</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1784.
Dibuixant:	Antonio Ramos Medina (Málaga, 1703-1782).
Mides:	450 x 300 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Façana de la catedral de Málaga, d'estil renaixentista-barroc⁴⁶⁵, formada per dos pisos superposats i dues torres⁴⁶⁶ als extrems. S'accedeix a l'edifici per una escalinata. La façana té tres portes amb arcs de mig punt, separats per altes columnes dobles amb capitells corintis. A l'interior de cada arc, apareixen novament columnes corinties de menor tamany, que sostenen un dintell amb frontons partits. En els timpans hi trobem una rica decoració ornamental: grans medallons amb relleus escultòrics⁴⁶⁷ coronats per escuts. En el primer pis, hi ha triples arqueries de mig punt amb vitralls i òculs, que acaben amb una balustrada contínua, amb diverses escultures religioses⁴⁶⁸. En aquesta zona central, destaca una edificació amb pilastres adosades, òculs i un frontó triangular, coronat amb una escultura⁴⁶⁹. A cadascun dels extrems dues torres, formades per quatre cossos, amb diferents obertures i columnes corínties adosades, amb rellotges a l'últim pis i acabades amb una cúpula amb tambó, llanterna, penell i creu. * A la base, una llegenda: <i>Fachada de la Iglesia Catedral de Málaga Construida y grabada a expensas de los hijos de su Obispado, y delineada por su Arquitecto D. Antonio Ramos. Año 1784.</i>
Observacions:	- Forma part de la col·lecció <i>Diseños de la Catedral de Málaga</i> (Madrid, 1785), amb 7 estampes a escala de plantes, seccions i façana de la catedral. - A la base, hi ha una escala de vares castellanés: E [ca.1:300] 60 vares castellanés [=18 cm] - La catedral fou iniciada per Diego de Siloé (Burgos, 1495-Granada, 1563), intervenint al llarg dels anys diferents arquitectes. Un d'ells, Antonio Ramos Medina, fou el mestre major durant l'època en què es van gravar aquestes estampes, de les quals n'és el dibuixant. - Al marge superior dret, imprès en negre: 18.

Bibliografia:

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (p.156).
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (pp.631-632).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

465. Fou construïda entre 1528 i 1782.

466. Només es va construir la torre nord (87m), que té la funció de campanar. L'altra està innacabada, sembla que per motius econòmics. Per això, la Catedral de la Encarnación de Málaga és coneguda popularment com "La Manquita".

467. Les imatges s'identifiquen amb el misteri de l'Encarnació del Verb (central) i amb els patrons de la ciutat (laterals), els sants Ciríac i Paula.

468. Ni la balustrada ni les escultures es van arribar a esculpir. Es tracta d'una catedral innacabada.

469. Aquest element constructiu tampoc es va edificar, ni la coberta a doble vessant per protegir les voltes.

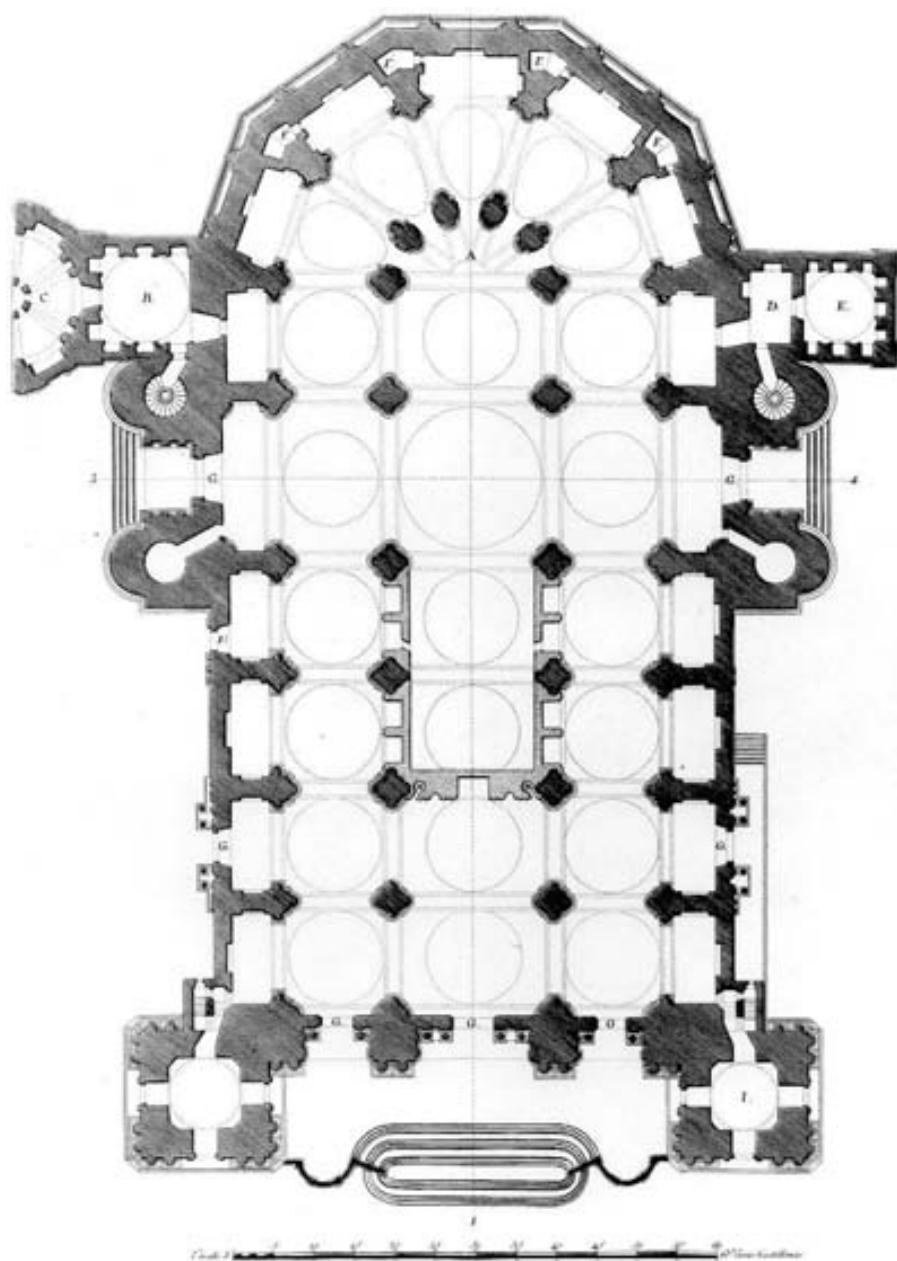
Fachada de la Iglesia Catedral de Málaga

Títol:	"Planta de la Iglesia Catedral de Málaga"
Tema:	Diseños de la Catedral de Málaga.
Lloc:	Madrid.
Any:	1784.
Dibuixant:	Antonio Ramos Medina (Málaga, 1703-1782).
Mides:	540 x 400 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Planta basilical de saló, amb escalinata d'accés i dues torres⁴⁷⁰ als extrems, que sobresurten de la façana principal. La catedral està dividida en tres naus, éssent la central més ampla que les laterals, cobertes amb voltes bufades o de quatre punts⁴⁷¹, que sostenen els pilars quadrifolis. Hi ha capelles a tot el perímetre de l'església, que té un creuer, un deambulatori o girola i un àbsis poligonal. També es visualitza el cor, delimitat per murs de separació, així com les portes d'accés al creuer. * A la base, la llegenda: <i>Planta de la Iglesia Catedral de Málaga, Construída i grabada á expensas de los hijos de su Obispado, i delineada por su Arquít.^{to} D. Antonio Ramos. Año 1784.</i>
Observacions:	- Forma part de la col·lecció <i>Diseños de la Catedral de Málaga</i> (Madrid, 1785), amb 7 estampes a escala de plantes, seccions i façana de la catedral. - A la base, hi ha una escala de vares castellanes: E [ca.1:300] 60 vares castellanes [=18 cm] - La catedral fou iniciada per Diego de Siloé (Burgos, 1495-Granada, 1563), intervenint al llarg dels anys diferents arquitectes. Un d'ells, Antonio Ramos Medina, fou el mestre major durant l'època en què es van gravar aquestes estampes, de les quals n'és el dibuixant. - Al marge inferior dret, imprès en negre: 185
Bibliografia:	- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- <i>El grabado académico en la época de Goya</i> (pp.129-131). - ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- <i>Estampas. Cinco siglos de imagen impresa</i> (p.156). - CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", <i>Summa-Artis. Historia General del Arte</i>, vol. XXXI (pp.631-632).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

470. Només es va construir la torre nord (87m), que té la funció de campanar. L'altra està innacabada, sembla que per motius econòmics. Per això, la Catedral de la Encarnación de Málaga és coneguda popularment com "La Manquita".

471. Resultat de seccionar l'hemisferi d'una cúpula esfèrica amb quatre plans verticals, que delimiten la base de la cúpula.

*Planta de la Iglesia Catedral de Málaga,
Conservada y grabada a expensas de los hijos de su Obispo y dedicada por su Arzob. D. Antonio R. de
• fin 1784.*

185

Planta de la Iglesia Catedral de Málaga

Títol:	"Vista de los Costados de la Iglesia Catedral de Málaga"
Tema:	Diseños de la Catedral de Málaga.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner la gravo</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1784.
Dibuixant:	Antonio Ramos Medina (Málaga, 1703-1782).
Mides:	420 x 551 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Vista del costat de la catedral de Málaga, d'estil renaixentista-barroc⁴⁷², formada per dos pisos superposats i una torre a l'extrem esquerre⁴⁷³, amb una estructura de quatre cossos, diferents obertures tancades per frontons triangulars i circulars, dobles columnes corínties adosades, un rellotge a l'últim pis i acabada per una cúpula amb tambó i llanterna, penell i creu. L'edificació té tres portes d'accés pel costat lateral, de diferents formes i tamany, dominant els arcs de mig punt i les triples arqueries i òculs en la planta baixa i el primer pis. La portalada d'accés al creuer està emmarcada per dues grans torres de planta circular i estriada, amb multitud d'obertures amb frontons circulars i triangulars, pilastres corínties i garlandes decoratives, coronades per cúpules amb tambó, llanterna i creu. En el primer pis es visualitza una terrassa amb barana i diferents elements decoratius, així com làmpades d'oli flamejant, mentre que el segon i últim està resseguit per una balustrada contínua amb diverses escultures religioses⁴⁷⁴. * A la base, la llegenda: <i>Vista de los Costados de la Iglesia Catedral de Malaga Construída i grabada a expensas de los hijos de su Obispado, i delineada por su Arquitecto D. Antonio Ramos. Año 1784.</i>
Observacions:	- Forma part de la col·lecció <i>Diseños de la Catedral de Málaga</i> (Madrid, 1785), amb 7 estampes a escala de plantes, seccions i façana de la catedral. - A la base, hi ha una escala de vares castellanés: E [ca.1:300] 60 vares castellanés [=18 cm] - La catedral fou iniciada per Diego de Siloé (Burgos, 1495-Granada, 1563), intervenint al llarg dels anys diferents arquitectes. Un d'ells, Antonio Ramos Medina, fou el mestre major durant l'època en què es van gravar aquestes estampes, de les quals n'és el dibuixant. - A la part superior central, imprès en negre: 3
Bibliografia:	- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ,

Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (p.156).

- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (pp.631-632).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).

- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

472. Fou construïda entre 1528 i 1782.

473. Només es va construir la torre nord (87m), que té la funció de campanar. L'altra està innacabada, sembla que per motius econòmics. Per això, la Catedral de la Encarnación de Málaga és coneguda popularment com "La Manquita".

474. Ni la terrassa amb barana, ni la balustrada ni les escultures es van arribar a esculpir. Es tracta d'una catedral innacabada.

Vista de los Costados de la Iglesia Catedral de Málaga

Títol:	“Corte por lo largo de la Catedral de Málaga”
Tema:	Diseños de la Catedral de Málaga.
Signatura:	<i>Muntaner la grabó</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1784.
Dibuixant:	Luigi Vanvitelli (Nàpols, 1700-Caserta, 1773).
Signatura:	<i>Vanvitelli la delineó.</i>
Mides:	388 x 540 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Secció longitudinal de la catedral de Málaga, d'estil renaixentista-barroc⁴⁷⁵, formada per dos pisos superposats i una torre a l'extrem esquerre⁴⁷⁶, amb una estructura de quatre cossos, diferents obertures tancades per frontons triangulars i circulars, dobles columnes corínties adosades, un rellotge a l'últim pis i acabada per una cúpula amb tambor, llanterna, penell i una creu. La secció ens mostra l'interior de l'església, reforçada amb pilars quadrifolis amb capitells corintis, obertures amb arcs de mig punt, òculs i triples arqueries⁴⁷⁷ ambdós pisos. La coberta és plena de voltes bufades o de quatre punts⁴⁷⁸, que sostenen els pilars. Damunt seu destaca la balustrada contínua amb diverses escultures religioses⁴⁷⁹, així com les dues cúpules amb tambors, llanternes i creus que emmarquen la porta d'entrada al creuer. També s'observa el presbiteri amb el deambulatori i les absidioles radials. * A la base, la llegenda: <i>Corte por lo largo de la Catedral de Malaga</i>
Observacions:	- Forma part de la col·lecció <i>Diseños de la Catedral de Málaga</i> (Madrid, 1785), amb 7 estampes a escala de plantes, seccions i façana de la catedral. - A la base, hi ha una escala de vares castellanés: E [ca.1:300] 60 vares castellanés [=18 cm] - La catedral fou iniciada per Diego de Siloé (Burgos, 1495-Granada, 1563), intervenint al llarg dels anys diferents arquitectes. Un d'ells, Antonio Ramos Medina, fou el mestre major durant l'època en què es van gravar aquestes estampes. - Luigi Vanvitelli, autor del dibuix, era un enginyer i arquitecte italià, caracteritzat per la sobrietat i l'academicisme de les seves obres. - A la part superior central, imprès en negre: 5
Bibliografia:	- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ,

Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (p.157).

- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (pp.632-633).

- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).

- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

475. Fou construïda entre 1528 i 1782.

476. Només es va construir la torre nord (87m), que té la funció de campanar. L'altra està innacabada, sembla que per motius econòmics. Per això, la Catedral de la Encarnación de Málaga és coneguda popularment com "La Manquita".

477. Tenen la funció de vitralls per il·luminar l'interior de la catedral.

478. Resultat de seccionar l'hemisferi d'una cúpula esfèrica amb quatre plans verticals, que delimiten la base de la cúpula.

479. Ni la balustrada ni les escultures es van arribar a esculpir. Es tracta d'una catedral innacabada.

Corte por lo largo de la Catedral de Málaga

Títol:	"Corte por lo ancho de la Catedral de Málaga"
Tema:	Diseños de la Catedral de Málaga.
Signatura:	<i>Muntaner la grabó</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1785.
Dibuixant:	Luigi Vanvitelli (Nàpols, 1700-Caserta, 1773).
Signatura:	<i>Vanvitelli la delineó.</i>
Mides:	517 x 357 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Secció de l'amplada de la catedral de Málaga, d'estil renaixentista-barroc⁴⁸⁰, vista des de les capelles del deambulatori o girola. Es poden observar els dos pisos i les dues torres⁴⁸¹ a cada banda de l'edifici. A la part inferior central destaca el presbiteri amb l'altar, dins d'un espai amb columnes corinties, arcs de mig punt, vitralls en triples arqueries, òculs i la coberta amb voltes bufades o de quatre punts⁴⁸², que sostenen els pilars. Damunt seu, apareix la balustrada contínua amb diverses escultures religioses⁴⁸³. * A la base, la llegenda: <i>Corte por lo ancho de la Catedral de Malaga.</i>
Observacions:	- Forma part de la col·lecció <i>Diseños de la Catedral de Málaga</i> (Madrid, 1785), amb 7 estampes a escala de plantes, seccions i façana de la catedral. - A la base, hi ha una escala de vares castellanques: E [ca.1:300] 60 vares castellanques [=18 cm] - La catedral fou iniciada per Diego de Siloé (Burgos, 1495-Granada, 1563), intervenint al llarg dels anys diferents arquitectes. Un d'ells, Antonio Ramos Medina (Màlaga, 1703-1782), fou el mestre major durant l'època en què es van gravar aquestes estampes. - Luigi Vanvitelli, autor del dibuix, era un enginyer i arquitecte italià, caracteritzat per la sobrietat i l'academicisme de les seves obres. A la part superior central, imprès en negre: 5
Bibliografia:	- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- <i>El grabado académico en la época de Goya</i> (pp.129-131). - ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ

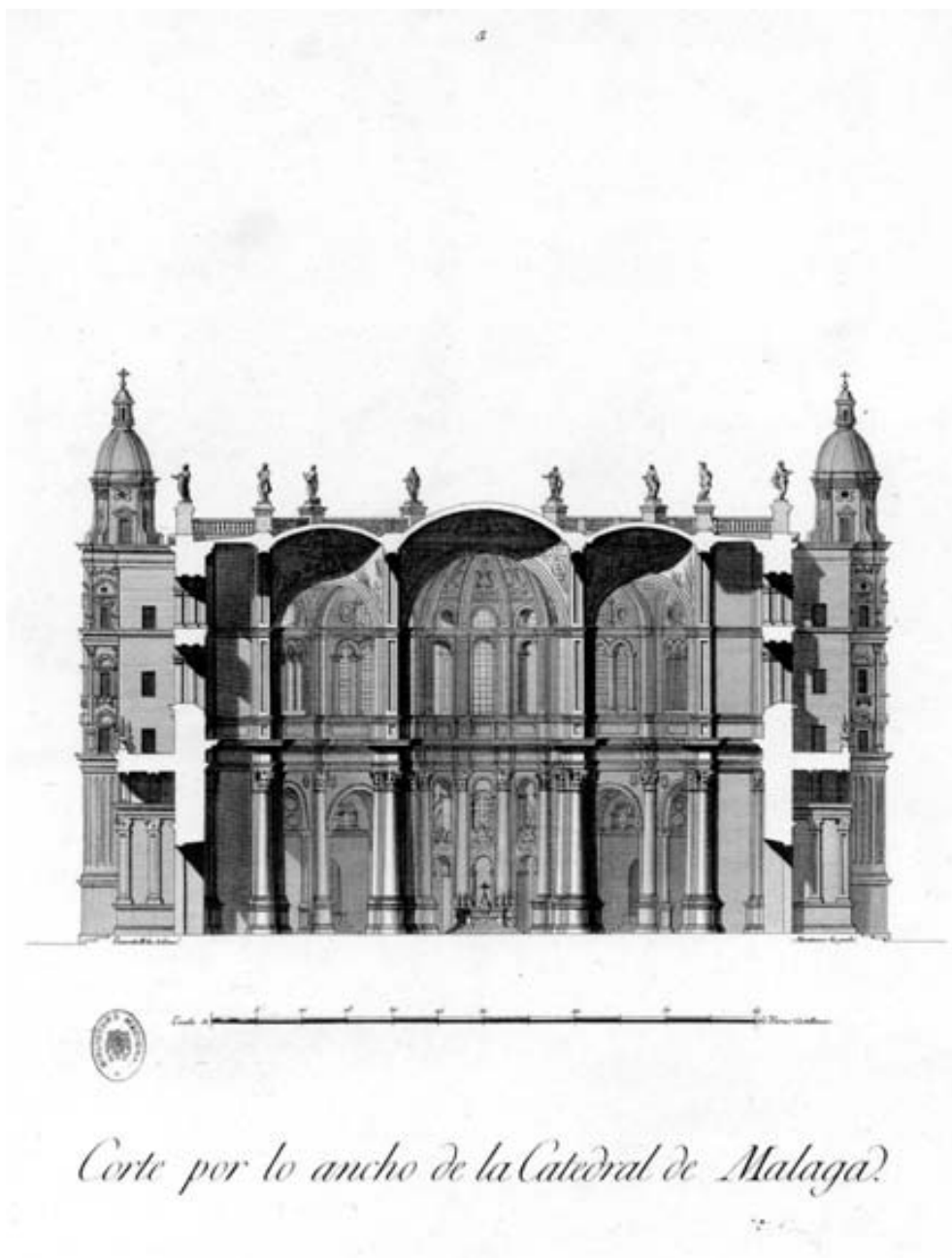
- DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (p.157).
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- “El Grabado en España (siglos XV al XVIII)”, *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (pp.632-633).
 - JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
 - MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al “Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España” de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
 - PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
 - VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

480. Fou construïda entre 1528 i 1782.

481. Només es va construir la torre nord (87m), que té la funció de campanar. L'altra està innacabada, sembla que per motius econòmics. Per això, la Catedral de la Encarnación de Málaga és coneguda popularment com “La Manquita”.

482. Resultat de seccionar l'hemisferi d'una cúpula esfèrica amb quatre plans verticals, que delimiten la base de la cúpula.

483. Ni la balustrada ni les escultures es van arribar a esculpir. Es tracta d'una catedral innacabada.

Corte por lo ancho de la Catedral de Málaga

1.7. SÈRIES REIALS

1.7.1. Reproducció pintures reials

Títol:	[Retrato de Diego de Acedo llamado el Primo]
Tema:	Reproducció pintures reials.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo gr.^{bo} en Madrid 1792</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1792.
Dibuixant:	León Bueno ⁴⁸⁴ .
Signatura:	<i>Leon Bueno lo dibujó.</i>
Pintor:	Diego Rodríguez de Silva y Velázquez (Sevilla, 1599-Madrid, 1660).
Mides:	300 x 225 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Calcografia Nacional de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona). Real Academia de Bellas Artes de San Carlos (València).
Descripció:	Personatge masculí de cos sencer i al centre de la composició, assegut damunt d'una roca coberta amb ropatges. Es tracta d'un nan, que vesteix una elegant indumentària negra: una casaca ⁴⁸⁵ amb brocats i gola ⁴⁸⁶ , una capa, calçons ⁴⁸⁷ i un barret decantat. Sosté damunt seu un gran llibre obert ⁴⁸⁸ , que agafa amb les dues mans. A terra, dos volums més i un tercer d'obert amb un tinter i una ploma al damunt. Al fons, muntanyes ⁴⁸⁹ i un cel ennuvolat.
Observacions:	- Reproducció d'una famosa pintura de Velázquez (any 1644), que fa referència a un funcionari de la Cort de Felipe IV, que s'exposa actualment al <i>Museu del Prado de Madrid</i>. - L'estampa forma part d'un encàrrec de la <i>Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios</i>, també coneguda com a <i>Compañía de Estampas de los cuadros del Rey</i>, en què hi van participar els gravadors més prestigiosos de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i> de Madrid. - Antonio Gallego fa constar que Francesc Muntaner va cobrar 5000 reals de <i>vellón</i> per executar aquesta obra, però Carrete Parrondo assegura que algunes quantitats són part del total del preu de les estampes, que el gravador rebia a compte. També ens constata el nombre d'exemplars estampats fins l'any 1807 (700) i la quantitat d'estampes venudes fins a la mateixa data (397), així com la seva taxa (2800 reals de <i>vellón</i>), realitzada per Blas Ametller l'any 1807. - El dibuix preparatori de León Bueno (298 x 225 mm) es conserva a la <i>Calcografía Nacional</i> de Madrid, fet amb llapis

negre i aiguada sobre paper blanc. Al peu del dibuix, a llapis: *D. Diego Velázquez lo pintó - León Bueno lo dibujó - Tiene el quadro original de alto 3 pies y 4 pulgadas y de ancho 2 y 7.* Juntament amb aquestes inscripcions, la signatura de Francisco Bayeu (Zaragoza, 1734-Madrid, 1795), potser donant la seva conformitat a la còpia. Aquest dibuix rep el títol de *Retrato de desconocido*, i és una còpia del quadre de Velázquez nº 1201 del *Museo del Prado*. Al peu de l'estampa hi figura la inscripció: *No se ha podido averiguar ciertamente quién es.* Pràcticament no hi ha diferències entre dibuix i gravat.

- Al marge superior dret, imprès en negre: 9

- Bibliografia:
- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.92).
 - APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
 - ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- *Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798* (pp.100-101).
 - CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado calcográfico en la España ilustrada. Aproximación histórica. Estampas de Manuel Salvador Carmona. Repertorio de grabadores españoles del siglo XVIII.*
 - CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (pp.67, 72).
 - CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.577).
 - CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.304).
 - CAVEDA, José.- *Memorias para la Historia de la Real Academia de San Fernando y de las Bellas Artes en España.*
 - ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
 - GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (pp.41, 57).
 - JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
 - LE BLANC, M. Charles.- *Manuel de l'amateur d'estampes.*
 - MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
 - PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- “Las estampas y planchas de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, de Valencia”, *Archivo de Arte Valenciano* (p.78).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- *Estampas y planchas de la Real Academia de San Carlos en el Museo de Bellas Artes de Valencia* (p.281).
- VEGA, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p.231).
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

484. Es desconeix qualsevol informació del dibuixant, només que treballava a Madrid entre finals del segle XVIII i principis del XIX. Antonio Gallego el relaciona amb Angel Bueno, pintor d'història, nascut a Silos l'any 1758 i que va concursar en la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (anys 1778, 1781, 1784 i 1787).

485. Jaqueta entallada amb faldons llargs i mànigues rematades en punys girats.

486. Coll fort proveït d'una petita valona de tela blanca emmidonada.

487. Pantalons lligats sota genoll i ajustats a la cuixa.

488. Fa referència al seu ofici burocràtic com a secretari reial i especialista en genealogia. No actuava com un bufó, malgrat el seu enanisme.

489. La major part dels historiadors coincideixen que es tracta de la Sierra de Guadarrama.

Retrato de Diego de Acedo llamado el Primo

Títol:	[Retrato de Diego de Acedo llamado el Primo]
Tema:	Reproducció pintures reials.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo gr.^{bo} en Madrid 1792</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1792.
Dibuixant:	León Bueno ⁴⁹⁰ .
Signatura:	<i>Leon Bueno le dibuxó.</i>
Pintor:	Diego Rodríguez de Silva y Velázquez (Sevilla, 1599-Madrid, 1660).
Signatura:	<i>Velazquez le pintó.</i>
Mides:	300 x 225 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museo de Historia de Madrid. Museo del Prado (Madrid). Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona). Real Academia de Bellas Artes de San Carlos (València).
Descripció:	Personatge masculí de cos sencer i al centre de la composició, assegut damunt d'una roca coberta amb ropatges. Es tracta d'un nan, que vesteix una elegant indumentària negra: una casaca⁴⁹¹ amb brocats i gola⁴⁹², una capa, calçons⁴⁹³ i un barret decantat. Sosté damunt seu un gran llibre obert⁴⁹⁴, que agafa amb les dues mans. A terra, dos volums més i un tercer d'obert amb un tinter i una ploma al damunt. Al fons, muntanyes⁴⁹⁵ i un cel ennuolat. * A la base, sota les signatures, la llegenda: <i>Este retrato pintado por Don Diego Velazquez no se ha podido averiguar ciertamente de quien es. Tiene tres pies de rey y tres pulgadas de alto, de ancho dos pies y siete pulgadas, y está colocado en el quarto del Rey N. S. en su R.^l Palacio de Mad.^d</i>
Observacions:	- Reproducció d'una famosa pintura de Velázquez (any 1644), que fa referència a un funcionari de la Cort de Felipe IV, que s'exposa actualment al <i>Museu del Prado</i> de Madrid. - L'estampa forma part d'un encàrrec de la <i>Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios</i>, també coneguda com a <i>Compañía de Estampas de los cuadros del Rey</i>, en què hi van participar els gravadors més prestigiosos de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i> de Madrid.

- Antonio Gallego fa constar que Francesc Muntaner va cobrar 5000 reals de vellón per executar aquesta obra, però Carrete Parrondo assegura que algunes quantitats són part del total del preu de les estampes, que el gravador rebia a compte. També ens constata el nombre d'exemplars estampats fins l'any 1807 (700) i la quantitat d'estampes venudes fins a la mateixa data (397), així com la seva taxa (2800 reals de vellón), realitzada per Blas Ametller l'any 1807.
- Jesusa Vega i Miguel Velasco afirmen que es conserven duplicats d'aquesta estampa al *Museo del Prado* i a la *Calcografía Nacional de Madrid*, però amb les signatures dels autors escrites de manera diferent, per la qual cosa se suposa que es tracta d'una altra planxa: Velazquez *lo pintó*.- Leon Bueno *lo dibujó*.- Francisco Muntaner *lo gr.^{bo} en Madrid, 1792*.
- El dibuix preparatori de León Bueno (298 x 225 mm) es conserva a la *Calcografía Nacional* de Madrid, fet amb llapis negre i aiguada sobre paper blanc. Al peu del dibuix, a llapis: *D. Diego Velázquez lo pintó - León Bueno lo dibujó - Tiene el quadro original de alto 3 pies y 4 pulgadas y de ancho 2 y 7*. Juntament amb aquestes inscripcions, la signatura de Francisco Bayeu (Zaragoza, 1734-Madrid, 1795), potser donant la seva conformitat a la còpia. Aquest dibuix rep el títol de *Retrato de desconocido*, i és una còpia del quadre de Velázquez nº 1201 del *Museo del Prado*. Al peu de l'estampa hi figura la inscripció: *No se ha podido averiguar ciertamente quién es*. Pràcticament no hi ha diferències entre dibuix i gravat.

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.92).
- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- *Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798* (pp.100-101)
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado calcográfico en la España ilustrada. Aproximación histórica. Estampas de Manuel Salvador Carmona. Repertorio de grabadores españoles del siglo XVIII*.
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (pp.67, 72).
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.577).
- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.304).

- CAVEDA, José.- *Memorias para la Historia de la Real Academia de San Fernando y de las Bellas Artes en España*.
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (pp.41, 57).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- LE BLANC, M. Charles.- *Manuel de l'amateur d'estampes*.
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- "Las estampas y planchas de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, de Valencia", *Archivo de Arte Valenciano* (p.78).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- *Estampas y planchas de la Real Academia de San Carlos en el Museo de Bellas Artes de Valencia* (p.281).
- VEGA, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p.231).
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

490. Es desconeix qualsevol informació del dibuixant, només que treballava a Madrid entre finals del segle XVIII i principis del XIX. Antonio Gallego el relaciona amb Angel Bueno, pintor d'història, nascut a Silos l'any 1758 i que va concursar en la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (anys 1778, 1781, 1784 i 1787).

491. Jaqueta entallada amb faldons llargs i mànigues rematades en punys girats.

492. Coll fort proveït d'una petita valona de tela blanca emmidonada.

493. Pantalons lligats sota genoll i ajustats a la cuixa.

494. Fa referència al seu ofici burocràtic com a secretari reial i especialista en genealogia. No actuava com un bufó, malgrat el seu enanisme.

495. La major part dels historiadors coincideixen que es tracta de la Sierra de Guadarrama.

Retrato de Diego de Acedo llamado el Primo

Títol:	“Las Hilanderas”
Tema:	Reproducció pintures reials.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo grabó en M^d 1796.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1796.
Dibuixant:	Agustí Esteve i Marqués (València, 1753-Madrid, 1820).
Signatura:	<i>Agustín Esteve lo dibujo</i>
Pintor:	Diego Rodríguez de Silva y Velázquez (Sevilla, 1599-Madrid, 1660).
Signatura:	<i>Dⁿ Diego Velazquez lo Pintó.</i>
Mides:	467 x 555 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museo de Historia de Madrid. Museo del Prado (Madrid).
Descripció:	Escena d'interior formada per dos plans i diferents figures femenines, totes elles amb el cabell recollit: 1. En primer terme, dues dones a la dreta de la imatge: a. Una de perfil, agafant un cistell. b. L'altra d'esquena, filant un cabdell de llana. 2. Al centre de la composició, una noia ajupida recull restes de llana i un gat juga amb un cabdell. 3. A l'esquerra, una noia aparta un cortinatge mentre s'adreça a una dona asseguda, que treballa amb la filosa, amb el cap cobert i la cama nua. Aquest espai representa una fàbrica de tapissos, amb una porta al costat dret i una escala de paret recolzada al mur del fons. Mitjançant dos esglaons s'accedeix a una altra estança, més il·luminada, que s'emmarca per un arc de mig punt i amb un òcul superior central. Aquí apareix una altra escena: 4. Tres dones, elegantment vestides, que observen un tapís, en el qual hi destaquen les imatges d'Atenea, amb casc, i Aracne⁴⁹⁶. * A la base, la llegenda: <i>Este quadro, conocido por el nombre de las Hilanderas, representa una fabrica de tapices: tiene de ancho diez pies y medio de rey, y de alto ocho pies, y está pintado por D. Diego Velazquez segun su tercer estilo. Dice de éste lienzo el Caballero Mengs, que parece no tuvo parte la mano en su</i>

execucion sino que le pintó sola la voluntad: y añade que en su genero es obra singular. Está en el Real Palacio de Madrid.

Observacions:

- Reproducció del quadre "Las Hilanderas" de Velázquez (any 1657), que s'exposa al *Museo del Prado* de Madrid.
- L'estampa forma part d'un encàrrec de la *Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios*, també coneguda com a *Compañía de Estampas de los cuadros del Rey*, en què hi van participar els gravadors més prestigiosos de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* de Madrid.
- Antonio Gallego fa constar que la *Compañía de Estampas* va encarregar aquesta obra per 25.000 reals de vellón, però que Francesc Muntaner en va cobrar 30.000. Carrete Parrondo, però, assegura que algunes quantitats són part del total del preu de les estampes, que el gravador rebia a compte. També ens constata el nombre d'exemplars estampats fins l'any 1807 (500) i la quantitat d'estampes venudes fins a la mateixa data (143), així com la seva taxa (6400 reals de vellón), realitzada per Blas Ametller l'any 1807.
- El dibuix preparatori d'Agustín Esteve (398 x 528 mm.) es conserva a la *Calcografía Nacional* de Madrid, fet amb llapis negre sobre un fons d'aiguades i amb paper blanc de la marca *J. Whatman*. Al peu del dibuix, a llapis: *D. Diego Velázquez lo pintó - Agustín Esteve lo dibujó - Tiene el quadro original de largo diez pies y medio y de alto ocho pies*. Es tracta d'una còpia del quadre de Velázquez n.º 1173 del *Museo del Prado*, aleshores col·locat en el *Palacio Nuevo*. No hi ha diferències apreciables, excepte que el gravat té una major nitidesa.

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.35, fig.31).
- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- *Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798* (pp.104-105).
- ASOCIACIÓN ARTÍSTICO - ARQUEOLÓGICA BARCELONESA.- *Exposición de grabados de autores españoles. Catálogo* (p.20).
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado calcográfico en la España ilustrada. Aproximación histórica. Estampas de Manuel Salvador Carmona. Repertorio de grabadores españoles del siglo XVIII*.
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (pp.67, 72).
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.577).

- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.305).
- CAVEDA, José.- *Memorias para la Historia de la Real Academia de San Fernando y de las Bellas Artes en España*.
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (pp.40, 84, 85).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- VEGA, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p.231).
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

496. Fa referència a la fàbula, narrada per Ovidi, que explica que la jove Aracne, que es considerava millor teixidora que Palas Atenea, va ser castigada per la deessa a causa del seu orgull i convertida en aranya, condemnada a teixir per sempre més.

Títol:	“Retrato de Tomás Moro” o [Retrato de clérigo]
Tema:	Reproducció pintures reials.
Signatura:	<i>Fran.^{co} Muntaner lo grabó. M.^d 1797.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1797.
Dibuixant:	León Bueno ⁴⁹⁷ .
Signatura:	<i>Leon Bueno lo dibuxó.</i>
Pintor:	Leandro da Ponte Bassano (Bassano del Grappa, 1557-Venècia, 1622).
Signatura:	<i>Ticiano Veceli lo Pintó.</i>
Mides:	477 x 361 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museo de Prado (Madrid). Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona). Real Academia de Bellas Artes de San Carlos (València).
Descripció:	Personatge masculí de mig cos i al centre de la composició, vestit de clergue: sotana lligada a la cintura i capa. Amb la mà dreta sosté un petit llibre entreobert, que es recolza damunt d'una taula coberta per unes estovalles, decorades amb motius florals i geomètrics, on també hi ha un capell i un crucifix, amb la imatge de Jesucrist clavat a la creu. A l'angle superior esquerre, un escut d'armes, emmarcat per una cornucòpia i dividit en dos registres, amb una flor de lis i una rosa. * A la base, la llegenda: <i>Retrato de Tomas Moro. Nació en Londres en 1743. Enrique 8º le hizo Gran Canciller de Inglaterra en premio de sus servicios. Tiene cuatro y medio pies de alto y tres de ancho, cuyo original se halla en el Real Palacio de Madrid. Se hallará en la Calcografía de la Imprenta Real.</i>
Observacions:	- Reproducció del quadre “Magistrado clérigo con un crucifijo” de Leandro da Ponte Bassano (1557-1622), que també s'ha atribuït al seu pare Jacopo (1510-1592) i que s'exposa al Museo del Prado de Madrid (nº 45). - L'estampa forma part d'un encàrrec de la <i>Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios</i>, també coneguda com a <i>Compañía de Estampas de los cuadros del</i>

Rey, en què hi van participar els gravadors més prestigiosos de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* de Madrid.

- Durant el segle XVII es va atribuir, erròniament, a Tintoretto i en el segle XVIII a Tiziano, identificant el personatge amb el canceller d'Anglaterra Tomás Moro. D'aquí que hi figuri com a títol "Retrat de Thomas More" o "Tomás Moro", i que la llegenda que acompanya el gravat faci referència a aquesta figura. Páez Ríos confirma que Sir Thomas More va viure des de 1478 fins a 1535 i que no pot ser el representat. Pedro de Madrazo, en el seu *Catálogo de los cuadros del Museo de Pintura y Escultura de S. M.*, editat a Madrid l'any 1854, atribueix l'obra a Tiziano, error que arribarà pràcticament fins a l'actualitat.

- Carrete Parrondo afirma que Muntaner va cobrar 1000 reals de vellón, però que algunes quantitats són part del total del preu de les estampes, que el gravador rebia a compte. També ens constata el nombre d'exemplars estampats fins l'any 1807 (100) i la seva taxa (4440 reals de vellón), realitzada per Blas Ametller l'any 1807.

- El dibuix preparatori de León Bueno (338 x 258 mm.) es conserva a la *Calcografía Nacional* de Madrid. Porta el títol de "Magistrado clérigo" i està fet amb llapis negre sobre paper blanc. A la base, escrit en llapis: *Tiziano lo pintó, León Bueno lo dibujó, Tiene el original de alto 3 pies y 1 pulgada y de ancho 2 y 6.*

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.90).

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- *Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798* (pp.30-31).

- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado calcográfico en la España ilustrada. Aproximación histórica. Estampas de Manuel Salvador Carmona. Repertorio de grabadores españoles del siglo XVIII.*

- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (pp.67,69).

- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.577).

- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.304).

- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).

- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (pp.39, fig. 61).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- "Las estampas y planchas de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, de Valencia", *Archivo de Arte Valenciano* (p.78).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- *Estampas y planchas de la Real Academia de San Carlos en el Museo de Bellas Artes de Valencia* (p.281).
- VEGA, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (pp.223, 226)
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

497. Es desconeix qualsevol informació del dibuixant, només que treballava a Madrid entre finals del segle XVIII i principis del XIX. Antonio Gallego el relaciona amb Angel Bueno, pintor d'història, nascut a Silos l'any 1758 i que va concursar en la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (anys 1778, 1781, 1784 i 1787).

Retrato de Tomás Moro

Títol:	“Aparición de la Virgen a San Bernardo”
Tema:	Reproducció pintures reials.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo grabó en M.^d</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1795?
Dibuixant:	León Bueno ⁴⁹⁸ .
Signatura:	<i>Leon Bueno lo dibuxó</i>
Pintor:	Bartolomé Esteban Murillo (Sevilla, 1617-1682).
Signatura:	<i>Bartholome Murillo lo pintó</i>
Mides:	655 x 480 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Ajuntament de València. Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museo de Bellas Artes de Valencia. Museo del Prado (Madrid).
Descripció:	Escena dividida en dues parts, una celestial i l'altra terrenal: 1. A la dreta de la part superior, la Verge Maria de cos sencer, vestida amb la tradicional túnica i mantell ondulant. Porta el Nen Jesús nu i recolzat damunt del seu braç esquerre. Amb la mà dreta s'apreta el pit, per fer sortir la llet materna que va adreçada al sant⁴⁹⁹. Estan envoltats per una multitud d'angelets i querubins en diferents postures, jugant entre els núvols. 2. A l'esquerra de la part inferior, la cel·la del monjo, que es troba genollat i vestit amb l'hàbit cistercenc, de color blanc i amb caputxa. Sant Bernat extén el braç dret amb la mà oberta, mentre reposa l'esquerra damunt del pit, observant a la Mare de Déu. A l'angle inferior dret, diversos llibres i un bàcul⁵⁰⁰. A l'esquerre, una taula amb una banquetta plena d'objectes: diversos llibres (un d'obert recolzat damunt dels altres), un tinter amb ploma⁵⁰¹ i un ram de lliris⁵⁰² en un gerro. L'escena es completa amb una gran llibreria, plena de volums. * A la base, sota les signatures, la llegenda: <i>Este quadro original de Don Bartolomé Murillo, que representa una aparicion de la Santisima Virgen á San Bernardo, tiene de alto diez pies de rey y dos pulgadas, y de ancho siete pies y siete pulgadas. Está en el Real Palacio de Madrid.</i>

Observacions:

- Reproducció del quadre "Aparición de la Virgen a San Bernardo" del pintor sevillà Bartolomé Esteban Murillo, que s'exposa al *Museo del Prado* de Madrid. Es tracta d'una obra pintada entre 1650-1655, que pertanyia a la col·lecció d'Isabel de Farnesio.
- Sant Bernat de Claravall (Dijon, 1090 - Claravall, 1153), abat reformador de l'orde cistercenc, escriptor, teòleg i doctor de l'Església.
- L'estampa forma part d'un encàrrec de la *Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios*, també coneguda com a *Compañía de Estampas de los cuadros del Rey*, en què hi van participar els gravadors més prestigiosos de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* de Madrid.
- Carrete Parrondo afirma que Muntaner va cobrar 25.000 reals de vellón, però que algunes quantitats són part del total del preu de les estampes, que el gravador rebia a compte. També ens constata el nombre d'exemplars estampats fins l'any 1807 (700) i la quantitat d'estampes venudes fins a la mateixa data (379), així com la seva taxa (8800 reals de vellón), realitzada per Blas Ametller l'any 1807.
- Caveda explica que aquest gravat feia parella amb el San Ildefonso de Fernando Selma (1752-1810).

Bibliografia:

- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional* (p.26).
- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa* (p.119).
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- *Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798* (pp.68-69).
- ASOCIACIÓN ARTÍSTICO - ARQUEOLÓGICA BARCELONESA.- *Exposición de grabados de autores españoles. Catálogo* (p.20).
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado calcográfico en la España ilustrada. Aproximación histórica. Estampas de Manuel Salvador Carmona. Repertorio de grabadores españoles del siglo XVIII*.
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (pp.67, 71).
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.572, 577).

- CATALÁ GORGUES, Miguel Angel / PÉREZ CONTEL, Rafael.- *Colección de Grabados del Excmo. Ayuntamiento de Valencia*. (p.85).
- CAVEDA, José.- *Memorias para la Historia de la Real Academia de San Fernando y de las Bellas Artes en España*.
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del Grabado* (p.309).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (p.40).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- LE BLANC, M. Charles.- *Manuel de l'amateur d'estampes*.
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- "Las estampas y planchas de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, de Valencia", *Archivo de Arte Valenciano* (p.78).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- *Estampas y planchas de la Real Academia de San Carlos en el Museo de Bellas Artes de Valencia* (p.281, fig.85).
- VEGA, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p.228).

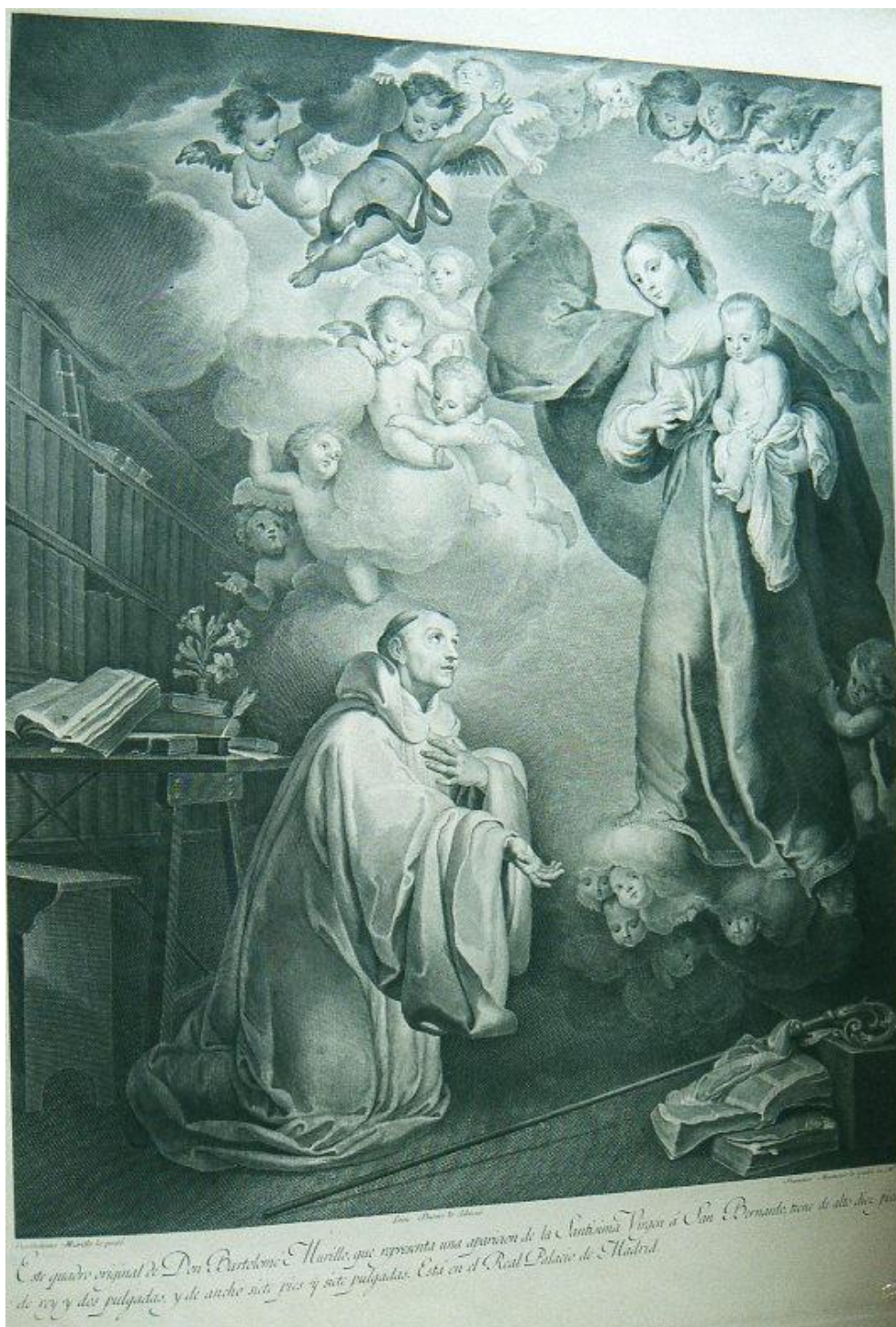
498. Es desconeix qualsevol informació del dibuixant, només que treballava a Madrid entre finals del segle XVIII i principis del XIX. Antonio Gallego el relaciona amb Angel Bueno, pintor d'història, nascut a Silos l'any 1758 i que va concursar en la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (anys 1778, 1781, 1784 i 1787).

499. Com a recompensa a la seva gran devoció mariana.

500. Bastó ornamentat que representa la dignitat del bisbe o l'abat.

501. Fa referència a la seva prolífica activitat com a escriptor.

502. Símbol de puresa.

Aparición de la Virgen a San Bernardo

1.7. SÈRIES REIALS

1.7.2. *Antigüedades Árabes de España*

Títol:	“Fortaleza de la Alhambra desde Torres Bermejas”
Tema:	Antigüedades Árabes de España.
Lloc:	Madrid.
Any:	1787.
Dibuixant:	José de Hermosilla Sandoval (Llerena, 1715-Leganés, 1776).
Mides:	390 x 660 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Paisatge amb la fortalesa de l'Alhambra de Granada, integrada per diferents edificis, que ocupa tota la composició central i està envoltada per zones d'arbres i un cel ennuvolat. En un primer pla, a l'esquerra, destaquen dos personatges⁵⁰³, asseguts en merlets del castell de Torres Bermejas. A la base, dins d'estretes motllures rectangulars que imiten la pedra, el rostre d'un lleó i d'un infant amb garlandes vegetals decoratives. * Al centre, la llegenda: <i>VISTA DE LA FORTALEZA DE LA ALHAMBRA DESDE EL CASTILLO DE TORRES BERMEJAS.</i>
Observacions:	- Pertany a la col·lecció <i>Antigüedades Árabes de España</i> (Imprenta Real, Madrid, 1787-1804), on hi destaca l'exactitud en l'arquitectura i la puresa del dibuix i del gravat. - L'estampa va ésser dibuixada per José de Hermosilla Sandoval, important arquitecte i enginyer militar del segle XVIII, amb tinta negra i aiguades de diferents tonalitats sobre paper verjurat (422 x 472 mm). Es conserva al <i>Museo de la Academia</i> (MA/524). - Les muralles que apareixen en l'estampa foren destruïdes durant la retirada de les tropes napoleòniques⁵⁰⁴.
Bibliografia:	- ALMAGRO GORBEA, Antonio.- <i>Las antigüedades árabes en España</i> (pp.19, 211). - APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- <i>El grabado académico en la época de Goya</i> (pp.24, 129-131). - CARRETE PARRONDO, Juan.- <i>El grabado a buril en la época de Goya</i> (p.39, fig.25). - CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- <i>Catálogo general de la Calcografía Nacional</i> (p.126).

- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / OZAL, Valeriano.- "El Grabado en España (siglos XV al XVIII)", *Summa-Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.448).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

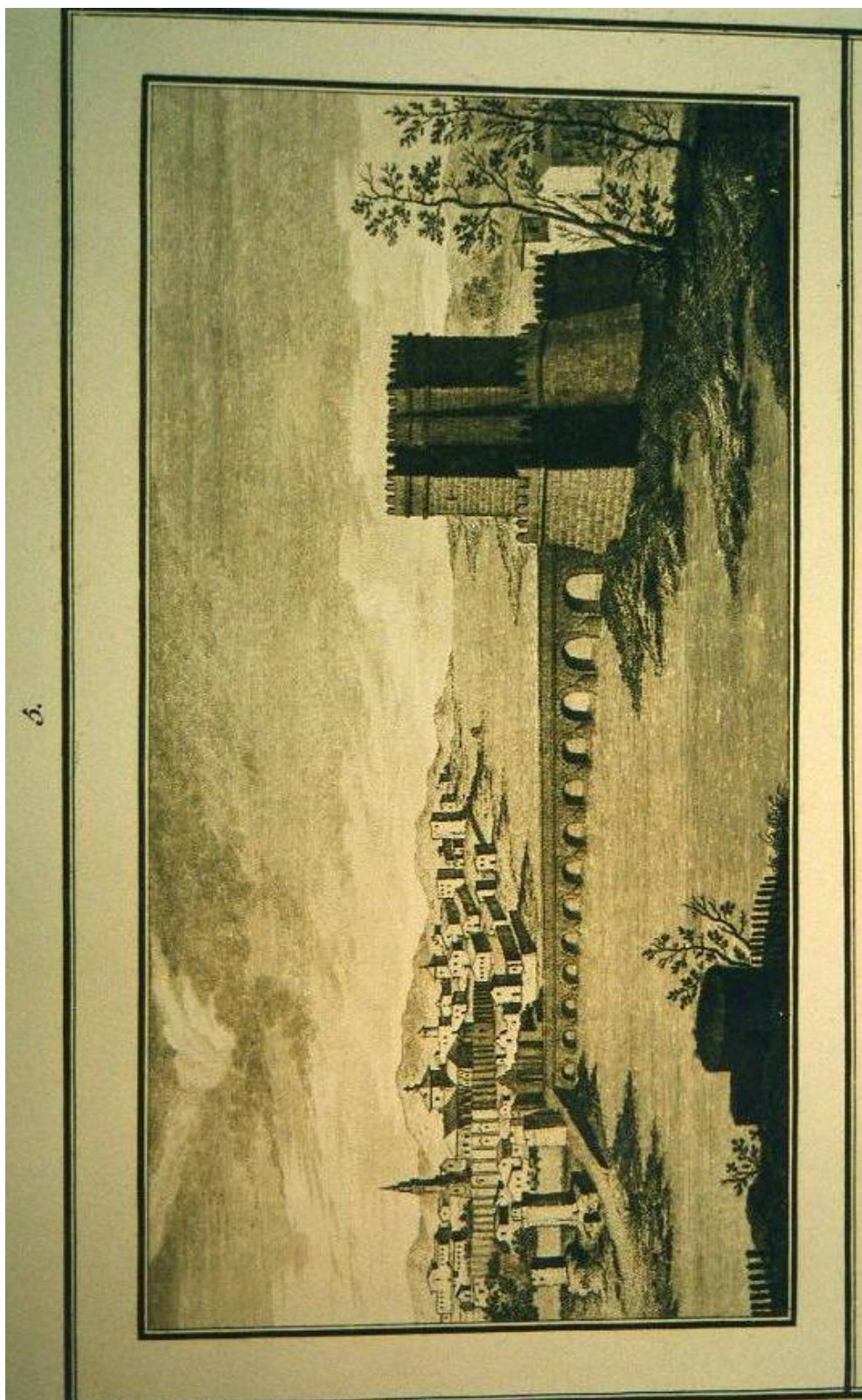
503. S'identifiquen amb l'autor dels dibuixos, José de Hermosilla, i un dels seus ajudants.

504. ALMAGRO GORBEA, Antonio.- *Las antigüedades árabes en España* (p.211).

Fortaleza de la Alhambra desde Torres Bermejas

Títol:	"Vista del Puente de Córdoba"
Tema:	Antigüedades Árabes de España.
Lloc:	Madrid.
Any:	1775.
Mides:	450 x 280 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Paisatge amb el pont romà (s.I) de Córdoba, construït amb pedra i tretze obertures, situat a la part central sobre el riu Guadalquivir. A la dreta, la defensiva Torre de Calahorra (s.XII), formada per diferents cossos i coronada amb merlets. Al seu costat, vegetació amb arbres. A l'esquerra, vista de la ciutat fortificada de Córdoba amb diversos edificis i muntanyes al fons.
Observacions:	- Pertany a l'edició de la col·lecció <i>Antigüedades Árabes de España</i> (Imprenta Real, Madrid, 1787-1804), on hi destaca l'exactitud en l'arquitectura i la puresa del dibuix i del gravat.
Bibliografia:	- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- <i>El grabado académico en la época de Goya</i> (pp.129-131). - JUAN TOUS, Jerónimo.- <i>Grabadores mallorquines</i> (pp.40-42). - MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- <i>Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez</i> (pp.84-86). - PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional</i> (pp.262-266).

Vista del Puente de Córdoba

Títol: "Columnas en el ingreso de la catedral de Córdoba" o "Vista de la Mezquita de Córdoba y columnas miliarias".

Tema: Antigüedades Árabes de España.

Lloc: Madrid.

Any: 1775.

Dibuixant: José de Hermosilla Sandoval (Llerena, 1715-Leganés, 1776).

Mides: 415 x 311 mm.

Suport, tècnica: Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.

Col·lecció: Calcografía Nacional de Madrid.

Descripció: Composició formada per tres columnes senceres i un quart de columna, amb diferents inscripcions en llatí:

1. IMP · CAESARDIVIF ·
AVGVSTUS COS XII TRIB ·
POTEST · XXI · PONTIFMAX ·
ABAETEETIANOAVGVST
ADOCEANVM
LXIII
2. TI CAESARDMAVGVSIIF
DIVIIVLINEPOSAVGVSIVS
PONTUFEXMAX · XXICOS
VIM · TRIB · POTES · XXXVII
ABIANOAVGVSTOQUIEST
ABBAETIMVSOVE AD
OCEANVM
LXIII
3. C· CAESAR GERMA
NICVS GERMANICI
CAESARIS F · TI · AVGN ·
DIVL · AVG · PRO · N · DIVI
NL · ABN · AYG · PAT · PAR ·
C · S · TI · IMP · TRIB · POTE
STATE II PONTIFMAX ·
ABAETEETIANO AVGVSTO
ADOCEANYM
4. T · MERCELLONIPERSINO
MARIOAEDIL · II · VIRO
COLONIETINCOLAE ·

A la base, mides en peus.

Observacions: - Pertany a l'edició de la col·lecció *Antigüedades Árabes de España* (Imprenta Real, Madrid, 1787-1804), on hi destaca l'exactitud en l'arquitectura i la puresa del dibuix i del gravat.

Bibliografia: - CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola /

URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Caligrafía Nacional* (p.128).

Columnas en el ingreso de la catedral de Córdoba

1.7. SÈRIES REIALS

1.7.3. *Vistas de los Reales Sitios de Aranjuez*

Títol:	"Vista de la Casa de las Bacas en el Real Sitio de Aranjuez"
Tema:	Colección de vistas y mapa de Aranjuez.
Signatura:	<i>D. Francisco Muntaner lo gravó en Madrid Año de 1775.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1775.
Dibuixant:	Domingo de Aguirre (Oràn, 1742-Madrid, 1805).
Mides:	341 x 462 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Museo de Bellas Artes de Valencia. Museo de Historia de Madrid. Museo del Prado (Madrid). Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Escena formada per diferents plans: 1. A primer terme, un grup d'homes i dones amb diferents animals (ases, cavalls, bous, vaques, un gos) i una tartana. 2. Darrera seu, un conjunt d'arbres alineats i una gran tanca, amb una porta oberta. 3. Al fons, la Casa de Vacas d'Aranjuez, un edifici rectangular amb portes, finestres i una coberta a doble vessant, que sembla tenir construccions annexes al costat dret. 4. A la part central de la base, que divideix la llegenda, un escut del rei Carles III, de forma ovalada i dividit en quatre camps: a. Dues torres. b. Dos lleons rampans. c. Un cercle amb tres flors de lis al mig d. Envoltat pel Toisó d'Or⁵⁰⁵ i la corona reial. * A la base, la llegenda: <i>La Casa de las Bacas en el R. Sitio de Aranjuez. Vista desde el Camino nuevo de Madrid. Por D. Domingo de Aguirre Capitan de Infanteria Ingeniero Ordinario de los R. E. Plazas y F.</i>
Observacions:	- Aquesta làmina acompanyava el "Plano del Real Sitio de Aranjuez", dibuixat pel l'enginyer i capità d'infanteria Domingo de Aguirre, l'any 1773. - A la mateixa època es van fer vuit vistes grans i, al 1775, es van afegir dues vistes d'edificis, una la de Francesc Muntaner, de menor tamany que les anteriors. - L'ingrés de totes les làmines a la <i>Calcografía Nacional</i> va tenir lloc l'any 1789.
Bibliografia:	- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- <i>Catálogo de la Calcografía Nacional</i> (p.100).

- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp. 42, 129-131).
- ARNAIZ, Doroteo.- "Cuatro exposiciones de la Calcografía Nacional", *Villa de Madrid* (p.68).
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan / LAFUENTE FERRARI, Enrique.- *La Real Calcografía de Madrid. Goya y sus contemporáneos* (p.38).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.57).
- CARRETE, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas Españolas. Grabado 1550-1820* (p.305).
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca* (pp.106-109).
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines* (pp.40-42).
- LAFUENTE FERRARI, Enrique / GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Exposición antológica de la Calcografía Nacional* (p.41).
- MUÑOZ MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al "Diccionario histórico de los más ilustres Profesores de las Bellas Artes en España" de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez* (pp.84-86).
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- "Las estampas y planchas de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos, de Valencia", *Archivo de Arte Valenciano* (p.78).
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- *Estampas y planchas de la Real Academia de San Carlos en el Museo de Bellas Artes de Valencia* (p.281).
- VEGA, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p.215).
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de Grabados de la Biblioteca de Palacio*.

505. Fa referència a un orde de cavalleria fundat per Felip de Borgonya, amb una insígnia que consisteix en el velló d'un moltó que penja d'una peça, que figura una pedra foguera que llança flames.

Vista de la Casa de las Bacas en el Real Sitio de Aranjuez

1.7. SÈRIES REIALS

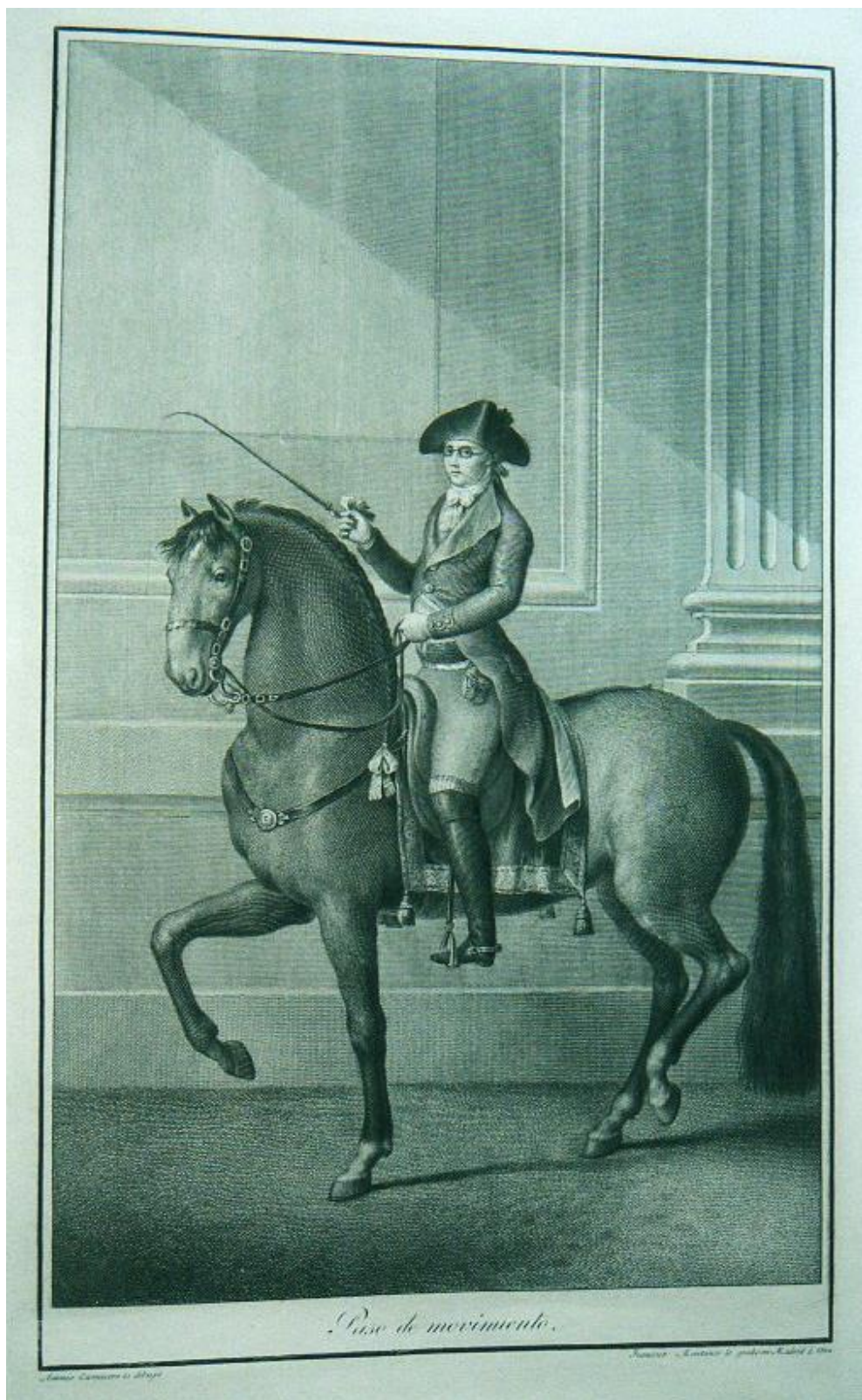
1.7.4. *Real Picadero de Carlos IV*

Títol:	"Paso de movimiento"
Tema:	Ensinistrament de cavalls.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo grabó en Madrid á 1800.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1800.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnicero lo dibujó</i>
Mides:	482 x 347 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid. Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona)
Descripció:	Retrat eqüestre, amb cavall i genet de cos sencer al centre de la composició. El personatge masculí vesteix la indumentària de muntar, amb una levita⁵⁰⁶, botes altes i un bicorn⁵⁰⁷ damunt del cap. Porta unes ulleres rodones. Amb la mà dreta aixeca una fusta, mentre amb l'esquerra subjecta les regnes del cavall, de color fosc i amb la pota davantera dreta aixecada. L'escena té lloc a l'interior d'una estança, amb una paret al fons i una pilastra estriada. * A la base, la inscripció: <i>Paso de movimiento</i>.
Observacions:	- Pertany a la sèrie del <i>Real Picadero de Carlos IV</i>. Per la primera edició es van obrir 13 làmines, des de 1797 a 1800. La sèrie estava destinada a il·lustrar la traducció de Francisco Cerdà Rico, que no va arribar a publicar-se, de l'obra de Dupaty de Clam, <i>Pratique de l'Equitacion ou l'art de l'Equitacion reduit en principes</i>, París, 1769. Es va fer una altra edició, amb dibuixos de Cosme de Acuña (c.1758-1814), de la qual només es conserven cinc làmines. - Francesc Muntaner va gravar dues estampes, que presenten algunes variants entre elles i respecte el dibuix preliminar. - El <i>Paso de movimiento</i> podria haver estat, en principi, un retrat de Manuel Godoy, que s'hagués modificat posteriorment per una figura convencional. - Torrecilla i Matilde López Serrano identifiquen el personatge com a Benito Guerra, cavallerís major de Carles IV.
Bibliografia:	- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- <i>Catálogo de la Calcografía Nacional</i> (p.49, fig.37). - APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ,

- Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan / LAFUENTE FERRARI, Enrique.- *La Real Calcografía de Madrid. Goya y sus contemporáneos* (p.84).
 - CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado en el siglo XVIII. Triunfo de la estampa ilustrada*, vol.31 (pp.536-538).
 - CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.84).
 - GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).
 - LÓPEZ SERRANO, Matilde.- *Real Picadero* (p. XXIV-fig. 4).
 - MARTÍNEZ IBÁÑEZ, María Antonia.- *Antonio Carnicero Mancio, pintor*, (pp.203-206).
 - PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).
 - VEGA, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p.235).

506. Jaqueta entallada amb grans solapes i faldons rectes i llargs.

507. També anomenat capell de dues puntes, és un tipus de barret rígid de feltre negre, d'ús masculí (civil i militar), molt habitual entre els segles XVIII i XIX.

Paso de movimiento

Títol:	"Paso de movimiento"
Tema:	Ensinistrament de cavalls.
Signatura:	<i>Francisco Muntaner lo grabó en Madrid á 1800.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1800.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnicero lo dibujó</i>
Mides:	482 x 347 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Calcografía Nacional de Madrid.
Descripció:	Retrat eqüestre, amb cavall i genet de cos sencer al centre de la composició. El personatge masculí vesteix la indumentària de muntar, amb una levita⁵⁰⁶, botes altes i un bicorn⁵⁰⁷ damunt del cap. Amb la mà dreta aixeca una fusta, mentre amb l'esquerra subjecta les regnes del cavall, de color fosc i amb la pota davantera dreta aixecada. L'escena té lloc a l'interior d'una estança, amb una paret al fons i una pilastra estriada. * A la base, la inscripció: <i>Paso de movimiento</i>.
Observacions:	- Pertany a la sèrie del <i>Real Picadero de Carlos IV</i>. Per la primera edició es van obrir 13 làmines, des de 1797 a 1800. La sèrie estava destinada a il·lustrar la traducció de Francisco Cerdà Rico, que no va arribar a publicar-se, de l'obra de Dupaty de Clam, <i>Pratique de l'Equitacion ou l'art de l'Equitacion reduit en principes</i>, París, 1769. Es va fer una altra edició, amb dibuixos de Cosme de Acuña (c.1758-1814), de la qual només es conserven cinc làmines. - Francesc Muntaner va gravar dues estampes, que presenten algunes variants entre elles i respecte el dibuix preliminar. La que es mostra aquí és una fotocòpia d'un original, ja que no la vaig poder localitzar. - El <i>Paso de movimiento</i> podria haver estat, en principi, un retrat de Manuel Godoy, que s'hagués modificat posteriorment per una figura convencional. - Torrecilla i Matilde López Serrano identifiquen el personatge com a Benito Guerra, cavallerís major de Carles IV.
Bibliografia:	- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- <i>Catálogo de la Calcografía Nacional</i> (p.49, fig.37). - APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ,

Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya* (pp.129-131).

- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan / LAFUENTE FERRARI, Enrique.- *La Real Calcografía de Madrid. Goya y sus contemporáneos* (p.84).

- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado en el siglo XVIII. Triunfo de la estampa ilustrada*, vol.31 (pp.536-538).

- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA, Clemente / BLAS, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.84).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del Grabado en España* (pp.311-312).

- LÓPEZ SERRANO, Matilde.- *Real Picadero* (p. XXIV-fig. 4).

- MARTÍNEZ IBÁÑEZ, María Antonia.- *Antonio Carnicero Mancio, pintor*, (pp.203-206).

- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional* (pp.262-266).

- VEGA, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p.235).

506. Jaqueta entallada amb grans solapes i faldons rectes i llargs.

507. També anomenat capell de dues puntes, és un tipus de barret rígid de feltre negre, d'ús masculí (civil i militar), molt habitual entre els segles XVIII i XIX.

Paso de movimiento

II PART

CATÀLEG ATRIBUCIONS

2.1. GRAVAT RELIGIÓS

2.1.1. Iconografia cristológica

Títol:	[Adoració del Sagrat Cor de Jesús]
Tema:	Sagrat Cor de Jesús.
Lloc:	Mallorca.
Any:	1766?
Mides:	352 x 263 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Escena amb multitud de personatges: sants i àngels, vestits amb diferents hàbits i col·locats en postures diverses que, damunt dels núvols, envolten el Sagrat Cor de Jesús, situat al centre de la composició i representat com un cor en flames, ferit i envoltat d'espines, que brilla amb llum divina i és coronat per una creu. Per damunt seu, el criptograma IHS¹ dins d'un cercle il·luminat, amb una petita creu damunt la H i els tres claus de la Crucifixió a sota. A la part baixa, imatge d'una ciutat costanera i fortificada, amb muntanya al fons i figures a primer terme. * Hi ha diferents inscripcions: 1. A l'angle superior esquerre, àngel amb filacteri: <i>Nomen meum et Cor meum ibi cunctis diebus. 2. Paralip.</i> 2. A l'angle superior dret, àngel amb filacteri: <i>Dabis eis Scutum Cordis. Ihren. 3.</i> 3. A la base, dins d'una cartela, la llegenda: <i>Cara tuo Iesu quam sis gens inclyta disce. Dat tibi Cor, nomen qui dedit ante suum.</i>
Observacions:	- El Sagrat Cor és una devoció cristiana al cor físic de Jesucrist, com a símbol d'amor diví i metàfora de l'amor de Jesús per la Humanitat. - És una estampa molt semblant a la que porta el títol d'"Alabado sea el Sagrado Corazón de Jesús", signada per Francesc Muntaner l'any 1766, però amb més personatges, tots ells amb hàbit religiós.

1. Símbol de Jesucrist en forma d'acrònim.

Adoració del Sagrat Cor de Jesús

Títol:	[Sagrat Cor de Jesús Nen]
Tema:	Sagrat Cor de Jesús.
Signatura:	<i>Muntaner f.¹</i>
Mides:	117 x 90 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Jesús Nen de cos sencer i al centre de la composició, només cobert per un mantell, assegut i mirant directament a l'espectador. Amb la mà dreta assenyala el Sagrat Cor, envoltat d'espines i coronat per una creu, amb un querubí al costat esquerre i diferents roses a terra. Està emmarcat per una motllura ovalada, decorada amb fulles de palma² a la seva base i flors a la part superior. * A dalt, en un filacteri, la inscripció: <i>Dame Hijo, tu Corazon, y toma el Mio.</i>
Observacions:	- El Sagrat Cor és una devoció cristiana al cor físic de Jesucrist, com a símbol d'amor diví i metàfora de l'amor de Jesús per la Humanitat. - No he pogut trobar l'origen de la frase del filacteri, però la que més s'hi assembla és la del proverbí de la Bíblia: <i>Dame, Hijo, tu Corazón, y miren tus ojos por mis caminos</i>³ - Al marge superior dret, imprès en negre: 194

2. Símbol de martiri.

3. Prov. 23:26

Sagrat Cor de Jesús Nen

Títol:	[Sagrat Cor de Jesús Nen]
Tema:	Sagrat Cor de Jesús.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	67 x 49 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Jesús Nen de cos sencer i al centre de la composició, només cobert per un mantell, assegut i mirant directament a l'espectador. Amb la mà dreta assenyala el Sagrat Cor, envoltat d'espines i coronat per una creu, amb un querubí al costat esquerre i diferents roses a terra. Està emmarcat per una motllura ovalada, decorada amb fulles de palma⁴ a la seva base i flors a la part superior. * A dalt, en un filacteri, la inscripció: <i>Dame Hijo, tu Corazon, y toma el Mio.</i>
Observacions:	- El Sagrat Cor és una devoció cristiana al cor físic de Jesucrist, com a símbol d'amor diví i metàfora de l'amor de Jesús per la Humanitat. - No he pogut trobar l'origen de la frase del filacteri, però la que més s'hi assembla és la del proverbi de la Bíblia: <i>Dame, Hijo, tu Corazón, y miren tus ojos por mis caminos</i>⁵

4. Símbol de martiri.

5. Prov. 23:26.

Sagrat Cor de Jesús Nen

Títol:	“Sagrada Familia”
Tema:	Sagrada Família.
Signatura:	<i>Muntaner f.[†]</i>
Mides:	85 x 60 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Pública de Palma Can Sales (Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Sagrada Família, amb el Nen Jesús al centre de la composició, entre Josep i Maria, tots ells de cos sencer, amb nimbe ⁶ i vestits amb túniques i mantells. L'Infant els agafa de les mans i adreça la mirada envers la seva mare. Sant Josep porta la vara florida i la Verge Maria mira directament al seu fill, reposant la mà dreta sobre el pit. A la part superior, l'Esperit Sant ⁷ , que envia el seu alè a Jesús. A l'esquerra, un arbre frondós. Escena emmarcada per una motllura ovalada.

6. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

7. Representat per un colom.

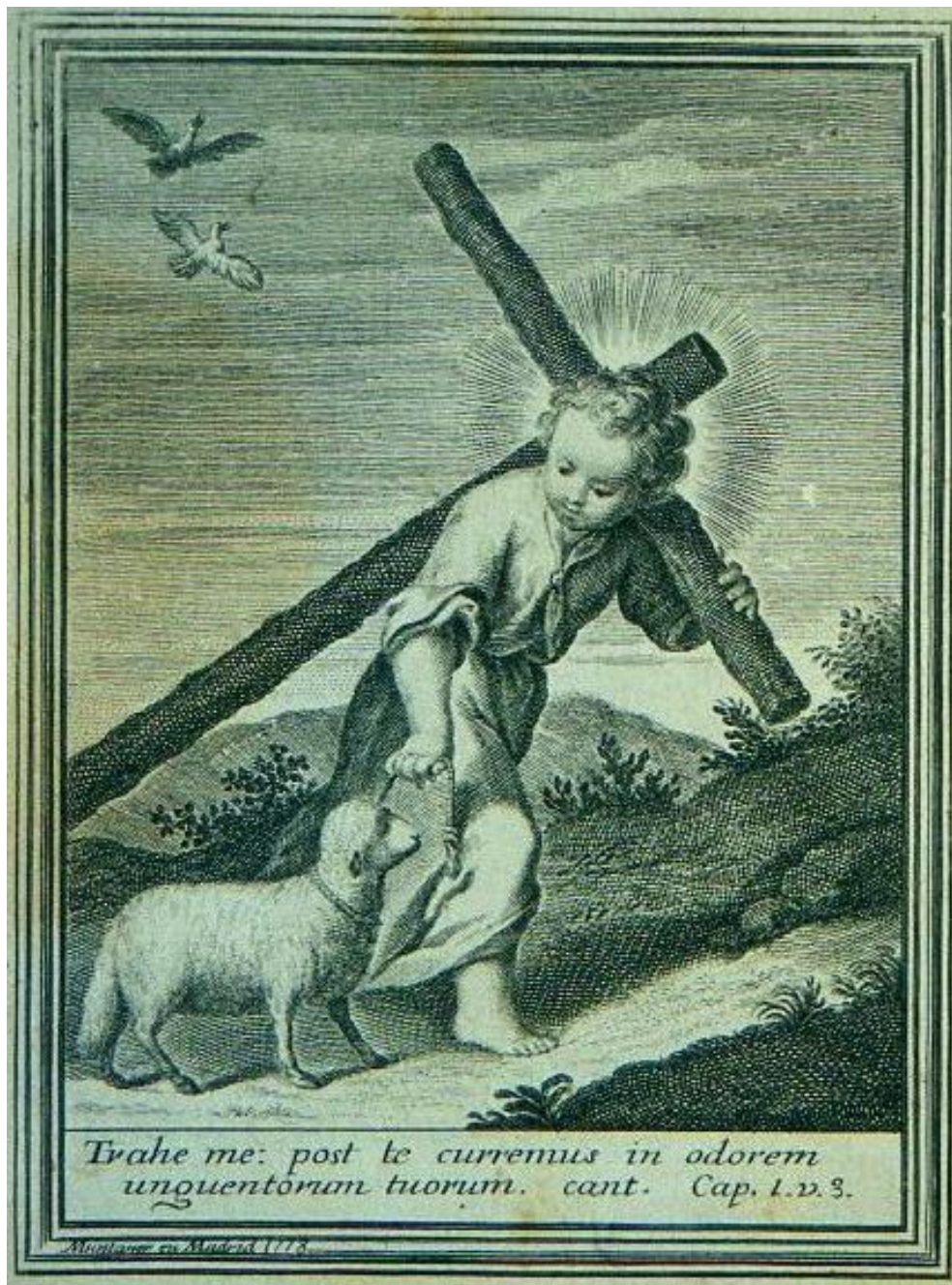

Sagrada Familia

Títol:	[Jesús Nen amb Creu i Anyell]
Tema:	Crucifixió.
Signatura:	<i>Muntaner en Madrid 1778</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1778.
Mides:	122 x 90 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Jesús Nen, de cos sencer i al centre de la composició, carregant la creu sobre la seva espatlla esquerra. Porta nimbe⁸ i vesteix una túnica. El seu cos està girat cap a l'anyell⁹, a qui mira i subjecta amb una corda amb la mà dreta, mentre camina envoltat de vegetació. A l'angle superior esquerre, dos ocells. Escena emmarcada per una motllura rectangular. * A la base, la llegenda: <i>Trahe me: post te curremus in odorem unguentorum tuorum. cant. Cap. 1. v. 3.</i>
Observacions:	- Prefiguració de la passió de Crist, un tema habitual en la iconografia cristiana a partir del Concili de Trento.

8. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

9. Símbol del sacrifici redemptor - Evangeli segons Sant Joan (Jn1, 25-37).

*Trahe me: post te curremus in odorem
unquentorum tuorum. cant. Cap. l. v. 3.*

Montano sculpsit in Madrid 1778

Jesús Nen amb Creu i Anyell

Títol:	[Jesús Nen amb Creu i Anyell]
Tema:	Crucifixió.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	98 x 63 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Pública de Palma Can Sales (Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Jesús Nen, de cos sencer i al centre de la composició, carregant la creu sobre la seva espatlla esquerra. Porta nimbe ¹⁰ i vesteix una túnica. El seu cos està girat cap a l'anyell ¹¹ , a qui mira i subjecta amb una corda amb la mà dreta, mentre camina envoltat de vegetació. Escena emmarcada dins d'un òval.
Observacions:	- Prefiguració de la passió de Crist, un tema habitual en la iconografia cristiana a partir del Concili de Trento.

10. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

11. Símbol del sacrifici redemptor - Evangeli segons Sant Joan (Jn1, 25-37).

Jesús Nen amb Creu i Anyell

Títol:	“Ecce Homo de Santa Eulàlia”
Tema:	Ecce Homo.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Lloc:	Mallorca.
Mides:	110 x 77 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Jesucrist com a Ecce Homo¹², de mig cos i al centre de la composició, amb la mirada baixa, el rostre sagnant i la corona d'espines. Porta un mantell i una canya, que subjecta amb la mà dreta. Va lligat amb una argolla al coll, de la qual en penja una cadena de ferro. Està emmarcat dins d'un òval, decorat amb motius florals. A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>ECCE HOMO de S^a. Eulalia.</i>
Observacions:	- Imatge de l'Ecce Homo, que devia trobar-se a l'interior de la Parròquia de Santa Eulàlia de Palma, però que no s'ha conservat. - El mantell porpra li van posar els soldats de Ponç Pilat, així com la canya que, com a burla, imitava un ceptre reial¹³.

12. Evangeli segons Sant Joan (Jn 19,5)

13. Evangeli segons Sant Mateu (Mt 27, 27-30)

Ecce Homo de Santa Eulàlia

2.1. GRAVAT RELIGIÓS

2.1.2. Iconografia mariana

Títol:	“Divina Pastora”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner la inventó y Gr.^{bó}</i>
Mides:	119 x 80 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Divina Pastora, de cos sencer i al centre de la composició, asseguda damunt d'una roca. Porta una senzilla indumentària, un barret amb flors i va coronada amb les dotze estrelles. El Nen Jesús, amb nimbe¹⁴, està assegut a la seva falda; la Verge el subjecta amb el braç i la mà esquerra, mentre la vara es recolza damunt del seu braç dret. Ambdues figures tenen la mirada baixa: l'Infant observa dues ovelles, mentre la Verge protegeix amb el seu mantell l'ovella que té al costat. Per damunt seu i al fons, l'arcàngel Sant Miquel amb una gran creu i, a sota, un llop desafiant. Al costat esquerre, un arbre frondós. Escena emmarcada per una motllura ovalada i decorada amb motius florals. A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>Divina Pastora</i>
Observacions:	- Divina Pastora de les Ànimes, advocació mariana que neix a Sevilla durant el segle XVIII, a partir del caputxí Fray Isidoro de Sevilla (1662-1750). Segons ell, el llop intentarà atacar una ovella, però l'arcàngel la salvarà.
Bibliografia:	- GALBARRO GARCÍA, Jaime / VALIENTE ROMERO, Antonio.- <i>La Pastora Coronada de Fray Isidoro de Sevilla</i> (pp.33-40).

14. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

Divina Pastora

Títol:	“Divina Pastora”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner</i>
Mides:	100 x 67 mm
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca)
Descripció:	Divina Pastora, de cos sencer i al centre de la composició, asseguda damunt d'una roca. Porta una senzilla indumentària, un barret amb flors i va coronada amb les dotze estrelles. El Nen Jesús, amb nimbe¹⁵, està assegut a la seva falda; la Verge el subjecta amb el braç i la mà dreta, mentre la vara florida es recolza damunt del seu braç esquerre. L'Infant observa una ovella, mentre la Mare de Déu acarona el cap d'una de les dues ovelles que té al costat. Al fons i a l'esquerre, l'arcàngel Sant Miquel llença una fletja flamejant al llop, que atacava una ovella. Al costat dret, un arbre frondós. Escena emmarcada per una motllura ovalada, amb decoració floral a la part superior. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>Divina Pastora</i>
Observacions:	- Divina Pastora de les Ànimes, advocació mariana que neix a Sevilla durant el segle XVIII, a partir del caputxí Fray Isidoro de Sevilla (1662-1750). Segons ell, el llop intentarà atacar una ovella, però l'arcàngel la salvarà.
Bibliografia:	- GALBARRO GARCÍA, Jaime / VALIENTE ROMERO, Antonio.- <i>La Pastora Coronada de Fray Isidoro de Sevilla</i> (pp.33-40).

15. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

Divina Pastora

Títol:	“Mater Immaculata”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	205 x 135 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Verge Maria, de cos sencer i al centre de la composició, vestida amb la tradicional túnica i mantell en moviment, les mans en actitud d'oració i el rostre juvenívol. Va coronada amb les dotze estrelles i un nimbe¹⁶, que desprèn raigs de llum divina. Damunt seu l'Esperit Sant¹⁷, a qui adreça la mirada. Als seus peus, una esfera terrestre i una mitja lluna, així com una serp¹⁸ amb una poma a la boca¹⁹ i que ella trepitja, com a redemptora del Pecat Original. Altres símbols que hi apareixen són l'àngel amb el mirall i dos més amb lliris blancs²⁰. L'escena, emmarcada dins d'una cartela, té com a fons núvols i querubins. * A la base, dins d'una cartela, la inscripció: <i>Mater Immaculata</i>
Observacions:	- La Immaculada Concepció, de gran devoció popular, és el dogma de fe que declara que, per la gràcia de Déu, la Verge Maria va ésser lliure del pecat original des de l'instant de la seva Concepció²¹. - La imatge apareix representada tal i com es narra en l'Apocalipsi²².
Bibliografia:	- JUAN TOUS, Jerónimo.- <i>Grabadores mallorquines</i> (pp.40-42).

16. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

17. Representat per un colom.

18. Símbol del diable.

19. Temptació d'Adam i Eva.

20. Símbols de puresa.

21. Publicat a l'encíclica *Ineffabilis Deus* del papa Pius IX, del 8 de desembre de 1854.

22. Cap. 12, vers. 1-17.

Mater Immaculata

Títol:	“Nuestra Señora de la Concepción”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner f¹</i>
Mides:	97 x 82 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Fundació Bartolomé March (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Nacional de España (Madrid). Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca). Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Verge Maria, de mig cos i al centre de la composició, vestida amb la tradicional túnica i mantell en moviment, les mans creuades damunt del pit, el rostre juvenívol i la mirada cap el cel. Va coronada amb les dotze estrelles i, per damunt seu, l'Esperit Sant²³. L'escena té com a fons dos querubins. Està emmarcada per una motllura ovalada i decorada amb motius florals. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>N. S. DE LA CONCEPCION</i>
Observacions:	- La Immaculada Concepció, de gran devoció popular, és un dogma de fe que declara que, per la gràcia de Déu, la Verge Maria va ésser lliure del pecat original des de l'instant de la seva Concepció²⁴. - Al marge superior dret, imprès en negre: 71
Bibliografia:	- PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional</i> (pp.262-266).

23. Representat per un colom.

24. Publicat a l'encíclica *Ineffabilis Deus* del papa Pius IX, del 8 de desembre de 1854.

Nuestra Señora de la Concepción

Títol:	“Nuestra Señora del Carmen”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner f.¹</i>
Mides:	80 x 55 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Verge del Carme, de mig cos i al centre de la composició, vestida amb l'hàbit carmelità, una túnica amb l'escapulari²⁵ i mantell. Subjecta amb el braç i la mà esquerra la figura nua del Nen Jesús, i amb la mà dreta un petit escapulari²⁶. Porta una corona d'emperadriu i les dotze estrelles, que desprenen llum divina. L'escena està emmarcada dins d'un òval, decorat amb un motiu floral. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>N. S. DEL CARMEN.</i>
Observacions:	- Nostra Senyora dels Carmelites o Verge del Carme, una advocació de la Mare de Déu, que prové del Mont Carmel (Israel).

25. Gran peça de roba rectangular que penja pel pit i l'esquena, amb una obertura per passar-hi el cap.

26. Objecte format per dos trossos de tela amb imatges religioses, units per dues cintes per penjar al coll (pit i esquena) en senyal de devoció.

Nuestra Señora del Carmen

Títol:	“Nuestra Señora de los Dolores”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	113 x 85 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Verge dels Dolors, de mig cos i al centre de la composició, vestida amb una túnica i un mantell, que cobreix el seu cap, inclinat cap a l'esquerre i amb un nimbe²⁷. Té les mans entrelligades en actitud d'oració i la mirada baixa. Set dagues travessen el seu cor. Està emmarcada dins d'un òval. * A la base, la inscripció: <i>N.^a S.^a de los Dolores</i>
Observacions:	- Advocació de la Mare de Déu, que recorda els set dolors de la Verge relacionats amb la vida de Crist: 1. La profecia de Simeó²⁸. 2. La fugida a Egipte²⁹. 3. El Nen Jesús perdut en el Temple³⁰. 4. La trobada de Maria i Jesús en el camí del Calvari³¹. 5. Maria al peu de la Creu de Crist en el Calvari³². 6. Maria rep a Crist mort els seus braços³³. 7. La sepultura de Crist³⁴.
Bibliografia:	- SOBERATS LIEGEY, Federico.- <i>Grabados antiguos, nuevas estampaciones</i> (fig.11).

27. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

28. Evangeli segons Sant Lluc (Lc 2, 22-35).

29. Evangeli segons Sant Mateu (Mt 2, 13-15).

30. Evangeli segons Sant Lluc (Lc 2, 41-50).

31. Via Crucis, XIV estació.

32. Evangeli segons Sant Joan (Jn 19, 25-30).

33. Evangeli segons Sant Marc (Mc 15, 42-46).

34. Evangeli segons Sant Joan (Jn 19, 38-42).

Nuestra Señora de los Dolores

Títol:	“Nuestra Señora de los Dolores”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	65 x 49 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca)
Altres exemplars:	Biblioteca Pública de Palma Can Sales (Mallorca).
Descripció:	Verge dels Dolors, de mig cos i al centre de la composició, vestida amb una túnica i un mantell, que cobreix el seu cap. Té les mans creuades damunt del pit i la mirada baixa. Set dagues travessen el seu cor. Està emmarcada dins d'un òval. * A la part superior, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>N.^a S.^a de los Dolores</i>
Observacions:	- Advocació de la Mare de Déu, que recorda els set dolors de la Verge relacionats amb la vida de Crist: 1. La profecia de Simeó³⁵. 2. La fugida a Egipte³⁶. 3. El Nen Jesús perdut en el Temple³⁷. 4. La trobada de Maria i Jesús en el camí del Calvari³⁸. 5. Maria al peu de la Creu de Crist en el Calvari³⁹. 6. Maria rep a Crist mort els seus braços⁴⁰. 7. La sepultura de Crist⁴¹. - Al marge superior dret, imprès en negre: 97

35. Evangeli segons Sant Lluc (Lc 2, 22-35)
36. Evangeli segons Sant Mateu (Mt 2, 13-15)
37. Evangeli segons Sant Lluc (Lc 2, 41-50)
38. Via Crucis, XIV estació
39. Evangeli segons Sant Joan (Jn 19, 25-30)
40. Evangeli segons Sant Marc (Mc 15, 42-46)
41. Evangeli segons Sant Joan (Jn 19, 38-42)

Nuestra Señora de los Dolores

Títol:	“Nuestra Señora de la Esperanza”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	79 x 75 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Verge de l'Esperança, de cos sencer i al centre de la composició, vestida amb la túnica i mantell. Subjecta amb el braç esquerre el Nen Jesús, que fa el gest de beneir, i amb la mà dreta una rosa. Porta la corona imperial i l'Infant un nimbe⁴². Als seus peus, superposades, una mitja lluna i una àncora⁴³ amb un querubí al centre. Es troben situats dins d'una garlanda vegetal ovalada, amb un llaç i una anella a la part superior. * A la base, la inscripció: <i>N. S. de la Esperanza</i>
Observacions:	- Advocació de la Mare de Déu, que invoquen les dones embarçades. Normalment es representa encinta, però en aquest cas se'ns mostra amb el seu Fill. - La garlanda vegetal sembla de romaní⁴⁴, un atribut de la Verge de l'Esperança.

42. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

43. Símbol de l'esperança – Objecte al qual aferrar-se per a la salvació.

44. Planta aromàtica que s'associa amb la renovació.

Nuestra Señora de la Esperanza

Títol:	“Nuestra Señora del Rosario”
Tema:	Verge Maria – Advocacions.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	109 x 80 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Verge del Rosari, de tres quarts, asseguda frontalment i al centre de la composició. Té el Nen Jesús a la falda i el sosté amb el braç i la mà esquerra, mentre amb la dreta agafa un rosari i un ram de roses. Va vestida amb una rica indumentària: túnica i capa amb estrelles brodades i un fermall en forma de querubí. Porta un collaret amb una creu i una doble corona: la imperial i la de les dotze estrelles. Jesús, amb nimbe⁴⁵, també sosté una rosa amb la mà esquerra i beneeix amb la dreta. S'emmarquen dins d'una motllura ovalada i decorada amb motius florals. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>N. S. del Rosario</i>.
Observacions:	- Advocació de la Mare de Déu del segle XVI, en atribuir-li la victòria de la Batalla de Lepant (1571). - Al marge superior dret, imprès en negre: 203

45. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

Nuestra Señora del Rosario

2.1. GRAVAT RELIGIÓS

2.1.3. Hagiografia

Títol:	“San Andrés Avellino”
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	101 x 80 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Museu de Mallorca (Palma).
Descripció:	Sant Andreu Avel·lí, de mig cos i al centre de la composició, amb nimbe⁴⁶, barba i calb, adreçant la mirada cap el cel. Vesteix la indumentària de sacerdot i té les mans creuades damunt del pit; amb l'esquerra subjecta un lliri blanc⁴⁷. La figura, amb un fons de núvols, està emmarcada dins d'una motllura gruixuda i ovalada, amb motius florals. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>S.Andres Avellino</i>.
Observacions:	- Sant Andreu Avel·lí (Castronuovo di Sant'Andrea, 1521-Nàpols, 1608), prevere de l'orde dels Teatins, advocat i amb gran activitat epistolar.

46. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

47. Símbol de puresa.

San Andrés Avellino

Títol:	“Santa Bárbara”
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	67 x 55 mm
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Santa Bàrbara, de mig cos i al centre de la composició, vestida amb túnica llarga i un ampli mantell. Té un rostre juvenívol, l'expressió dolça i la mirada cap el cel. Porta nimbe⁴⁸, corona reial i una llarga cabellera ondulada. Amb la mà dreta sosté la palma⁴⁹ i amb el braç i mà esquerra una gran torre⁵⁰, amb porta, tres finestres i acabada amb merlets. La figura està emmarcada dins d'una motllura ovalada, amb motius florals a la part superior. * A la base, la inscripció: <i>S. Barbara</i>
Observacions:	- Santa Bàrbara, verge i màrtir (Nicomèdia, s.III), l'existència de la qual no està documentada; podria tractar-se d'una santa llegendària, amb la biografia recollida en la <i>Llegenda Àuria</i> de Jacopo della Voragine. - Segons la llegenda i aprofitant que el seu pare era de viatge, Santa Bàrbara va fer obrir una tercera finestra a la torre, per fer referència a la Santíssima Trinitat. Aquest fet va enutjar moltíssim a Diòscor, que la va repudiar, torturar i matar, tallant-li el cap amb una espasa.

48. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

49. Símbol de martiri.

50. Lloc on va viure empresonada pel seu pare, Diòscor, per evitar que cap home es fixés en la seva bellesa.

Santa Bárbara

Títol:	"Beata Catalina Tomás"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Any:	1792?
Mides:	108 x 80 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca de Catalunya (Barcelona).
Descripció:	Beata Caterina Tomàs, de tres quarts i al centre de la composició, vestida amb l'hàbit de l'orde de les Canongesses Regulars de San Agustí⁵¹, amb una gran toca, sobrepellís⁵² i un rosari damunt del pit. Té les mans creuades en actitud d'oració i la seva mirada envers un crucifix amb la figura de Jesucrist clavat a la creu, sota el qual hi apareixen: una calavera⁵³, uns lliris blancs⁵⁴ i un ocellet sobre un pa de sucre⁵⁵. Tots els objectes són damunt d'una taula, coberta per un ropatge, sobre la qual es recolza la <i>Beateta</i>⁵⁶. Al costat esquerre, les figures de dos querubins entre núvols, observant l'escena. * A la base, la llegenda: <i>V.º R.º de la B. Catalina Tomas V. Relig.^a Agust.^a en el Conv.^{to} de S. Madalena de Palma en Mallorca</i>⁵⁷
Observacions:	- Beata Caterina Tomàs i Gallard (Valldemossa, 1531-Palma, 1574), monja agustina, coneguda també per altres noms, amb lleugeres variants: Caterina Thomàs o Catalina Thomàs. - L'any d'edició de l'estampa es pot deduir de la data de beatificació de la santa, el 3 d'agost de 1792 pel papa Pius VI a Roma.
Bibliografia:	- SOBERATS LIEGEY, Federico.- <i>Grabados antiguos, nuevas estampaciones</i> (fig.30).

51. Orde dedicada a la vida contemplativa.

52. Vestimenta litúrgica que consisteix en una túnica llarga i ampla, feta de lli o cotó blanc, que es col·loca damunt de l'hàbit i té decoració amb blondes d'encaix.

53. Símbol de la mort.

54. Símbol de la puresa.

55. La seva biografia ens explica que dins la cel·la hi havia sempre un ocellet que refilava. El pa de sucre té relació amb una de les seves experiències místiques, quan la vigília d'un Nadal la van trobar en èxtasi, al cor de l'església, amb el dolç a la mà.

56. Amb aquest nom es coneix populament a Mallorca, on hi ha molta devoció.

57. En el convent de Santa Magdalena de Palma és on es troba, en l'actualitat, el seu cos incorrupte.

Beata Catalina Tomás

Títol:	"Santa Clara"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner la Grabó.</i>
Mides:	159 x 115 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Museu de Mallorca (Palma).
Descripció:	Santa Clara, de mig cos i al centre de la composició, amb nimbe⁵⁸ i la mirada baixa. Va vestida amb l'hàbit de les Clarises: una túnica franciscana, lligada amb un cordó de tres nusos, i toca llarga. Porta un bàcul⁵⁹ a la mà esquerra i una custòdia⁶⁰ a la dreta. La figura està emmarcada dins d'una motllura ovalada, amb decoració floral. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: S. CLARA
Observacions:	- Santa Clara d'Assís (1194-1253), religiosa i fundadora de l'orde Franciscana de les Clarises. - Els atributs fan referència a fets històrics: el bàcul, per haver estat abadesa mitrada, i la custòdia del Santíssim Sagrament, que la santa va mostrar des de la finestra de la seva cel·la de San Damiano, per allunyar els sarraïns que intentaven assaltar el convent (any 1234).
Bibliografia:	- SOBERATS LIEGEY, Federico.- <i>Grabados antiguos, nuevas estampaciones</i> (fig.12).

58. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

59. Bastó ornamentat que representa la dignitat del bisbe o l'abat.

60. Peça d'or on es col·loca l'hòstia, després de consagrada, per adoració dels fidels.

Santa Clara

Títol:	"San Francisco"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner lo Gravó.</i>
Mides:	100 x 80 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Sant Francesc d'Assís, de mig cos i al centre de la composició, amb nimbe⁶¹, barba i vestit amb l'hàbit franciscà: de color gris i amb caputxa, cenyit per una corda, d'on en penja un rosari. Té el cap lleugerament inclinat cap a l'esquerra i la mirada baixa, adreçada a la calavera⁶² que sosté amb la dreta, mentre reposa l'altra mà damunt del seu pit. Fons ennuolat. Està emmarcat per una motllura ovalada amb decoració floral. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: S. FRANCISCO.
Observacions:	- Sant Francesc d'Assís (1182-1226), escriptor i poeta religiós, fundador de l'orde de Frares Menors.

61. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

62. Símbol de la mort.

San Francisco

Títol:	“Santa Gertrudis la Magna Virgen”
Tema:	Hagiografia
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	85 x 67 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Fundació Bartolomé March (Palma, Mallorca). Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Santa Gertrudis, de mig cos i al centre de la composició, amb nimbe⁶³ i vestida amb l'hàbit negre de monja benedictina. Té el cap inclinat i la mirada baixa envers el seu cor flamejant⁶⁴, damunt de l'hàbit. Té la mà esquerra oberta sota el cor, mentre amb la dreta agafa un bàcul⁶⁵. Es troba emmarcada per una motllura lleugerament ovalada i decorada amb elements geomètrics i vegetals. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>S. Gestrudis la Magna V.</i>
Observacions:	- Santa Gertrudis la Magna o la Gran, coneguda també com Gertrudis d'Helfta (Eisleben, 1256 – Helfta, 1302), monja alemanya benedictina o cistercenca⁶⁶ i escriptora mística. - Porta un bàcul d'abadessa, tot i que mai ho va ésser.

63. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

64. Fa referència a una frase de les “Revelacions de Santa Matilde” quan escriu les paraules que Jesús li va adreçar: “Em trobareu en el cor de Gertrudis”.

65. Bastó ornamentat que representa la dignitat del bisbe o l'abat.

66. Les dues ordes reclamen la seva pertinença.

Santa Gertrudis la Magna Virgen

Títol:	"San Ignacio de Loyola Fundador"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	99 x 74 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Sant Ignasi de Loiola, de mig cos i al centre de la composició, amb nimbe⁶⁷ i vestit amb la indumentària sacerdotal: alba⁶⁸ i casulla⁶⁹ decorada amb elements florals. Sobre el pit apareix el criptograma IHS⁷⁰, dins d'un cercle que desprèn llum divina i amb una petita creu damunt la H. El sant té la mà dreta damunt del pit i amb l'esquerra sosté un llibre obert⁷¹. Fons de núvols i emmarcat per una motllura lleugerament ovalada, amb decoració floral. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>S. Ignacio de Loyola Fund.</i>
Observacions:	- Sant Ignasi de Loiola (Azpeitia, 1491-Roma, 1556), sacerdot catòlic fundador de la Companyia de Jesús - A l'angle superior dret, en llapis: 16

67. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

68. Túnica de roba blanca que cobreix tot el cos, cenyida per un cordó.

69. Vestidura exterior ornamental que porten els clergues durant la celebració de l'Eucaristia, de forma ovalada amb un forat al mig per passar-hi el cap.

70. Símbol de Jesucrist en forma d'acrònim.

71. Fa referència a les obres que va escriure, entre les quals destaquen els *Ejercicios Espirituales* (1522).

San Ignacio de Loyola Fundador

Títol:	"San Juan Bautista"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner inv.^t et f.^t</i>
Mides:	100 x 68 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Pública de Palma Can Sales (Mallorca).
Descripció:	Sant Joan Baptista Nen, de tres quarts i assegut al centre de la composició, amb nimbe⁷². Va vestit amb les tradicionals pells de camell i porta un estandart recolzat damunt del braç esquerre, mentre amb la mà dreta acarona un xai⁷³ i amb l'altra li toca el musell. Al fons del costat esquerre, un arbre frondós i vegetació. L'escena està emmarcada per una motllura lleugerament ovalada. * A sota, la inscripció: S. <i>JUAN BAUTISTA</i>
Observacions:	- Sant Joan Baptista (Judea, 4 a.C?-v. 30 d.C), ermità i profeta.

72. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

73. Simbolitza l'*Agnus Dei* o Anyell de Déu, la figura de Jesucrist en el seu paper d'ofrena en sacrifici pels pecats de la Humanitat.

San Juan Bautista

Títol:	"San Juan Ghrisóstomo."
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	100 x 70 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Sant Joan Crisòstom, de mig cos i al centre de la composició, amb una llarga barba blanca i vestit com un bisbe grec, amb el pal·li arquebisbal⁷⁴ i la mitra⁷⁵. Amb la mà esquerra sosté un llibre obert i amb la dreta una ploma⁷⁶. Està emmarcat per una motllura ovalada i decorada amb flors a la part superior. * A la base, una inscripció: <i>S. Juan Ghrisóstomo</i>
Observacions:	- Sant Joan Crisòstom (Antioquia, v. 347 - Comana Pontica, 407), bisbe i patriarca de Constantinoble, teòleg, filòsof, i un dels quatre Pares de l'Església d'Orient. - Al marge superior dret, imprès en negre: 184

74. Banda de llana blanca en forma de collarí, adornada amb sis creus de seda negra.

75. Toca alta i apuntada que cobreix el cap del bisbe.

76. Ambdós objectes fan referència a la seva activitat com a escriptor d'homilies, caracteritzades pel seu profund antisemitisme (*Adversus Judaeos*, any 387).

San Juan Ghrisóstomo

Títol:	"San Juan Nepomuceno Mártir"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner</i>
Mides:	120 x 84 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Pública de Palma Can Sales (Mallorca).
Descripció:	Sant Joan Nepomucè, de mig cos i al centre de la composició, vestit amb la indumentària religiosa de canonge, amb una musseta⁷⁷ lligada al coll, que li cobreix mig cos. Adreça la mirada cap el cel i, amb els braços creuats, subjecta una creu. Està coronat amb una aurèola de cinc estels⁷⁸. Fons ennuvolat. Figura emmarcada per una motllura ample i ovalada, amb decoració vegetal⁷⁹ i floral. * A sota, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>S.ⁿ Juan Nepomuceno Martir</i>
Observacions:	- Sant Joan Nepomucè (Pomuk, c.1340 - Praga, 1393), canonge, predicador i màrtir. - Al marge superior dret, imprès en negre: 180?

77. Capa que cobreix des de les espatlles fins els colzes.

78. Llegenda que explica l'aparició de cinc estels damunt del lloc exacte on es va trobar el cos sense vida del sant, que es va ofegar després de ser llençat al riu Moldava, per ordre del rei Venceslau IV de Bohèmia.

79. A cada banda del filacteri, hi ha una branca de palma (símbol del martiri) i una de llorer (símbol del triomf sobre la mort), unides per una llaçada.

San Juan Nepomuceno Mártir

Títol:	"San Joaquín y Santa Ana"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.</i>
Mides:	100 x 70 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Fundació Bartolomé March (Palma, Mallorca). Museu de Mallorca (Palma).
Descripció:	Verge Maria Nena, vestida amb una túnica lligada a la cintura i amb un llibre obert a les mans. Es troba situada entremig dels seus pares: 1. Sant Joaquim, amb barba i recolzat sobre el que sembla un bastó. 2. Santa Anna, vestida amb una túnica i el cap cobert amb una toca⁸⁰. Ambdós personatges, amb nimbe⁸¹, són d'edat avançada⁸². Escena emmarcada per una motllura ovalada, amb decoració floral. * A sota, dins d'un filacteri, la inscripció: <i>S. JOAQUIN Y Sta ANA</i>
Observacions:	- És una representació de la Verge Maria amb Santa Anna i Sant Joaquim, personatges que no apareixen en les Sagrades Escripures.

80. Condició de dona casada.

81. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

82. Només trobem referències d'aquests sants en el protoevangeli de Sant Jaume, on s'explica que la parella va tardar més de vint anys en tenir descendència.

San Joaquín y Santa Ana

Títol:	"Santa Lucía Virgen y Mártir"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	156 x 115 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Pública de Palma Can Sales (Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Santa Llúcia, de mig cos i al centre de la composició, amb nimbe⁸³ i vestida amb túnica i mantell. Amb la mà esquerra agafa una safata amb peu, que conté dos ulls⁸⁴, mentre amb la dreta pren la palma⁸⁵. Està emmarcada per una motllura ovalada i decorada, a la part superior, amb una corona de flors i una llaçada. A sota, una inscripció: <i>S. Lucía V. y M.</i>
Observacions:	- Santa Llúcia de Siracusa (283-304), verge i màrtir cristiana.

83. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

84. Que li foren arrencats durant el seu martiri.

85. Símbol de martiri.

Santa Lucía Virgen y Mártir

Títol:	"Santa María Magdalena"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	115 x 75 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Santa Maria Magdalena, de tres quarts i al centre de la composició, vestida amb una túnica i amb les mans creuades sobre el pit. Té el cap girat cap a l'esquerre, amb la mirada al cel i uns cabells llargs i ondulats, que li cauen sobre les espatlles. Al seu costat, una creu i un recipient de forma ovalada amb peu i tapa⁸⁶. Fons amb vegetació. Escena emmarcada per una motllura ovalada. * A sota, inscripció: S. MARIA MAGDALENA
Observacions:	- Santa Maria Magdalena (Magdala?, s.I-Efès?, s.I), deixeble de Jesús de Natzaret. - És una temàtica molt habitual de l'època posterior a la Contrareforma, que es relaciona amb l'arrepentiment i la penitència⁸⁷.

86. Podria associar-se amb un pot de perfums o ungüents, objecte amb el qual se la representa sovint, ja que fa referència a l'episodi en què ungeix els peus de Jesús, amb oli de nard, i els eixuga amb els seus cabells (Evangeli segons Sant Joan, Jn12, 1-8).

87. AGULLO COBO, Mercedes / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / HERRERO VALVERDE, Carmen / ROMERO DE TEJADA DORADO, Lola.- *Arte y devoción. Estampas de imágenes y retablos de los siglos XVII y XVIII en iglesias madrileñas* (p.XXIV).

Santa María Magdalena

Títol:	"Santa Rita de Casia"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	100 x 67 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Santa Rita de Casia, de tres quarts i al centre de la composició, amb nimbe⁸⁸ i vestida amb l'hàbit dels agustins: túnica i vel negre, toca blanca i coretja de cuir, d'on penja un rosari. Amb la mà esquerra agafa un crucifix, amb la figura de Jesucrist clavat a la creu, i un ram de roses⁸⁹. Porta un estigma diví al front⁹⁰. Fons ennuvolat. Està emmarcada per una motllura ovalada i decorada amb roses, que es situa damunt d'un plint, on hi ha un infant agenollat en actitud d'oració, amb el barret a terra. Ambdós personatges intercanvien dolçament les seves mirades. * A sota, la inscripció: S. <i>RITA CASIA</i>
Observacions:	- Santa Rita de Càssia (Roccaporena, 1381-Cascia, 1457), religiosa de l'orde de Sant Agustí.

88. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

89. Fa referència a un episodi de la seva vida, quan repartint pans entre els pobres (ho tenia prohibit i els amagava a la faldilla) es van convertir en roses, en preguntar-li el seu marit què hi portava.

90. Marca d'una estella de fusta clavada al front, que fa referència a la corona d'espines que va portar Jesucrist durant la Passió, i als estigmes que la van acompanyar fins a la seva mort.

Santa Rita de Casia

Títol:	“Santa Teresa”
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	68 x 53 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Santa Teresa de Jesús, de tres quarts i al centre de la composició, amb nimbe⁹¹ i vestida amb l'hàbit de l'orde de les Carmelites Descalces: túnica i escapulari⁹² marró, toca i capa blanca, vel negre. Té els braços oberts per rebre la fletxa que travessarà el seu cor⁹³. Fons ennuolat. Està emmarcada per una motllura ovalada, amb decoració vegetal. * A la base, dins d'un filacteri, la inscripció: S. TERESA
Observacions:	- Santa Teresa de Jesús (Avila, 1515-Alba de Tormes, 1582), monja carmelita, autora d'escrits teològics, místics i literaris. - Al marge superior dret, imprès en negre: 96

91. Cercle lluminós que els artistes col·loquen darrere el cap dels personatges sagrats.

92. Gran peça de roba rectangular que penja pel pit i l'esquena, amb una obertura per passar-hi el cap.

93. Fa referència a la transverberació o èxtasi de Santa Teresa, una experiència mística en la qual arribava a la unió íntima amb Déu.

Santa Teresa

Títol:	"Santo Tomás de Villanueva"
Tema:	Hagiografia.
Signatura:	<i>Muntaner f.^t</i>
Mides:	92 x 65 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Sant Tomás de Villanueva, de mig cos i al centre de la composició, vestit amb l'hàbit dels agustins: túnica negra cenyida amb corretja i caputxa llarga. Porta una creu penjada del coll, una mitra⁹⁴ i una bossa de diners a la mà esquerra. Al costat dret, una dona anciana i pobre, a qui el sant dona almoïna⁹⁵. Escena emmarcada dins d'una motllura ovalada, amb decoració floral a la part superior. * A la base, la inscripció: S.^{to} TOMAS DE VILLANUEVA
Observacions:	- Sant Tomás de Villanueva (Fuenllana, 1488-València, 1555), religiós de l'orde de Sant Agustí i escriptor ascètic. - La mitra fa referència al seu càrrec de d'arquebisbe de València.

94. Toca alta i apuntada que cobreix el cap del bisbe.

95. Eren especialment conegudes les seves mostres de caritat envers els més desfavorits.

Santo Tomás de Villanueva

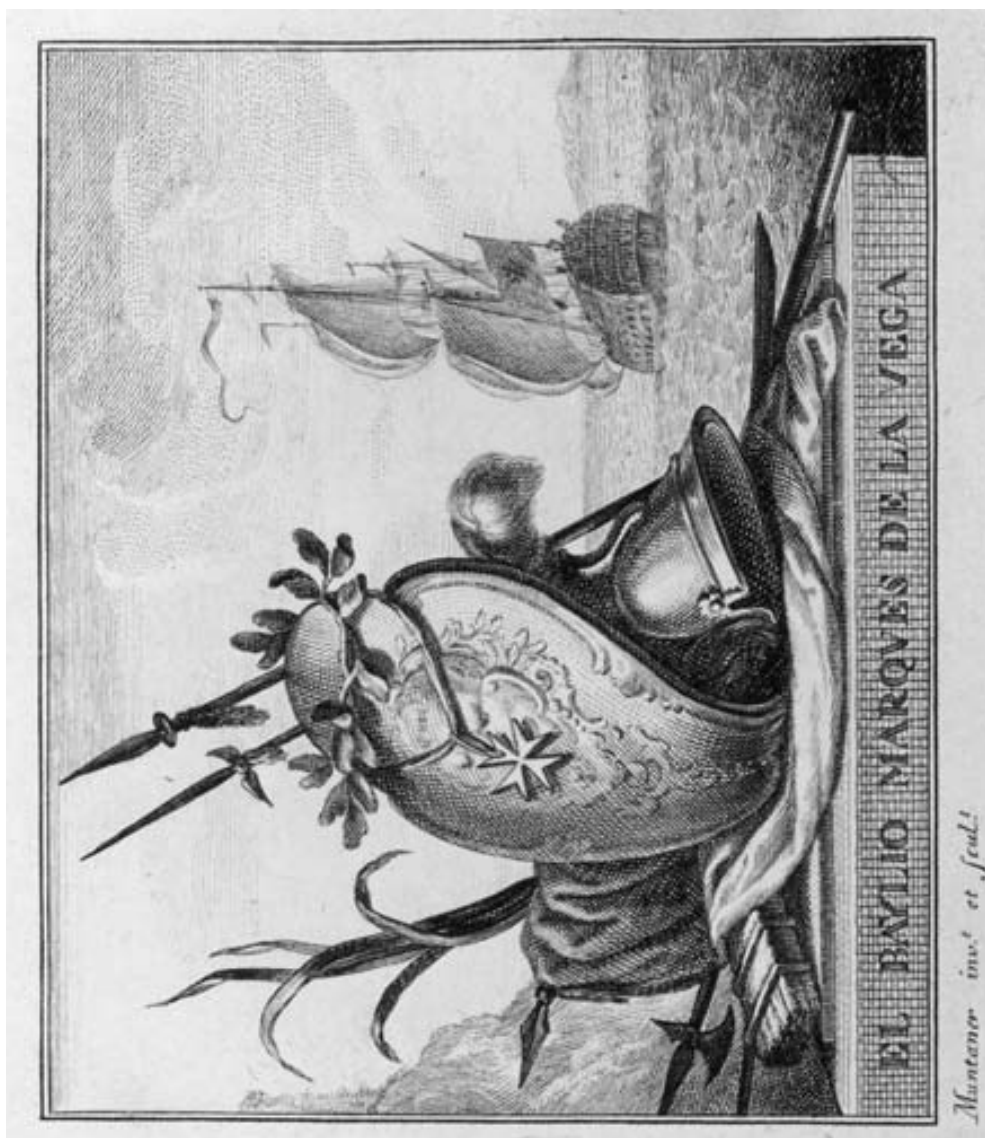
2.2. GRAVAT DOCUMENTAL

2.2.1. Targetes de visita

Títol:	“El Baylio Marqués de la Vega”
Tema:	Targetes de visita.
Signatura:	<i>Muntaner inv.^t et Scul.^t</i>
Any:	1763.
Mides:	93 x 82 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Tarjeta de visita rectangular, amb una sèrie d'objectes superposats a primer terme, damunt d'un plint: 1. Un escut decorat amb un rostre grotesc. 2. Una creu de Malta⁹⁶. 3. Un casc, llances i destrial. 4. Ropatges i elements vegetals, amb una corona de llorer⁹⁷. Al fons a la dreta, una nau espanyola de la segona meitat del segle XVIII, amb diferents tipus de veles i una bandera amb la creu de Malta. A babor, es poden apreciar les obertures per on disparaven els canons. * A la part frontal del plint, la inscripció: <i>EL BAYLIO MARQUES DE LA VEGA</i>
Observacions:	- Pertany a Pedro Mesía de la Cerda (Córdoba, 1700-Madrid, 1783), cinquè marquès de la Vega de Armijo, tinent general de la Real Armada, virrei de Nueva Granada i cavaller de l'ordre de Malta.
Bibliografia:	- PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional</i> (pp.262-266).

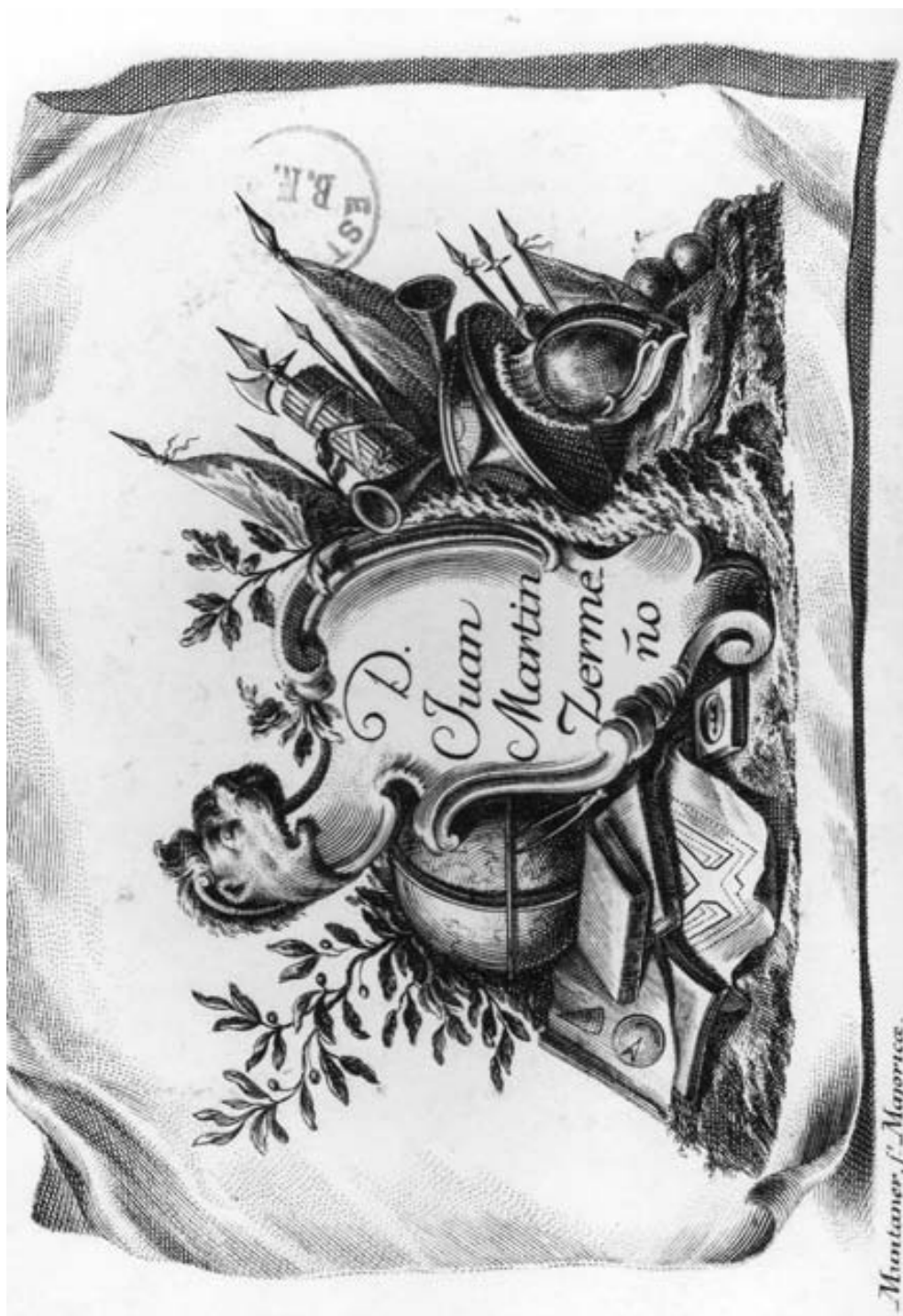
96. Creu de vuit puntes, formada per quatre braços; un símbol de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem.

97. Símbol del triomf sobre la mort.

El Baylio Marqués de la Vega

Títol:	"D. Juan Martín Zermelo"
Tema:	Targetes de visita.
Signatura:	<i>Muntaner f. t Majoricae.</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1763.
Mides:	107 x 75 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Nacional de España (Madrid).
Descripció:	Tarjeta de visita rectangular, amb una superposició d'objectes presidits per un escut-cartela amb un cap d'animal, semblant a un lleó. A la dreta, una acumulació d'armes (bales de canó, llances, destrals), un casc, estandarts i trompetes; a l'esquerra, instruments de càlcul, una brúixola, llibres, plànols i una bola del món. Completen la composició, unes branques vegetals decoratives. * Al centre de la cartela, la inscripció: <i>D. Juan Martin Zermelo</i>
Observacions:	- Pertany a Juan Martín Cermeño (Ciudad Rodrigo, 1700-Barcelona, 1773), arquitecte, enginyer militar i tinent general espanyol.
Bibliografia:	- PÁEZ RÍOS, Elena.- <i>Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional</i> (pp.262-266).

Don Juan Martín Zermeno

2.2. GRAVAT DOCUMENTAL

2.2.2. Escuts heràldics

Títol:	[Escut d'armes d'Antoni d'Alòs i de Rius]
Tema:	Estampa heràldica.
Signatura:	<i>Muntaner Majoricae f^t 1771.</i>
Lloc:	Mallorca.
Data:	771.
Mides:	88 x 75 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Escut d'armes dividit en quatre camps: 1. Una gran ala extesa⁹⁸ damunt d'un ós de sable⁹⁹ passant¹⁰⁰. 2. Un lleó rampant¹⁰¹ de gules¹⁰². 3. Un grif mitològic sostenint amb les urpes un jou i una estrella. 4. Tres grans abelles damunt d'un arbust. Està emmarcat per una orla en forma de cornucòpia i una gran corona reial a la part superior. A cada banda de l'escut, hi figuren armes (fletxes, destrals i canons), estandarts, un elm, un tambor i una trompeta.
Observacions:	- Pertany a Antoni d'Alòs i de Rius (Moià, 1693-Barcelona, 1780), primer marquès d'Alòs, militar filipista que lluità a la Guerra de Successió del costat borbònic, i participà en el Setge de Barcelona de 1714 a les ordres del duc de Berwick. - Títol propi extret d'una anotació impresa, no original, al peu de l'estampa.

98. Escut heràldic del cognom Alòs, originari de Catalunya.

99. Color negre, en heràldica.

100. En heràldica, amb la pota davantera dreta aixecada.

101. Escut heràldic del cognom Rius, originari de Catalunya.

102. Color vermell, en heràldica.

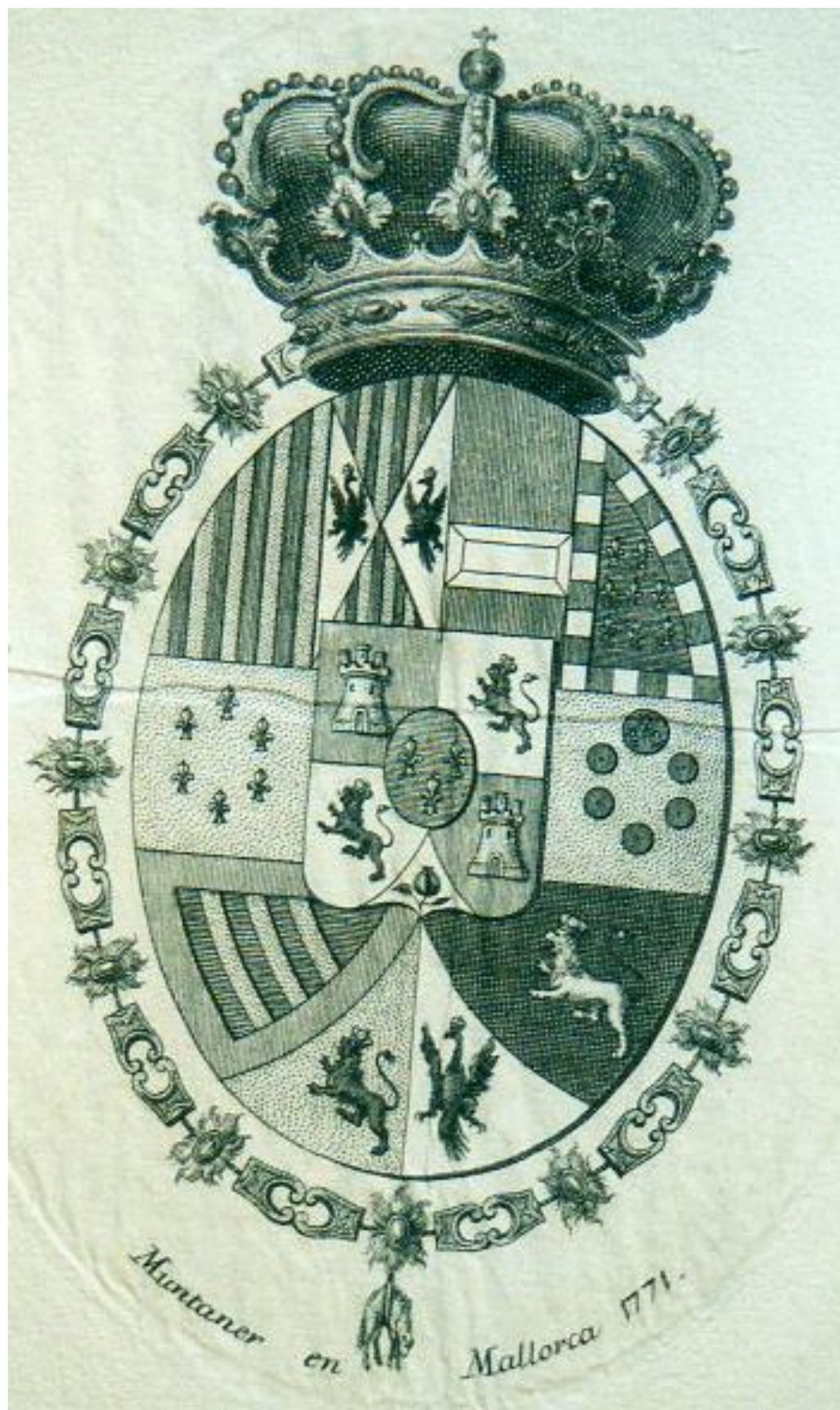

Escut d'armes d'Antoni d'Alòs i de Rius

Títol:	[Escut d'armes del rei Carlos III d'Espanya]
Tema:	Estampa heràldica.
Signatura:	<i>Muntaner en Mallorca 1771.</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1771.
Mides:	265 x 193 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Pública de Palma Can Sales (Mallorca).
Altres exemplars:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Escut d'armes del rei Carlos III d'Espanya, amb corona reial, dividit en diversos camps, on hi apareixen: 1. Les armes dels ducats de Parma-Mèdici (sis flors de lis) i de Toscana-Farnesio (tres flors de lis). 2. Les armes de Castella i Lleó (torres i lleons rampants). 3. Monedes amb la imatge del rei. 4. Grius¹⁰³ mitològics coronats. Tot emmarcat per un òval amb el <i>Toisón de Oro</i>¹⁰⁴.
Observacions:	- Pertany a Carlos III de Borbón (Madrid, 1716-1788), monarca espanyol que governava l'Estat en aquesta època.

103. Criatura mitològica ferotge, amb el cap i les potes davanteres d'ocell rapaç gegant, plomes daurades, urpes esmolades i bec gruixut; les potes de darrere i la cua són de lleó.

104. Joia que prové d'una orde de cavalleria, creada el 1429 pel duc de Borgonya, que fou incorporada a la monarquia espanyola per Carles I, quan va heretar el Sacre Imperi Germànic el 1516.

Escut d'armes del rei Carlos III d'Espanya

Títol:	[Escut d'armes de Miquel Bañuelos y Fuentes]
Tema:	Estampa heràldica.
Signatura:	<i>Muntaner en Mallor^{ca} 1776.</i>
Lloc:	Mallorca.
Any:	1776.
Mides:	79 x 70 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Escut d'armes dividit en dos camps: 1. Cinc flors de lis daurades¹⁰⁵ col·locades en sotuer¹⁰⁶. 2. Dos llops de sable¹⁰⁷, lligats al tronc d'una alzina amb cadenes de ferro¹⁰⁸. Emmarcat per una orla en forma de cornucòpia i una gran corona reial a la part superior. A cada banda de l'escut, hi figuren armes (espases, fletxes, destrals i canons) i estandarts. A la part inferior, una medalla reial.
Observacions:	- Pertany a Miquel Bañuelos i Fuentes (Valls, 1716-Madrid, 1800), conseller reial de Carlos III, intendent general del Regne de Galícia i subdelegat de les rendes reials. - La medalla podria ser la <i>Real y Distinguida Orden Española de Carlos III</i>, instituída pel monarca espanyol l'any 1771, per condecorar a ciutadans benemèrits. - Títol propi extret d'una anotació impresa, no original, damunt l'estampa.

105. Escut heràldic del cognom Bañuelos, originari de Briviesca (Burgos).

106. En heràldica, en forma de creu aspada.

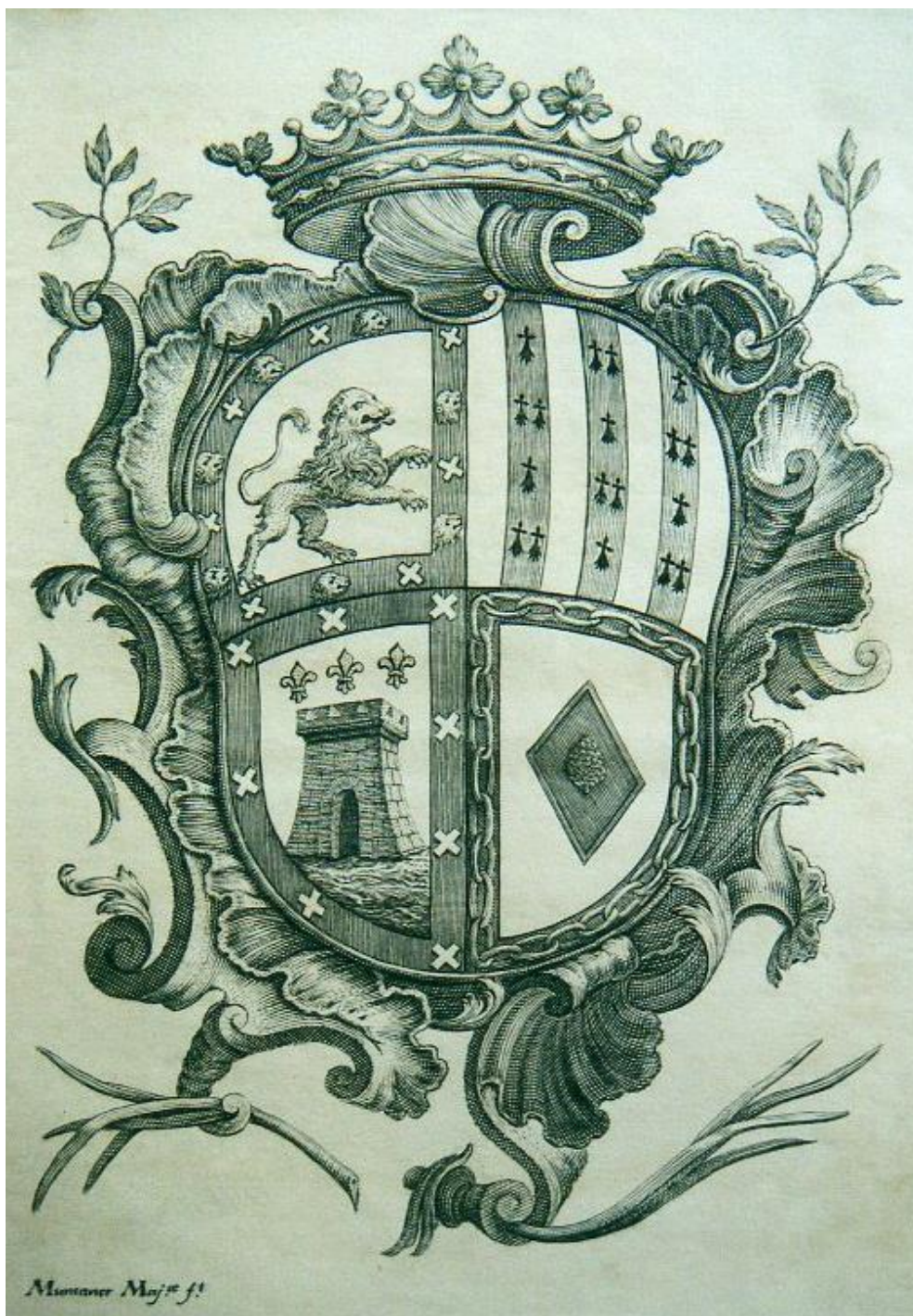
107. Color negre en heràldica.

108. Escut heràldic del cognom Fuentes, originari del Regne d'Aragó.

Escut d'armes de Miquel Bañuelos i Fuentes

Títol:	[Escut d'armes]
Tema:	Estampa heràldica.
Signatura:	<i>Muntaner Maj^{ae f t}</i>
Lloc:	Mallorca.
Mides:	200 x 147 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aiguafort i burí.
Col·lecció:	Biblioteca Lluís Alemany (Palma, Mallorca).
Descripció:	Escut d'armes dividit en quatre camps: 1. Un lleó rampant. 2. Tres barres amb creus obertes a la base. 3. Una torre amb tres flors de lis al damunt. 4. Una pinya dins d'un rombe. Emmarcat per una orla en forma de cornucòpia, decorada amb motius vegetals, i una gran corona reial a la part superior.
Observacions:	- No he pogut esbrinar a qui pertany aquest escut d'armes.

Escut d'armes

III PART

1. CONCLUSIONS

La meua tesi doctoral és plena de conclusions, entrelligades amb la redacció dels diferents capítols. En la valoració crítica de la primera part, ja he fet esment de la situació que li va tocar viure a Francesc Muntaner: el segle d'or del gravat calcogràfic, amb tot el que això comportava. Casat amb la filla d'un pintor de cambra, que al mateix temps era néta d'un gravador d'èxit, li devia obrir moltes portes, encara que no podem oblidar les grans dificultats que tingué per formar part de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*.

Coneixem la major part de la seva obra, d'una qualitat excel·lent, i podem deduir que ja en vida se'l considerava un gravador de prestigi, tal i com ens demostra la seva participació en els projectes més innovadors de l'època. També cal recordar que li faltava un ull, amb tots els inconvenients que li devia comportar. Però sabem que dedicava moltes hores al gravat, gràcies a l'extensa producció artística que ens ha arribat. Malgrat això, tenim grans llacunes biogràfiques, que s'haurien de completar. La investigació és complexa, però versemblant.

En quant a la dicotomia entre el gravat d'invenió i el de traducció, penso que ha quedat ben palès el caràcter emprenedor del nostre personatge, tant a l'hora de crear com de reproduir. I també fer esment de la varietat de temes que va gravar, des d'estampes religioses d'iconografia tradicional a complexes encàrrecs reials, de gust il·lustrat. El podem considerar un artista en majúscules, pel que fa a la seva capacitat intel·lectual, estretament vinculada amb una base artesanal i un domini extraordinari de la tècnica calcogràfica.

Després dels anys que he dedicat a la recerca sobre el gravador i la seva obra, tinc la sensació que encara em falta material. Suposo que treballar tan temps en una tesi doctoral té això, que enganxa. Costa veure el final, perquè sempre queden coses pendents. Segurament, en algun lloc o altre, hi ha més estampes que no s'han catalogat o documents inèdits que ens ajudarien a completar la informació de què disposem. Seria molt interessant continuar indagant sobre la vida i obra de la família Muntaner. Són molts artistes i poc estudiats, una assignatura pendent.

D'altra banda, si observem el llistat de gravadors contemporanis, serem conscients de la feina que queda per fer. Una gran part d'ells resten injustament en l'anonimat i només en coneixem algunes obres, que ens fan intuir la necessitat d'aquest anàlisi, per la seva qualitat i desconeixement. Aquesta situació ens ha d'empènyer a seguir investigant sobre un dels períodes més rics de la història del gravat, potenciat per la política il·lustrada de la segona meitat del segle XVIII.

2. BIBLIOGRAFIA

- AGULLO COBO, Mercedes / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / HERRERO VALVERDE, Carmen / ROMERO DE TEJADA DORADO, Lola.- *Arte y devoción. Estampas de imágenes y retablos de los siglos XVII y XVIII en iglesias madrileñas*, Ed. Ayuntamiento de Madrid - Real Academia de Bellas Artes de San Fernando - Calcografía Nacional, Madrid, 1990.
- AINAUD DE LASARTE, Juan.- "Grabado y encuadernación", *Ars Hispaniae. Historia Universal del Arte Hispánico*, vol. XVIII, Ed. Plus-Ultra, Madrid, 1962.
- AINAUD DE LASARTE, Joan.- "Els gravadors catalans del segle XVIII", *Els 98 gravadors de la Rosa Vera*, Ed. Ajuntament de Barcelona. Catàleg exposició, Palau de la Virreina, Barcelona, 1985.
- ALARCÓN ROMÁN, Concepción.- "La iconografía religiosa en el siglo XVIII", *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, vol. XIV, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1990.
- ALBARRÁN MARTÍN, Virginia.- "Isidro Carnicero. Su relación con la Academia de Bellas Artes de San Fernando", *Anales de Historia del Arte*, vol. XV, Ed. Universidad Complutense de Madrid, 2005.
- ALBERTÍ (editor).- *Diccionari biogràfic*, vol. III, Impremta Tallers Gràfics, Barcelona, 1969.
- ALDANA NÁCHER, Cristina.- *Grabadores románticos valencianos. Colección de la Real Academia de San Carlos de Valencia*, Ed. Generalitat Valenciana - Consell Valencià de Cultura, València, 1992. Col. "Serie Minor" nº 9.
- ALDEGUER, Núria / BARBARÀ, Tristan / FONTBONA, Francesc / PERACAUULA, Lourdes / PLA, Jaume / PLANA, Miquel / PUJOL, Enric / VIVES, Rosa / VIVÓ, Carles.- *El gravat en el temps. Del segle XV als nostres dies*, Ed. Generalitat de Catalunya - Diputació de Girona - Bisbat de Girona. Catàleg exposició, Museu d'Art de Girona, 1991-1992.
- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- *Catálogo de la Calcografía Nacional*, Ed. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Madrid, 1968.
- ALEIXANDRE, Francesca / BLASCO, Ricard / CORTÈS, Josepa / PÉREZ MORAGON, Francesc / SCHNEIDER, Cornelia / VÉLEZ, Pilar / VENTURA, Agustí / YVARS, J.F.- *La impremta valenciana*, Ed. Generalitat Valenciana - Ajuntament de València - Ministerio de Cultura - Diputació de València - Associació d'Industrials Gràfics de València - Museu de la Impremta i de l'Obra Gràfica, 1990. Catàleg exposició, Llotja dels Mercaders de València, 1990-1991.
- ALMAGRO GORBEA, Antonio.- *Las antigüedades árabes de España*, Ed. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando - Fundación Mafre. Catálogo exposición, RABASF, Madrid, 2015.
- AMADES, Joan.- *Apunts d'imatgeria popular*, Ed. José de Olañeta, Barcelona, 1983. Facsímil edició 1938. Col. "Arxiu de Tradicions Populars" núm.44.

- AMBRÓS POL, Maria Francisca.- *La col·lecció de gravats mallorquins de la Societat Arqueològica Lul·liana*, Treball fi de màster en Patrimoni Cultural, 2009-2010.
- AMORÓS CERDÀ, Tomàs.- *Mallorca 1740-1800: Memòries d'un impressor*. Tomàs Amorós, Ed. Secció de Filologia Catalana de la Universitat de Palma - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983. Col. "Biblioteca Marian Aguiló" núm.4.
- APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- *El grabado académico en la época de Goya*, Ed. Diputación de Zaragoza - Consorcio Goya Fuendetodos - Real Academia de San Fernando. Catálogo exposición, Fuendetodos, 1996.
- ARBAIZA BLANCO-SOLER, Sílvia / CIRUELOS GONZALO, Ascensión / GARCÍA SEPÚLVEDA, Pilar / HERAS CASAS, Carmen / PÉREZ DELGADO, Begoña.- *Hacia una nueva idea de la Arquitectura. Premios Generales de Arquitectura de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (1753-1831)*, Ed. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Madrid, 1992.
- ARNAIZ, Doroteo.- "Cuatro exposiciones de la Calcografía Nacional", *Villa de Madrid*, año XXII, nº 80, Ed. Ayuntamiento de Madrid, 1984.
- ARNAIZ, Doroteo / BONET CORREA, Antonio / CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio / FERNÁNDEZ DELGADO, Javier / PÁEZ RÍOS, Elena / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Estampas. Cinco siglos de imagen impresa*, Ed. Ministerio de Cultura - Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas - Subdirección General de Museos. Catálogo exposición, Salas del Palacio de Bibliotecas y Museos de Madrid, 1981-1982.
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- *Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798*, Ed. Ayuntamiento de Leganés - Real Academia de Bellas Artes de San Fernando - Calcografía Nacional - Comunidad Autónoma de Madrid. Catálogo exposición, Calcografía Nacional de Madrid, 1984.
- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan / LAFUENTE FERRARI, Enrique.- *La Real Calcografía de Madrid. Goya y sus contemporáneos*, Ed. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando - Ministerio de Asuntos Exteriores - Dirección General de Relaciones Culturales. Catálogo exposición, Calcografía Nacional de Madrid, 1984.
- ARRESE, José Luis de.- *Antonio González Ruiz. Pintor de Cámara de S. Mag. y Director General de la Academia de Bellas Artes de S. Fernando*, Ed. Instituto de Estudios Madrileños - Centro Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1973. Col. "Biblioteca de Estudios Madrileños", vol. XVI.
- ARROYO, María Dolores.- *Bartomeu Maura i Montaner. 1844-1926*, Ed. Sa Nostra - Caixa de Balears, 1990. Catàleg exposició, Centre de Cultura Sa Nostra, Palma de Mallorca, 1990.
- ARTE GRÁFICO-ESCUELA TALLER.- *El grabado calcográfico en la época de Carlos III. Técnicas y funciones*, Ed. Calcografía Nacional, Madrid, 1989.

- ASOCIACIÓN ARTÍSTICO-ARQUEOLÓGICA BARCELONESA.- *Exposición de grabados de autores españoles. Catálogo*, Imprenta Sucesores de Narciso Ramirez y C^a, Barcelona, 1880.
- ASOCIACIÓN ARTÍSTICO-ARQUEOLÓGICA BARCELONESA.- *Álbum de grabados escogidos en el orden de su filiación histórica. Colección de D. Jerónimo Faraudo*, Imprenta Jaime Jepús, Barcelona, 1887.
- AZCÁRATE LUXAN, Isabel / DURÁ OJEA, Victòria / FERNÁNDEZ AGUDO, Mª Pilar / RIVERA NAVARRO, Elena / SÁNCHEZ DE LEÓN FERNÁNDEZ, Mª Angeles.- *Historia y alegoría: Los Concursos de Pintura de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (1753-1808)*, Ed. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Madrid, 1994.
- BAILS, Benito.- *Elementos de Matemática. Que trata de la Arquitectura Civil i de la Arquitectura Hidráulica*, Imprenta Vda. de Joaquín Ibarra, Tom. IX, Madrid, 1796.
- BARCELÓ, Pep / GAMBÚS, Mercè.- *Le arts a Mallorca entre els Àustries i els Borbons. Llibre de cartes i exàmens del Col·legi de Pintors i Escultors començant 1659 fins a 1724*, Ed. Lleonard Muntaner, S.L, Palma, 2014
- BARCIA, Ángel María de.- *Catálogo de los retratos de personajes españoles que se conservan en la Sección de Estampas y de Bellas Artes de la Biblioteca Nacional*, Imprenta Vda. e Hijos de M.Tello, Madrid, 1901.
- BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / MATILLA RODRÍGUEZ, José Manuel / ROMERO DE TEJADA DORADO, Lola / VILLAR, José Luis / VILLENA, Elvira.- *Fernando Selma. El grabado al servicio de la cultura ilustrada*, Ed. Fundación "La Caixa", Barcelona, 1993. Catálogo exposición, Calcografía Nacional - Real Academia de Bellas Artes de San Fernando - Museu Sant Pius V, 1993.
- BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / BLAS BENITO, Javier / CIRUELOS GONZALO, Ascensión.- *Diccionario del dibujo y la estampa*, Ed. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando - Calcografía Nacional, Madrid, 1996.
- BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / CARRETE PARRONDO, Juan / CATALÁ GORGUES, Miguel Ángel / NÁJERA, Purificación.- *El grabador Rafael Esteve 1772-1847*, Ed. Fundación Caja de Pensiones. Catálogo exposición, Valencia, 1986.
- BÉNÉZIT, Emmanuel-Charles.- *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays*, vol. VI, Ed. Librairie Gründ, París, 1966.
- BLANCO-BELMONTE, Marcos Rafael / CÓRDOBA, R. de / WHITE, M.- *El maestro Ibarra. Homenaje que la Casa Gans, al celebrar sus Bodas de Oro, dedica al gran impresor Joaquín Ibarra*, Imprenta Richard Gans, Madrid, 1931.
- BLAS BENITO, Javier.- *Bibliografía del arte gráfico*, Ed. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando - Calcografía Nacional, Madrid, 1994.

- BOZAL, Valeriano.- “La formación del costumbrismo en la estampa popular española del siglo XVIII”, *Cuadernos Hispanoamericanos*, nº 127, Ed. Agencia Española de Cooperación para el Desarrollo, Madrid, 1982.
- BOZAL, Valeriano.- “El grabado en España (siglos XV al XVIII)”, *Summa Artis*, tom. XXXI, Ed. Espasa-Calpe, Madrid, 1987.
- BULBENA TUSELL, Antoni.- “Algunes consideracions sobre l’art del gravat a Catalunya”, *Revista Catalana*, núm. XII, Barcelona, 1892.
- CALVO SERRALLER, Francisco.- *Ilustraciones al Quijote de la Academia por varios dibujantes y grabadores en la imprenta de Joaquín Ibarra, Madrid 1780*, Ed. Turner, Madrid, 1978.
- CALVO SERRALLER, Francisco.- “Las academias artísticas en España”, *Academias de arte: pasado y presente* de Nikolaus Pevsner, Ed. Cátedra, S.A, Madrid, 1982.
- CÁNOVAS DEL CASTILLO, Soledad / LASARTE PÉREZ-ARREGUI, Cristina.- “La colección de estampas del archivo y biblioteca de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando”, *Bibliotecas de arte, arquitectura y diseño: perspectivas actuales*. Ed. IFLA Publications 74, Actas del congreso organizado por la Sección de Bibliotecas de Arte de la IFLA - *Grup de Bibliotecaris d’Art de Catalunya - Museu Nacional d’Art de Catalunya*, 1995.
- CANTARELLAS CAMPS, Catalina.- “La institucionalización de la enseñanza artística en Mallorca: La Academia de Nobles Artes (1778-1808)”, *Mayurqa. Revista del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts*, vol. 19, Ed. Universitat de les Illes Balears, Palma, 1979-1980.
- CANTARELLAS CAMPS, Catalina.- “Un mecenas de la Ilustración, el Cardenal Despuig”, *Actas del VII Congreso Español de Historia del Arte. Patronos, promotores, mecenas y clientes*, Ed. Universidad de Murcia, 1988.
- CAÑELLES, Miguel.- *Declamación fúnebre, que en las augustas exequias, que la muy noble, y fidelísima ciudad de Palma capital el reyno de Mallorca consagró el día 27 de setiembre de 1759 en su santa iglesia Cathedral a la perpetua memoria del Serenísimo Señor don Fernando el Justo VI de Castilla y III de Aragón*, Imprenta Joseph Guasp, Mallorca, 1759.
- CARBONELL BUADES, Marià / FONTBONA, Francesc / LOZANO, Antoni / ORTEGA, Pilar / PALOU, Joana M^a / PARDO, José M^a / TERRASA, Josepa.- *Antoni Ribas (1845-1911)*, Ed. “Sa Nostra”. Catàleg exposició, Caixa de Balears, Palma, 1991.
- CARMONA MUELA, Juan.- *Iconografía de los santos*, Ed. Istmo S.A, Madrid, 2003.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- “Diego Antonio Rejón de Silva y la colección de Retratos de Españoles Ilustres (1786-1791)”, *Revista de Ideas Estéticas*, nº 135, tomo XXXIV, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Instituto “Diego Velázquez”, Madrid, 1976.

- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado calcográfico en la España ilustrada. Aproximación histórica. Estampas de Manuel Salvador Carmona. Repertorio de grabadores españoles del siglo XVIII*. Catálogo exposición, Club Urbis, Madrid, 1978.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "La Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios", *Cuadernos de Bibliofilia. Revista trimestral del libro antiguo*, nº 1, Ed. Albatros, Madrid, 1979.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "Les estampes hétérodoxes en Espagne au XVIIIe et au début du XIXe siècle", *Gazette des Beaux-Arts*, tom. XCVI, París, 1980.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "La enseñanza del grabado calcográfico en Madrid. 1752-1978. La Academia de San Fernando - La Escuela de Bellas Artes", *II Exposición antológica del taller de grabado calcográfico de la Facultad de Bellas Artes de Madrid*. Catálogo exposición, Club Urbis, Madrid, 1980.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "Grabados alegóricos del siglo XVII", *Goya. Revista de Arte*, nº 161-162, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1981.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "El grabado de reproducción. Murillo en las estampas españolas", *Goya. Revista de Arte*, nº 169-171, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1982.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "Grabado y pintura", *Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura, 1791-1798*, Ed. Comunidad de Madrid - Real Academia de San Fernando, Madrid, 1984.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "Aspectos técnicos en la historia del arte gráfico", *Arte y trabajo. Colección de arte gráfico del Ministerio de Trabajo y Seguridad Social. España*, Ed. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social - Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Catálogo exposición, Calcografía Nacional de Madrid, 1988.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado en la España ilustrada. Estampas de la Imprenta Real*, Ed. Caja Postal de Madrid - Diputación Provincial de Granada, 1988.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *Difusión de la ciencia en la España ilustrada. Estampas de la Real Calcografía*, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1989.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado a buril en la España ilustrada: Manuel Salvador Carmona*, Ed. Fábrica Nacional de Moneda y Timbre. Catálogo exposición, Museo de la Casa de la Moneda, Madrid, 1989.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- *El grabado a buril en la época de Goya*, Ed. Museo Casa Natal de Goya - Ayuntamiento de Fuendetodos - Calcografía Nacional. Catálogo exposición, Museo del Grabado de Fuendetodos, 1990.
- CARRETE PARRONDO, Juan.- "Las Academias de Bellas Artes. La Academia de San Fernando y el arte del grabado", *Maestros del grabado. Siglo XVIII. La Real Academia de San Fernando*, Ed. Calcografía Nacional - Caja de Ahorros de Asturias, Madrid-Oviedo, 1991.

- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / BLAS BENITO, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA DORADO, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional*, Ed. Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, Madrid, 1987.
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / CLAVO, Zinnia / FERNÁNDEZ, Amelia / OLMO, María Jesús del.- *Retratos de los Españoles Ilustres: Memoria Histórica del Siglo de las Luces*, Ed. Cajas de Ahorros Confederadas - Real Academia de Bellas Artes de San Fernando - Calcografía Nacional. Catálogo exposición, Madrid, 1988.
- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El grabado en España (siglos XV-XVIII)", *Summa Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI, Ed. Espasa-Calpe S.A, Madrid, 1987.
- CARRETE PARRONDO, Juan / CORREA RUIZ, Antonio.- "El grabado y el arte de la pintura. Del Barroco a la Ilustración", *Goya. Revista de Arte*, nº 181-182, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1984.
- CARRETE PARRONDO, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas españolas. Grabado 1550-1820*, 2 vols, Ed. Museo Municipal de Madrid - Ayuntamiento de Madrid, Madrid, 1985.
- CARRETE PARRONDO, Juan / FRONTERA, Guillem.- *Obra gràfica - Mallorca*, Ed. 6ª Obra Gràfica S.A. Catàleg exposició, Calcografía Nacional de Madrid, 1987.
- CARRETE PARRONDO, Juan / VILLENA, Elvira.- *El grabado en el siglo XVIII. Joaquín José Fabregat*, Ed. Generalitat Valenciana - Consell Valencià de Cultura, 1990. Col. "Monografies del Consell Valencià de Cultura".
- CASTELLO, Antonio.- *Iconografía Popular Mariana. María en el grabado*, Ed. Comisión de fiestas de moros y cristianos. Catálogo exposición, Valencia, 1994.
- CATALÁ GORGUES, Miguel Ángel / PÉREZ CONTEL, Rafael.- *Colección de grabados del Excmo. Ayuntamiento de Valencia*, Ed. Ayuntamiento de Valencia - Delegación de Archivos, Bibliotecas, Museos y Monumentos. Catálogo exposición, Salas del Museo Histórico Municipal, Valencia, 1983.
- CAVEDA, José.- *Memorias para la historia de la Real Academia de San Fernando y de las Bellas Artes en España. Desde el advenimiento al trono de Felipe V, hasta nuestros días*, vol. I, Imprenta de Manuel Tello, Madrid, 1867.
- CEÁN BERMÚDEZ, Juan Agustín.- *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, 6 vols, Imp. Viuda de Ibarra, Madrid, 1800 // Edición facsímil, Ed. Reales Academias de San Fernando y de la Historia, Madrid, 1965.
- CEÁN BERMÚDEZ, Juan Agustín.- *Historia de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, Imprenta Viuda de Ibarra, Madrid, 1800.
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *El Ingenioso hidalgo Don Quixote de la Mancha*, 4 vols, Ed. Real Academia Española, Imprenta Joachin Ibarra, Madrid, 1780.

- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de.- *Don Quijote de la Mancha*, Ed. Real Academia Española -Asociación de Academias de la Lengua Española, Madrid, 2004.
- CLADELLAS, Esteve.- “Notes sobre iconografia popular”, *Butlletí dels Museus d’Art de Barcelona*, núm. 73 vol. VII, Ed. Comissaria General de Museus - Poble Espanyol de Montjuïc, Barcelona, 1937.
- COCHET, Gustavo.- *El grabado. Historia y técnica*, Ed. Poseidón, Buenos Aires, 1943. Col. “Todo para todos” nº 5.
- COHEN, Henri.- *Guide de l’amateur de livres à gravures du XVIIIe siècle*, Ed. Editions du Vexin Français / Brueil-en-Vexin, Yvelines, 1973. // Facsímil edició Librairie A. Rouquette, París, 1912.
- CONTRERAS Y LÓPEZ DE AYALA, Juan de (Marqués de Lozoya).- “El grabado en los países hispánicos en los siglos XVII y XVIII”, *Historia del Arte Hispánico*, vol. V, Ed. Salvat Editores S.A, Barcelona, 1949.
- DE ALMEIDA, Teodoro.- *El Hombre Feliz, independiente del mundo y de la fortuna o Arte de vivir contento en qualesquier trabajos de la vida*, Imprenta Real, Madrid, 1790.
- DE LA CRUZ REDONDO, Alba.- *Las prensas del Rey: imprenta y política en la segunda mitad del siglo XVIII (1759-1808)*, Tesis doctoral, Universidad Complutense de Madrid, 2014.
- DOMÍNGUEZ ORTIZ, Antonio.- *La sociedad española en el siglo XVIII*, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1965. Col. “Monografías Histórico-Sociales” vol. I.
- DUPLESSIS, J.- *Las maravillas del grabado*, Ed. Hachette y C^a, París, 1873. Col. “Biblioteca de las maravillas”.
- “Emblemática española del siglo XVII-XVIII”, *Goya. Revista de Arte*, nº 187-188, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1985.
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *El grabado en la ilustración del libro. Las gráficas artísticas y las fotomecánicas*, 2 vols, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Instituto “Nicolás Antonio”, Madrid, 1948. Col. “Colección Bibliográfica” vol. VIII.
- ESTEVE BOTEY, Francisco.- *Historia del grabado*, Ed. Labor-Clan, Madrid, 1993. Col. “Técnicas Artísticas” nº 2.
- FERRÁN SALVADOR, Vicente.- *Historia del grabado en Valencia*, Imprenta Jesús Bernés, Valencia, 1943.
- FERRANDO ROIG, Juan.- *Iconografía de los Santos*, Ed. Omega, Barcelona, 1996.
- FORTEZA OLIVER, Manuela.- “El expediente personal de Francisco Muntaner Moner, un claro exponente de la exigencia de limpieza de sangre para acceder a la Academia de Bellas Artes de San Fernando”, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, Revista d’Estudis Històrics*, nº 65 tom. LXV, Ed. Societat Arqueològica Lul·liana, Palma, 2009.

- FORTEZA OLIVER, Manuela.- "Francisco Muntaner Moner y su participación en algunas de las empresas ilustradas más importantes del siglo XVIII", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, Madrid, 2009.
- FORTEZA OLIVER, Manuela.- *Los orígenes de la imprenta en Mallorca*, Ed. Lleonard Muntaner, Palma de Mallorca, 2011. Col. "Objeto Perdido".
- FURIÓ KOBBS, Vicens.- *Images xilografiques mallorquines*, Imprenta Guasp, conferència Museu Diocesà de Mallorca, Ciutat de Mallorca, 16 febrer 1928.
- FURIÓ KOBBS, Vicente.- "Sobre las láminas grabadas por Francisco Muntaner", *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, nº 23, Palma, 1930.
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Diccionario Histórico de los Ilustres Profesores de las Bellas Artes en Mallorca*, Ed. Gelabert y Villalonga, Palma, 1839.
- FURIÓ SASTRE, Antonio.- *Panorama óptico - histórico - artístico de las Islas Baleares*, Imprenta de Pedro José Gelabert, Palma, 1840.
- GALBARRO GARCÍA, Jaime / VALIENTE ROMERO, Antonio.- *La Pastora Coronada de Fray Isidoro de Sevilla*, Ed. Vitela Gestión Cultural, Sevilla, 2011.
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, Madrid, 1978.
- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Historia del grabado en España*, Ed. Cátedra S.A, Madrid, 1979. Col. "Cuadernos Arte Cátedra" nº 7.
- GARCÍA GUTIÉRREZ, Pedro Francisco.- *Iconografía mercedaria. Nolasco y su obra*, Ed. Publicaciones del Monasterio de Poyo, Madrid, 1985. Col. "Revista Estudios".
- GARCÍA MELERO, José E.- "Bartolomé Maura, grabador", *Goya. Revista de Arte*, nº 181 -182, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1984.
- GIL Y CALPE, Jesús.- "Noticia biográfica de D. Manuel Monfort Asensi, primer Director de Grabado de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos", *Archivo de Arte Valenciano*, año XX, Ed. Academia de Bellas Artes de San Carlos, Valencia, 1934.
- GIVANEL MAS Y GAZIEL, Juan.- *Historia gráfica de Cervantes y del Quijote*, Ed. Plus-Ultra, Madrid, 1946.
- GONZÁLEZ GARCÍA, Miguel Ángel.- "El grabado en los libros litúrgicos de uso en España en los siglos XVI-XVIII y su influencia en la pintura y escultura", *Cuadernos de Arte e Iconografía. Actas de los II Coloquios de Iconografía*, nº 7 vol. IV, 1990. Ed. Fundación Universitaria Española - Seminario de arte "Marqués de Lozoya", Madrid, 1991.
- *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol.15, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1988.
- *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 11, Ed. Consell Insular de Mallorca - Promomallorca S.L, Mallorca, 1993.

- GUDIOL CUNILL, Josep.- "Els grabadors Abadal", *Pàgina artística de la Veu de Catalunya*, nº 188, Barcelona, 1913.
- GUTIÉRREZ RUEDA, Laura.- "Iconografía de Santa Teresa", *Revista de la Universidad de Madrid*, nº 114, 1962.
- HALL, James.- *Diccionario de temas y símbolos artísticos*, Ed. Alianza, S.A., Madrid, 1987. Col. "Alianza Diccionarios".
- HEINRICH, Manuel.- *Iconografía de las ediciones del Quijote de Miguel de Cervantes Saavedra*, 3 vols, Ed. Heinrich y Cía, Barcelona, 1905.
- INSTITUTO MUNICIPAL DE HISTORIA DE LA CIUDAD.- *Exposición de "El grabado calcográfico aplicado al documento. Siglos XVI al XIX"*, Ed. Instituto Municipal de Historia de la Ciudad. Catálogo exposición, Salones del Instituto, Barcelona, 1959.
- JIMENEZ GUERRERO, José.- "Dos siglos de la fundación de Luz i Vela en Málaga", *Diario Sur*, Málaga, abril 2011.
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Iconografía del Venerable Pedro Borguny*, Ayuntamiento de Palma, 1956.
- JUAN TOUS, Jerónimo.- "La pintura mallorquina (siglos XVI al XVIII)", sobretiro de la *Historia de Mallorca* coordinada por J. Mascaró Pasarius, Palma, 1972.
- JUAN TOUS, Jerónimo.- "Los grabadores mallorquines", *Semana Santa en Mallorca*, Palma, 1976.
- JUAN TOUS, Jerónimo.- *Grabadores mallorquines*, Ed. Diputación Provincial de Baleares -Instituto de Estudios Baleáricos - Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Palma, 1977.
- KREJCA, Ales.- *Las técnicas del grabado*, Ed. Libsa, Madrid, 1990. Col. "Técnicas del Arte".
- *La Bíblia*, Versió dels monjos de Montserrat, Ed. Casal i Vall, Andorra, 1983.
- LAFUENTE FERRARI, Enrique.- *Sobre la historia del grabado español*, Ed. Caja de Ahorros de Vizcaya - Departamento Cultural, Bilbao, 1989. Col. "Grabados & Dibujos" vol.II.
- LAFUENTE FERRARI, Enrique / GALLEGO GALLEGO, Antonio.- *Exposición antológica de la Calcografía Nacional*, Ed. Fundación Juan March. Catálogo exposición, Madrid, 1975.
- LE BLANC, M. Charles.- *Manuel de l'amateur d'estampes*, vol. III, Ed. Émile Bouillon, París, 1854- 1890.
- LEÓN TELLO, Francisco José.- "Exposición de grabados de Rafael Esteve", *Goya. Revista de Arte*, nº 197, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1987.
- LÓPEZ SERRANO, Matilde.- "Iconografía de Antonio Agustín", *Numario Hispánico*, nº 1-2, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1952.

- LÓPEZ SERRANO, Matilde.- *Real Picadero. Láminas de equitación grabadas en el siglo XVIII*, Ed. Gustavo Gili, Barcelona, 1968.
- LLULL, Ramon.- *Beati Raymundi Lulli doctoris illuminati et martyris. Liber magnus contemplationis in Deum. Juxta moguntinam editionem in folio Anni MDCCXL. In varios tomos distributus*, Tomus I, Typis Petri Antonii Capò & Michaelis Amoròs Typogr. (1746-1749), Palmae Majoricarum, anno MDCCXLVI.
- MALTESE, Corrado.- *Las técnicas artísticas*, Ed. Cátedra S.A, Madrid, 1983. Col. "Manuales Arte Cátedra".
- MARTÍN SARMIENTO, Fray.- *Obras póstumas del Rmo. P. M. Fr. Martín Sarmiento*, vol. II, Imprenta Joaquim Ibarra, Madrid, 1775.
- MARTÍNEZ IBÁÑEZ, María Antonia.- "Antonio Carnicero y las ediciones de El Quijote de Ibarra de 1780 y 1782", *Villa de Madrid*, nº 96, Ed. Ayuntamiento de Madrid, 1988.
- MARTÍNEZ IBÁÑEZ, María Antonia.- "Antonio Carnicero Mancio, pintor de cámara de Carlos IV", *Revista Virtual de la Fundación Universitaria Española*, tom.V, Madrid, 1992. Col. "Cuadernos de Arte e Iconografía".
- MILESI, Giorgio / BELLINI, Paolo.- *Dizionario degli incisori*, Ed. Minerva Italica, Bologna, 1982.
- MOLINA MARTÍN, Álvaro.- "Retratos de Españoles Ilustres con un epítome de sus vidas. Orígenes y gestación de una empresa ilustrada", *Archivo Español de Arte*, nº 353, Madrid, 2016.
- MOLL BLANES, I.- *La economía y la sociedad en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVIII: La Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País*, Tesis doctoral, Universidad Complutense de Madrid, 1975.
- MÓRA FERRAGUT, Gerard.- *Els orígens del capitalisme a Mallorca (1776-1895)*. Ed. Curial, Barcelona, 1995. Col. "Biblioteca d'història dels Països Catalans" núm.12.
- MORENO CUADRO, Fernando.- "En torno a la iconografía del Sagrado Corazón de Jesús", *Traza y Baza*, nº 7, Ed. El Albir, Barcelona, 1979.
- MORENO GARBAYO, Justa.- "Biblioteca de Palacio. Grabados de caballos", *Reales Sitios*, nº 34, Ed. Patrimonio Nacional, Madrid, 1972.
- MORENO GARRIDO, Antonio.- "La influencia de *Las Hilanderas* de Velázquez en composiciones grabadas del siglo XVIII", *Cuadernos de Arte de la Universidad de Granada*, nº 26, 1995.
- MORENO GARRIDO, Antonio.- *La estampa de devoción en la España de los siglos XVIII y XIX*, Ed. Universidad de Granada, 2015.
- MUÑOZ Y MANZANO, Cipriano (Conde de la Viñaza).- *Adiciones al Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez*, vol. III. Tipografía de los Huérfanos, Madrid, 1894.

- NAVARRO, Pedro.- *Sermon funebre en las honras y exequias que en noble, y magnífica correspondencia de su leal amor consagró a las augustas cenizas de la Serenissima Señora Dª Maria Barbara de Portugal Reyna de España L.M.N.YI. Ciudad de Palma capital de el Reyno de Mallorca en su Iglesia Cathedral á 6. de noviembre de 1758*, Imprenta Joseph Guasp, Mallorca, 1759.
- NÚÑEZ DE CASTRO, Alonso.- *Vida de San Fernando el Tercero rey de Castilla, y Leon, ley viva de principes perfectos*, Imprenta Viuda de Francisco Nieto, Madrid, 1673.
- OLLÉ PINELL, Antonio.- "El grabado en la estampa popular", *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, nº 773, 1974.
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Antología del grabado español. Quinientos años de su arte en España*, Ed. Biblioteca Nacional. Catálogo-guía exposición-homenaje de la Biblioteca Nacional al 1r. Congreso Ibero-Americano de Archivos, Bibliotecas y Propiedad Intelectual, Madrid, 1952.
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Iconografía hispana. Catálogo de los retratos de personajes españoles de la Biblioteca Nacional*, 5 vols, Ed. Hauser y Menet S.A, Madrid, 1966-1970.
- PÁEZ RÍOS, Elena.- *Repertorio de grabados españoles en la Biblioteca Nacional*, vol. II, Ed. Ministerio de Cultura - Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas, Madrid, 1982.
- PALMER CRUELLAS, Antonio.- *El libro copiador de cartas de Juan y Felipe Guasp. 1849-1863*, Ed. Miquel Font, Palma, 1985. Col. "Alicorn" nº 1.
- PARDO CANALÍS, Enrique.- "Iconografía Teresiana", *Goya. Revista de Arte*, nº 53, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1963.
- PARDO CANALÍS, Enrique.- *Los Registros de Matrícula de la Academia de San Fernando de 1752 a 1815*, Ed Instituto Diego Velázquez, Madrid, 1967.
- PARDO CANALÍS, Enrique.- "La Colección de las Vistas de los Sitios Reales y de Madrid", *Revista de Ideas Estéticas*, nº 119, Ed. Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1972.
- PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, Juan.- "El Real Picadero de Carlos IV", *La Ilustración Española y Americana*, nº 31-32, Madrid, 1906.
- PÉREZ DE GUZMÁN Y GALLO, Juan.- *Ilustraciones al Quijote de la Academia*, Ed. Turner, Madrid, 1978.
- PLA CARGOL, Joaquim.- "El gravat", *Art popular i de la llar a Catalunya*, Ed. Dalmau Carles Pla S.A, Girona, 1926.
- PONZ, Antonio.- *Viaje de España en que se da noticia de las cosas mas apreciables, y dignas de saberse, que hay en ella*, 18 vols, Imprenta Joaquín Ibarra, Madrid, 1776-1782.

- PORTUS PÉREZ, Javier / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *La estampa religiosa en la España del Antiguo Régimen*, Ed. Fundación Universitaria Española, Madrid, 1998.
- PRAZ, Mario.- *Imágenes del Barroco - Estudios de emblemática*, Ed. Siruela, Madrid, 1989.
- PUEYO PUEYO, Josep de.- *Parnassidos, sive Philemonis somnii de recentiorum vatum epicorum praestantia*, Editi AD. Iosepho de Puero, et Puero, marchionum de Campofranco filio primogenito, Apud Ignatium Sarra, et Frav, Regium Typographum, Libri IV, Palmae Balearium, 1773.
- RÀFOLS FONTANALS, Josep Francesc.- *Diccionario de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, Ed. Edicions Catalanes SA - La Gran Enciclopedia Vasca, vol.III, Barcelona - Bilbao, 1980.
- REAL ACADEMIA DE SAN FERNANDO.- *Distribución de los Premios concedidos por el Rey Nuestro Señor á los discípulos de las Tres Nobles Artes, hecha por la Real Academia de San Fernando en la Junta Pública de 27 de julio de 1805*, Imprenta Hija de Ibarra, Madrid, 1805.
- *Retratos de los españoles ilustres con un epítome de sus vidas*, Imprenta Real, Madrid, 1791.
- REYERO, Carlos.- “El grabado decimonónico de temática histórica. La *Historia de España* del Padre Mariana”, *Goya. Revista de Arte*, nº 181-182, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1984.
- RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, Alfonso.- “Aportación a la iconografía de San Ignacio de Loyola”, *GOYA. Revista de Arte*, nº 102, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1971.
- RODRÍGUEZ MOYA, Immaculada.- “Un archipiélago para los Borbones: fiestas regias en Mallorca en el siglo XVIII”, *Espacio, Tiempo y Forma*, Ed. Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2015.
- ROSE, I.- “Un proyecto dieciochesco malogrado: el plan de reproducir en grabados los cuadros principales existentes en las colecciones reales españolas”, *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, nº 53, Madrid, 1981.
- RUBÍ, Bartomeu.- *Manuale Seraphicum pro ecclesiasticis functionibus commodiús peragendis: sivé modus admittendi ad habitum, & solemnia vota nuncupandi; Generalem Praelatum recipiendi; Visitandi Fratres, & eligendi Praelatos; Religiosis infirmis Sacramenta Encharistiae, ac Extremae Unctionis ministrandi, & c. & c. Additis Formulis pro induendo habitu túm secundi, túm tertii ord.; Profeffione emittenda, & c. Cum Processionibus Purificationis, & Palmarum: adhibito Cantu Gregoriano ubicumque congruum visum est; adjecto qué Indice in fine. Dispositum á Religioso Sacerdote Ordinis Minorum Regularis Observantiae, Majoricae, Typis Antonii Guasp, Anno 1768.*
- RUBIO MARTÍNEZ, M.- *Ayer y hoy del grabado y sistemas de estampación. Conceptos fundamentales. Historia. Técnicas*, Ed. Tarraco, Tarragona, 1979.
- RUEDA, Manuel de.- *Instrucción para gravar en cobre*, Ed. Universidad de Granada, 1991. Col. “Archivum” nº 24.

- SABATER SERRA, Gaspar.- *La imprenta y las xilografías de los Guasp*, Ed. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1985.
- SAGARRA I BALDRICH, Francesc de.- *Práctica de ejercicios dolorosos Marianos para las Congregaciones de la Santísima Virgen adolorida*, Imprenta Herederos de Bartholomé Giralt, Barcelona, 1769.
- SALLUSTIUS CRISPUS, Gaius.- *La Conjuración de Catilina y la Guerra de Jugurta*, Imprenta Joachin Ibarra, Madrid, 1772.
- SANCHIS GUARNER, M.- *València. Els seus gravadors i la gran aventura d'Ernest Furió*, Ed. Círculo de Bibliófilos de Vicent García, València, 1977.
- SANZ DE LA TORRE, Alejandro.- "La arquitectura de Palma de Mallorca en el grabado ilustrado (siglos XVIII y XIX)", *ACADEMIA. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, nº 73, Madrid, 1991.
- SANZ DE LA TORRE, Alejandro.- "La arquitectura de Palma de Mallorca en el grabado romántico (1833-1868)", *Goya. Revista de Arte*, nº 228, Ed. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid, 1992.
- SEBASTIÁN LÓPEZ, Santiago.- *Contrarreforma y Barroco. Lecturas iconográficas e iconológicas*, Ed. Alianza S.A, Madrid, 1985. Col. "Alianza Forma" nº 21.
- SILVA MAROTO, Pilar.- "La influencia del grabado en el arte de la época de Carlos III", *IV Jornadas de arte. El arte en tiempo de Carlos III*, Departamento de Historia del Arte "Diego Velázquez" - Centro de Estudios Históricos - Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Ed. Alpuerto S.A, Madrid, 1989
- SOBERATS LIEGEY, Federico.- *Grabados antiguos, nuevas estampaciones*, Ed. Conselleria d'Educació i Cultura - Comunidad Autónoma de las Islas Baleares. Catálogo exposición, Palma, 1984.
- SOTO CABA, Victoria.- *Catafalcos reales del Barroco español: un estudio de arquitectura efímera*, Ed. Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1991.
- SUAU PUIG, Jaume.- *El món rural mallorquí. Segles XVIII-XIX*, Ed. Curial, Barcelona, 1991. Col. "Biblioteca d'Història dels Països Catalans" núm. 3.
- SUBIRANA REBULL, Rosa M^a.- "El gravat català del segle XVIII", *L'Avenç. Revista d'Història*, núm. 98, Barcelona, 1986.
- SUBIRANA REBULL, Rosa M^a.- "El gravat calcogràfic i la seva il·luminació a mà", *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, Ed. Departament d'Història Moderna - Universitat de Barcelona, 1988.
- SUBIRANA REBULL, Rosa M^a.- *Els orígens de la litografia a Catalunya. 1815-1825*, Ed. Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1991.
- SUBIRANA REBULL, Rosa M^a.- *La calcografia catalana del segle XVIII. Dels argenters als acadèmics*, Ed. Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1996. Col. "Tesis Doctorals Microfitxades" núm. 2999.

- SUBIRANA REBULL, Rosa M^a.- *Pasqual Pere Moles i Corones. València 1741 - Barcelona 1797*, Ed. Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1990.
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- "Las estampas y planchas de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia", *Archivo de Arte Valenciano*, 1980.
- TOMÁS SANMARTÍN, Antonio / SILVESTRE VISA, Manuel.- *Estampas y planchas de la Real Academia de San Carlos en el Museo de Bellas Artes de Valencia*, Ed. Ministerio de Cultura - Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas - Patronato Nacional de Museos, Valencia, 1982.
- TORMO FREIXES, Enric.-*El grabado en España*, Ed. Dirección General de Bellas Artes - Ministerio de Educación Nacional. Catálogo exposición, Conservatorio de las Artes del Libro de la Escuela de Artes y Oficios Artísticos de Barcelona, 1962.
- TRENS, Manuel.- *María: iconografía de la Virgen en el arte español*, Ed. Plus-Ultra, Madrid, 1947.
- VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas*, Ed. Museo del Prado -Ministerio de Cultura, Madrid, 1992.
- VELASCO AGUIRRE, Miguel.- *Catálogo de grabados de la Biblioteca de Palacio*, Ed. Gráficas Reunidas, Madrid, 1934. Col. "Catálogo de la Biblioteca de Palacio" vol. VIII.
- VINDEL, Pedro.- *Catálogo de grabados antiguos españoles y extranjeros, que se hallan de venta en casa de Pedro Vindel (Zorrilla, 13), antiquario*, Madrid, 1923.
- VIVES PIQUÉ, Rosa.- *L'estudi de les estampes: proposta per a una guia de descripció sistemàtica*, Ed. Facultat de Belles Arts - Universitat de Barcelona, 1986.
- VIVES PIQUÉ, Rosa.- *Del cobre al papel. La imagen multiplicada. El conocimiento de las estampas*, Ed. Icaria S.A, Barcelona, 1994. Col. "Antrazyt" nº 71.
- VORAGINE, Santiago de la.- *La Leyenda Dorada*, Ed. Alianza Forma, Madrid, 1990.
- WITT, Antony de.- *La collezione delle stampe*, Regia Galleria degli Uffizi - Gabinetto dei disegni e delle stampe - Ministero della Educazione Nazionale - Direzione Generale delle Belle Arti, Ed. La Libreria dello Stato, Roma, 1938. Col. "Le Guide dei Musei Italiani".

3. **WEBGRAFIA**

- ALTA MAR.- *La stirpe de los grabadores Muntaner.*
<http://fabian.balearweb.net/post/76380>
- AZCÁRATE, José Maria.- *La Real Academia de Bellas Artes de San Fernando en el siglo XVIII*
<http://www.realacademiadebellasartesdesanfernando.com/assets/docs/>
- BIBLIOTECA DE CATALUNYA
<http://www.bnc.cat>
- BIBLIOTECA DIGITAL HISPÁNICA
<http://www.bne.es>
- BIBLIOTECA DIGITAL D'HISTÒRIA DE L'ART HISPÀNIC
<http://www.bib.uab.cat>
- BIBLIOTECA FUNDACIÓN BARTOLOMÉ MARCH
<http://www.fundacionbmarch.es>
- BIBLIOTECA LLUÍS ALEMANY
<http://www.conselldemallorca.net>
- BIBLIOTECA VIRTUAL MIGUEL DE CERVANTES
<http://www.cervantesvirtual.com>
- CRAI / UB.- *Una joia en la història de la imprenta espanyola.*
<http://crai.ub.edu/ca/coneix-el-crai/biblioteques/.../sallusti-catilina>
- ENCICLOPÈDIA CATALANA
<http://www.enciclopedia.cat>
- LESSEN, Mauricio.- *La saga Muntaner.*
<http://mauragenea.blogspot.com.es/2013/04/la-saga-muntaner>
- MIROLLULL.- *Gravat antic - Mallorca.*
<http://www.mallorcaweb.net/mirollull/rep-mall/antic>
- REAL ACADEMIA DE BELLAS ARTES DE SAN FERNANDO
<http://www.realacademiadebellasartesdesanfernando.com>
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA.- *Quijote de Ibarra / El Quijote de la Academia de 1780.*
<http://www.rae.es/publicaciones/quijote-de-ibarra#>

4. APÈNDIX DOCUMENTAL

4.1. Actes.

En aquest apartat adjunto còpia de les actes originals de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, en les quals Francesc Muntaner Moner fou designat Acadèmic Supernumerari, amb data 8 de novembre de 1767, i Acadèmic de Mèrit, el 10 de novembre de 1771.

Aquest material es conserva a l'arxiu de la institució acadèmica:

1. La primera acta dins de les *Juntas ordinarias generales y públicas*. Desde el año 1757 hasta 1770, document 82/3 (pp.440v-441).
2. La segona acta dins de les *Juntas ordinarias generales y públicas*. Desde el año 1770 hasta 1775, document 83/3 (pp.82v, 85-85v).

Només he inclòs les pàgines que fan referència al fet dels dos nomenaments del nostre gravador. Amb l'excepció de l'inici de la segona acta, perquè hi constin els membres de la Junta que hi eren presents.

Pero por aho. señores Profesores
se previno y se hizo saber a estos
en Discipulos que quando traigan
dib/ro de estampas presenten
con ellos las que les hayan ver-
vido de originales. Todo con-
vino enque se prevenga a Pa-
blo viera como se ha hecho q. se
aplique mas, pues de lo contra-
rio la Junta le pedia a su
pension. No habiendo ocurri-
do mas se disolvió la presente
y lo firme. Madrid a quatro
de octubre de mil Recienos de-
venta y siete.

Juan de Hermosilla
J. de Hermosilla

Junta ord. de 8 de Nov. de 1767.

Señores

Exmo Marques de Villafranca.

Exmo Conde de Baños

Exmo Marq. de 1.ª Cruz

Exmo Marques de Favara

D. Ventura Rodriguez

D. Felipe de Castro.

D. Antonio Gonzalez

D. Andres de la Calleja

D. Diego Villanueva

D. Juan Paez de Mena.

D. Antonio Velazquez

D. Agustin Navarro

D. Alejandro Velazquez

D. Fran.^{co} Guzman.

Por estar en el A.^{to} Sitio del Esco-
rial de orden de la Acad.^a el 5.º de
octubre D.ⁿ Ignacio de Hermosi-
lla: El 5.º Decano e Marques de Sa-
xia me nombro p.^a servir la se-
cretaria durante su ausencia.

Leido el acuerdo de la de qua-
tro de octubre el Exmo Señor Con-
sejero Marques de Villafranca dio
cuenta de un papel que habia
tenido del Exmo Señor Decano
Marques de Saxia enque le

J. Tomas Francisco Puelo
J. Pedro de Silva q. hizo de Secret.

semitia varias estampas ^{de} gravadas
por Francisco Muncaner para que
presentadas en la Junta se diese el
autor la graduacion que por su me-
rito le correspondia. Los profesores
reconocieron con atencion dichas
Estampas y dixeron que aunque en
ellas se debia conocer se habia dex-
vado de malor ^{es} origin. temian bas-
tante merito por el brixib. La Aca-
demia en consecuencia de estos in-
formes le creo Academ. ^{CO} supernu-
merario por el gravado dulce.

El Señor Conde de Marquis
de Favara dio cuenta de un mem.^{to} de
D.^{no} Juan de Villanueva en que impli-
caba que en atencion a su merito
contrahido en la Comision de los pla-
nos de Granada y Cordova la Academ.
le tubiese presente p.^{ra} darle la grada-
cion que fuese de su agrado habiendose
salido mientras se trataba este pun-
to su hermano el Director D.^{no} Diego
Villanueva: La Academia bien per-
suadida de la habilidad y merito de
este discipulo vino en crearle Aca-
demico de Mexico p.^{ra} la Arquitectura.
Di cuenta de que el Secretario con fha
de 12. de octubre avio al V. Protector
haberse concedido a Juan Adrian la
pension de dos puestas diarias que se
decreto en 4. de octubre.

Señores.

Tunta Ordinaria de diez de e noviembre de 1773.

Exmo D. Alfonso Clemente.

D. Pedro Valente.

D. Pedro de Silva.

Exmo Duque de Abrantes.

Exmo Conde de Fernan-nuñez.

D. Ramon Lignatelli.

D. Antonio Gonzalez.

D. Felipe de Castro.

D. Ventura Rodriguez.

D. Andres de la Calleja.

D. Diego Millanueva.

D. Juan Luis de Cuna.

D. Lorenzo Michel.

D. Antonio Hlanguer.

D. Aloual Serra.

D. e Manuel e Alvarez.

D. Juan Bern^{te} Salomino.

D. Tomas Fran^{co} Licio.

Sec^{io}.

D. Ign^o de Hermosilla.

Cuando el acuerdo de la precedente ordinaria celebrada en 17 de Septiembre de este año, de cuenta, que avisé al D^{no} D. Benito Raulo lo unulto, sobre que de sus Tratados de Geometria, y perspectiva sigue las proposiciones, y lecciones, que convergan para la Cartilla, que con relacion al Pintura, y Escultura está trabajando D^{no} Aloual Hlanguer: y el 5to Raulo respondió está pronto á cumplir, lo que la Academia manda, y aconseja con el 5to Hlanguer, para que quede en todo obedecida. Di tambien cuenta, que no se ha adelantado mas en este encargo por la grave enfermedad, que ha padecido, ya un padre el 5to Hlanguer. La Junta acordó, que

en mejorandose, se le invite para concluir este asunto.

De cuenta, e que habiendo remitido á D^{no} Juan Bonifaz, y Navo su Título de Academico de Merito por la Escultura, con fha de 27 de Septiembre, en la qual me excusa, dando á la Academia las mas rendidas gracias.

La Junta particular de 27 de Septiembre acordó, y el 5to Hlanguer escribió al 5to Prot^o rogandole hiciese presente al Rey el orzo, que causó á la Academia el feliz nacimiento del Infante: y que con este motivo pudiese

Un yero, que representa à Ticio, ó Prometeo, vaci-
do por elque de su invencion hizo en barro, yreis
figuras de Academia.

La Junta lo vió todo, y para responder al
5.to Arzuu, y à Lucindo acordó, que los Señores
Dix.^{to} General, y D.^{no} Felipe Castro vian con ante.^{to}
todas esas obras, y estudiando su dictamen en la
forma acostumbrada, y en su vista se acordará lo-
que se hà de provenir, y advertir à Lucindo, y
á los Señores.

El 5.to Nicot.^{to} me presentó un Memorial de
D. Manuel Adwa Pacheco, Acad.^{co} Supernum.^o p.^o
la Escultura. En el pretende, que en atencion á su
antigüedad, y á las obras, que hà hecho, se le avien-
ta al grado de Merito. La Junta acordó, q.^{ue}
en presentando obra con arreglo á los Estat. se
resolverá sobre esta peticion.

El 5.to D. Pedro de Silva presentó dos es-
tampas del Academico Supernum.^o por el Sr. D.
D.^{no} Fran.^{co} Munuera: una representa á ma.^a Se-
ñora de la Concepcion en medio pliego regular,
y la otra en quaxtilla á ma.^a Señora de los Do-
lores: En su vista, y oido los aplausos, con que
la recibió la Junta, el 5.to Nicot.^{to} propuso

à Murdarez para Academico de Mexico: y por
aclamacion, y unanime consentimiento, se le criò, y dila-
rò Academico de Mexico por el Gravado de Estampas.

Procediose à la votacion delas ayudas de costa.
à los Discipulos de Pintura, y Principios por las obras, q
trabajaron en Octubre prox. pas. Los Vocales de Pintura
fueron el Dix.^{to} Sen.^l D. Antonio Gonzalez, y los Oid.^{es}
D. Andres Calleja, D.ⁿ Antonio Marquez, y D. Juan
Bernabe Salomino. Para la primera de 400 R.^s todos
quatro votaron à favor de Fernando Selma: con igual
conformidad votaron la segunda de 300 à favor de
Mateo Estivan. Para la de Principios de 100 R.^s
ellos tuce Vocales, que hubò, los doce votaron por
Piero Pasqual Muñoz, y uno por Fran.^{co} Hernand.
Quedò resuelto, que Mateo Estivan pase à la Sala
del Natural, y Piero Pasqual Muñoz à la del
Dijo.

4.2. Cartes.

En aquest punt, adjunto còpia de dos classes de documents, que es localitzen dins del *Expediente personal de Francisco Muntaner y Munera*, en l'arxiu de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*. Els primers fan referència a l'acusació que va recaure sobre Francesc Muntaner de ser descendent de jueus conversos, pel fet que la seva mare fou adoptada per un argenter jueu. A partir de la denúncia del pintor i acadèmic mallorquí Cristóbal Vilella Amengual (Palma, 1742-1803), es va iniciar un procés per constatar la “neteja de sang” del gravador, condició imprescindible per formar part de l'*Academia de San Fernando*. Dins d'aquesta correspondència (*Académicos grabadores 1760-1899, documentos 44-1/1*) hi trobem:

1. La carta de Cristóbal Vilella adreçada a Ignacio de Hermosilla Sandoval (Llerena, 1753-Leganés, 1776), aleshores secretari de l'*Academia*, amb data 27 de juliol de 1767.
2. La carta d'Ignacio de Hermosilla Sandoval, en nom del degà dels consiliaris Nicolàs Carvajal y Lancaster (+1770), sol·licitant informes al bisbe de Mallorca, Francisco Garrido de la Vega, amb data 6 de gener de 1768.
3. La resposta del bisbe Francisco Garrido de la Vega, al Marquès de Sarrià, negant rotundament les acusacions del seu protegit i valorant les seves qualitats com a gravador, el març de 1768. Hi afegeix una nota apart.
4. Una carta del secretari de l'*Academia de San Fernando*, amb data 23 d'agost de 1768, adreçada al bisbe de Mallorca, excusant la tardança del nomenament.
5. La resposta de Francisco Garrido de la Vega, amb data 20 d'octubre de 1768, a Ignacio de Hermosilla Sandoval, satisfet per la designació de Francesc Muntaner com a Acadèmic Supernumerari de Gravat.
6. Carta de Francesc Muntaner al secretari Ignacio de Hermosilla, amb data 22 d'octubre de 1768, manifestant el seu agraïment a l'*Academia* per la concessió del títol.

El segon conjunt de cartes giren entorn del concurs que organitzà la Junta particular de la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, per cobrir la plaça de director de gravat, que va quedar vacant al morir Juan Bernabé Palomino (Córdoba, 1692-Madrid, 1777). Francesc Muntaner va optar-hi, però va guanyar-la un altre gravador, Manuel Salvador Carmona. Adjunto còpia dels documents (*Enseñanza grabado en dulce 1754-1853, documentos 32-7/1*), que exposen aquests fets:

7. La carta de Francesc Muntaner i Moner, fent constar els seus mèrits, i proposant-se com a candidat.
8. Propostes per la plaça de director de gravat, amb data 9 de març de 1777.
9. Relació de mèrits de Muntaner, amb data 10 de març de 1777, signada pel secretari general de l'*Academia*, aleshores Antonio Ponz Piquer (Bejís, 1725-Madrid, 1792).
10. Carta de la Junta particular, amb data 10 de març de 1777, donant a conèixer els resultats de les votacions: Manuel Salvador Carmona (17 vots), Jerónimo Antonio Gil (3 vots) i Francesc Muntaner Moner (cap vot).

Muy Cte H^{ca} Señor

Muy Sr^{mo} y mi^o D^{no} En Cum-
plimiento de mi obligación, como Académico Su-
pernumerario en la R.^l Academia de S^t
Fernando, y en atención á lo que se reza en el
Título 34.º de alguna fol. 98. sobre las que obte-
nen, ó solicitan obtener algún Decreto ó Favor
de la R.^l Academia, sabiendo extra ju^oziamen-
te, como Francisco Montaner vecino de esta
Ciudad de Palma del Reyno de Mallorca,
tiene remittido á Madrid algunas Estampas
que abrió con su laboriosa industria y genial habi-
lidad, todo á fin de lograr honores, y si possible fueren
la

la Incorporación en dicha R. Academia, me persuadido, con no leve escrupulo, haver de declarar, para honor de la R. Academia su inhabilidad.

Ma es que su Padre Lorenzo Munárriz casó con Juana ayne Pico Natural de esta ciudad, y haviendo tenido muchos hijos antes que el dicho Francisco, á todas sele impuso el linage Pico, sin duda linage Hebreo, y conocido por descendiente de Judios, y tambien al dicho Francisco, como consta del Registro Eclesiastico de los Bautizados; mas posteriormente, no sé por que medios, se mandó por el Vicario General, que se señalase en dicho registro el linage Monex en lugar de Pico por haverse padecido equivocación en ello, Tristemente no es pasable tal equivocación en nuestros tiempos, en que para los Casamientos, esto se

se atiende mucho, y mas, en tantos años de Maximiano,
y repetidos hijos presentados al Bautismo, amas
de lo dicho, es infalible, que en dicho Registro, los Padri-
nos, y la citada Señora, son descendientes de Judíos lo
qual es grande infamia en todas Partes, como tambi-
en en el referido Registro se propone como hija de
sus Padres; ó de ilícito aguntamiento y no es pos-
sible q se semejantes sujetos con tales notas, sean
admitidos en dicha R. Academia, Por tanto
segun mi obligación lo propongo á V. porque si
sea necesario mande informar, de los quales re-
sultara, lo que merezco, lo por mi expuesto, es poro q
este mi aviso á Castela sea bien recibido de
V. bien confiado en su Noble Secreto, y de no

no descubriendo mi Nombre, porque si bien que como
deseo, más para los honores de la R. Academia, nunca
caí en amigo de inimizades, quedo rogando á Dios
guarde V.^a muchos años que le merezca.

en esta Ciudad de Palma. Julio 27 de 1767.

B. l. M. & V. m.
M. S. m. R. d. Serv.

Christoval Vella

M. S. m. Or. D.º Ignacio de Herasvilla y
de Pandorval.

Piogo.

Almo. Sr.

44.9
7

Muy R. mo: En la R. Acad. de San. J. como Decano a sus Consi-
larios priores, se ha solicitado p. Fr. Juan Muntaner Prof. del Grav.
Vr. de Sala Cu. la graduac. consup. a su habilidad; sin em-
bargo de las pruebas q. ha enviado le adquiririan el Grado
de Acad. co. con todo como las prerrogativas de este caracter
aque el Rey tiene unida la Nobleza pers. deben recaer en
pers. de honrado naci. decentes, & buenas Costumbres,
y libres de toda tacha: se ha suspendido el despacho has-
ta saber si es cierta la que se aplica a Muntaner, de
ser descend. de Indio y de Pers. nacida de illicito con-
tamiento. p.

Para proceder con el acierto y seguridad que re-
quiera el asunto: Deuss al Pastoral Oficio de V. R. duplican-
do, se hiva mandado averiguar la verdad, y comunicarme
la, para q. en caso de no padecer el Sup. las notas inri-
nuadas, se le conceda la graduac. que merece; y si tu-
biere la desgracia de padecerlas, se disimularan aqui
con el secreto q. dicta la Caridad, y nose le exponda al
mal. consup. q. fardafam. Replica si obstruyese a esta lo
mencion. honora, y se abreniguase despues que sean
cuantos los efectos reflex. pues no se podria cortar enton-
ces la publica afrenta de un despo.

Con este motivo me ofusco ala dispo. de V. R.
mi deseo de servirle y de p. nro Sr. leg. m. a. Medios
a 6 de Enero de 1768.

Almo. Sr. Obispo de Mallorca

(Palma)

Muy señores míos: A la habilidad, y destreza, que en 21. años de edad manifiesta fran.º Montano, en el gravado, era consiguiéndose algun contra peso, que quando no disminuiese lo deliado de sus obras, alomenos superdiere sus adelantamientos, y progresos; aquel nase, ya, de la envidia, ya de una fatalidad irresistible, no siendo en los hombres el nacimiento, que ninguna puede elegir a su arbitrio. El Padre de fran.º Montano es un decente pintor; pero le ha dado Dios tres hijos, y dos hijas, y repartido entre todos las habilidades, de pincel, y grave, de líneas, y bordas, con tanta primor, como el que tienen en tocar varios instrumentos de musica; de suero, que el consunto de tantas habilidades, atrahe a su casa, un crecido numero de aficionados a estas artes, que le tributan la estimación y aprecio que no consiguen, ni merecen otras profanas, lo que no dexa de excitar en ellos la emulación, y envidia; y queriendo yo abstenerme de formar juicio en quanto a la fama, y finis con que adrogacion relegaron los desechos de sus descendientes de Judin, y de persona nacida de Iluro Ayuntamiento, para averiguar a V.º lo que es bueno y no puedo tenerlo comprendido.

No ay duda, que para ser de un Padre y Abuelo pasados, no hayado uido la menor nota, siendo su Abuelo Romano, que con el ejercicio de Pintor vino a establecerse a una Isla, todo el tiempo era en su Madre La ana Ana Maria Eleonora Munera, natural de una Isla, que baptizada en la villa de Alazán con los otros nombres y apellidos, se le puso la nota de oy porra, con la expresión acostumbrada en ese pays de ser hija de sus Padres.

A esta se cogió en su casa, siendo niña, Juan Pico y Pinar, platero y hombre de convencion en esta Ciudad, que notoria hizo; y habiendola

+
educado hasta el año del 729: trató su vida con Lorenzo Montaner padre
de Francisco, y a contemplación de ese matrimonio en 23. de Dic.^{ro} de dicho año, la hi-
zo donación de todos sus bienes, reservándose el usufructo hasta su muerte, y lle-
vó mandado en el instrumento de donación Juana Ana doncella, hija expuesta, y
sin padre conocido, y dando por motivo, el buen afecto, que la profesaba por
haviéndola criado desde la edad pupilar.

En la partida de casamiento, que se celebró en el año siguiente de 1730. se le in-
scribió Juana Ana, hija de don Pedro. sin expresar apellido, pero en las parti-
das de Baptismo de quatro hijos, que procreó hasta el año de 1744. se le puso
el apellido de Pío; sin duda, por que en la parroquia convecina le correspondía, y
notubieron el cuidado de corregirlo de lo inveniéndose, pero haviéndolo entendi-
do Lorenzo Montaner, acudió ante el Vicario general para la enmienda de
dichas partidas, y para en lugar de el apellido de Pío, se pusiese el apellido de
Montaner que constaba de la partida de Baptismo, y con puericia de esta, de la de
casamiento, y donación en su contemplación, y algunos otros que se examinó
sobre el lugar de su naturaleza como sobre su baptismo, mandó el Vica-
rio general se emendasen dichas partidas, y que en lugar de el apellido de
Pío se pusiese el de Montaner, como así se expusió, y conradichos libros fide-
to de el Vicario genl.

Y Juan Pío, que casó con Juana Ana, madre de don M. Montaner, no se duda, que
en descendiendo de Judíos, no sólo se reconocen en el siglo pasado, sino en el anseu-
dore; y de unos y otros ay aquí muchas familias, y algunas muy ricas, y podero-
sas, que no siendo válida ni para la iglesia, ni para la guerra, así como
de guerra, ni aplicándose ala agricultura, solo se emplean en el comercio, y en ofi-
cio de plateros; y aunque por uno y otro ejercicio lleguen a ser ricos, ellos miran
con honor, y el mayor desprecio, de que sea, que el oficio mas vil de esta Isla (si es que
ay alguno, que lo sea en ella) no equivale al ser dependiente de Judíos, que aquí
commun.^{te} son llamados Chuetas.

El haviendo la madre de Francisco Montaner educada, y criada en su pa-
trio por uno de ellos, es todo el fundamento para insinuar la emulación, y malicia,
en su descendencia. Tales instrumentos que se reconocen, y aya en ella, como
lo conezamos; y aunque de ellos mismos resulta su ilegitimidad; me desisto, que en
otras

or las posmas causará una grave deshonra, como con diñeron otros entos ypposito, ququienes las leyes y el derecho sabneen, pto mismo, quela ignorancia de los Padres permit psumpções benignas asuñador, sin excluir la dela legitimidad, de que habiido examplos es enuñias pater.

No por eso se duvanue enorami^{te} una especie de nota, que recae sobre los his de dñha Juana Ana, por la relación con Juan Pío su bienhechor, enaclar meritos de charidad en que repanda la donación, alor que la malicia inventa, o quiba psumon de alguna conexión para amare quela falsicia psum diñe oculta con el velo de una exención de asipción. Pero acorta de los instrumentos ya repidos, quando se trata de un asunto tan impasante como el honor y limpieza, se deben depreuar todas las especies de exención, que no tienen otros fundamentos quela malicia, pues si exa fuesen asendibles, aun no enubiesen regurar en la legitimidad, aquellos ag. el mismo matrimonio haie incontestable esta pte de asipción. La verdad, que ya por un falso rumor, ya por la ilegitimidad de su madre, no rimen fran. Antoniano, y su hermano todo aquel grado de estimación, que condección enorma usumbrun, uis, como el que consiguen sus primos hermanos hijos de un hermano deudado; y que por este motivo trasando de casarse el hermano m. de dñha fran. llamado Juan, con una muger de linio, y honrado nacimiento, hubo alguna oposición de parte de los parientes de esta, por depreuio la oposición por falta de merito legal para embasara el matrimonio, como sin duda lo era la de dñha de dñha, de que ay varias exenciones enuñias rect.

En alor^{te} de dñha ex. aunque no son capaces mis operaciones de presunción, ni de las reglas, y menor de que nadie las imite, lo no he tenido reparo en admiri a adonaf adñha Juan, hie m. de fran. uis, que estando ya viuido quando asuibe a esta tla, sin embargo de las conveniencias que le resultaban de su apñid on lapirura, especialmente de asipción de dñha en la miniatara, Charol ala China, y otras havidades de ese genero, ha quexido reguar el estado solapñitio, a que despues de muchas exenciones de su virtud oración y asipción le admiri, y se halla ya Diacono ppropio ael sacerdotio, y no lo hubiera echo si le hubiese contemplado con la marcha de estudio, dela que le exuluen los tungs examinados de bñha limpieza, sin que le pongan mas defuero que el de su madre exñia.

La verdad, que aquí se adenan algunos de los diños de estudio

que como Vro dho se llaman Chuecos, pero en aquellos que tienen derecho
a Beneficio fundados por sus méritos pasados con llamamiento limitado o a la
sangre, o a la oficio; sobre que habiéndolo puesto separa por uno de mis anteceso-
res, la Santidad de Benedito 14. expidió un breve, mandando que no los to-
me el dho Tm de la zona, y que comunicando encien las demás circunstancias, que
pasen por los Canons, fueren adonados artículo de otros Beneficios. Ninguno de
ellos o sea el suyo o por ende, ni a pido, que lo obtenga, porque no puede ser por
su enconque, o de no denegar de Chuecos alguno, por lo que deyo expuesto; Tampoco
se puede decir, que le suplico dho breve, y solo su suficiencia, virtud, y conducta
y el considerarle limpio de dha mancha, le facilitaron de mi arbitrio la gracia de
admitirlo al estado eclesiástico

A Vuelvo a repetir, que mi caso duramen, ni el mío, no puede servir de exem-
plo, y menos avista de la alta comprehension y superior luz con que los a-
visos conitarios de la dha Academia de S. Fernando, proceden en su acertada
disección, que vinculando toda mi veneración y respeto a sus providencias
dejan sin arbitrio mi obed. para que en cumplimiento de el precepto que V. E.
como su Decano le impone, de no exponer con la confianza que merece pre-
sente, todo lo que he averiguado y tengo entendido en pro y contra Francisco
Montaner, de cuyo tiempo de emplear mi inutilidad, en quanto sea de el mayor
obsequio de la dha Academia, y de ejecutar los preceptos que V. E. en sus res-
tos redignare disponer a mi antiguo reconocido oficio con que ofusco y ofusco
a mi disposición luego a V. E. que la gracia de V. E. por dilatados años.
Palma y Mayo 1768.

Lx. E. E.
B. M. V. E.

Suma reconos. a V. E. V. E. y Cap.

Francisco Obispo de Mallorca

—H—
Lxmo. Sr. D.

Estando para cerrar esta carta me acordó
Juan Montaner en las dos estampas que cubren
mano acaba de salir a luz para Barcelo-
na, y aunque yo soy muy inteligente en esta
matéria ni por mi gusto debo regular el de
los demás en el arte no creo que disminuyan
con los académicos que han visto otras obras suyas
y al menos espero que V. E. disimule la confi-
anza con que meaneo sus dibujos, para q
V. E. las hame conseruata y disponga ordenes
con antiguo aff. Cap.º y
D.º de Mallorca

Hmo. Sr.

My S. mio: Ha mucho ^{tiempo} que visto en la Junta particular de la Academia de S. Fernando el justificad^o informe que V. D. se dignó hacer en Mayo de este año de las buenas calidades y circunstancias de D. Juan Montaner, se acordó consagrarle el título de Académico suplen^{te} en el Gravado de Estampas que se le había despachado en 2. de Diciembre de 1767. Oegue el Sr. Decano Marques de S. S. dio pronto aviso a V. D. y poco después entregó lo el ~~propio~~ título a Persona de mi retinid^a p.^a que llevándolo a Barcelona, cuidase de examinarlo a esa Capital. Por casualidades cuya relación sería importuna he vuelto el mismo título a mis Manos: y me tomo la licencia de dirigirlo alas de V. D. p.^a que en Consig.^a de la ciudad con que favorece a Montaner, se sirva mandar llamarlo y f.^a uirva esta distincion al mismo respetable medio a quien la debo. Suplico a V. D. me dirimale esta molestia, y que honre el sincero respeto y venera^o conq. desee servir y complacer a V. D. cuya vida q.^a mas E. felizm.^e m. a. M.^a a 23 de Agosto de 1768.

Hmo. Sr. Obispo de Mallorca.

 Querido. Hace muchos dias que me
 tenia con impaciencia no saber el exito del informe
 que se me pidió de Dr Fran^{co} Muncaner, notando por lo
 que me interesaba en sus aumentos, por lo que le es-
 timo, y puede interesar al publico fomentar sus pro-
 -yectos, quanto por que habiendo merecido alaba-
 -demia, y su dignisimo protector el Exmo Sr. Mar-
 -ques de Saxia, la consagrada confianza, quedava ya
 responsable del desempeño, y de la sollicitud de avi-
 -xiguar si havia llegado mi informe, para por si
 acaso se hubiese extravariado, repetir otro. No
 abaxaré este medio por varias consideraciones, ya
 ha me abstenigo de hacer presente á V. Exª. que no
 he recibido aviso, ni cosa suya como V. S. me pa-

-ticipa en su favorada de 23 de Agosto, esperando de la
fineza de U.S. me haga la honra de ponerlo en su noticia,
para que no heche menor mi atencion en contestar
su aviso, en cui falta no habria incurrido sino huviese
recivido.

Entregué el Título al interesado, que lo ha recivido con la
mas humilde reconocida omision y gratitud; y espero
de su genio y aplicacion, que continuará en dar nuevos
motivos á la Academia, para que no se arrepienta de la
eleccion, de la que resultandome la satisfaccion de el apre-
cio que se hace de un Diocesano venemérito, logro la
particular que U.S. me dispensa en ser el primero que
con la entrega del Título le anuncie tan agrada-
ble noticia, con que logrando el, y sus hermanos
consolarse de la falta de su Padre, que falleció á prin-
cipios del Vexano, les sirva de fomento, para que

habilidades conque el Cielo les ha dotado sean objeto
de la admiracion de esta Vota, y de la estimacion
de otros Paisos, y la particular de la R^a Academia.

Por todo repito à V. S. muchas gracias, y
desearo de que comunique sus preceptos à mi obed.
Ruego à nro C. que à V. S. m. a. Palma 20 de
Octubre de 1768.

Bl. M. S.
Cum gratia Recor. de sup.
Mnro Obispo de Mallorca

Fr. Ignacio Hermosilla

Señor mío: Sr. D.ⁿ Ignacio de Hermsilla y
Sandoval: Reconociendo los favores en q.^d me ha honra-
do esta R.^{ta} Academia con el título de Académico su-
pernumerario en el Gravado, doy repetidas gracias
â Vm.^a y las repito en particular â todos los de la
misma, suplicandoles el que me faciliten ocasiones en q.^d
mi voluntad manifieste su rendimiento en servicio de
esta R.^{ta} Academia. Confio que el logro de este
honór será motivo para pasar aquí, â corregir los
defectos de mis Obras, que nunca los pudo notar mi
Maestro, porque jamás fui Discipulo, sino al presente
q.^d como â tal me vido â esta Academia R.^{ta}, su-
plicandole expresidente mi agradecim^{to} con los empleos
de su mayor servicio, que obedezcâ con la puntuali-
dad de mi obligación.

Dios guarde â Vm.^a y â esta R.^{ta} Academia di-
latados siglos. Palmar Oca.^a 22. de 1768.

B. L. M. y Vm.

Sumas Rendido Académico:

Ignacio Montaner

Exmo Señor

Señor Dⁿ Francisco Muntaner Académico de México de
la R.^a Academia de S.ⁿ Fernando puesto á los pies de V.^a M.^a
con la mayor veneración axe presente como el 8. de No.^{bre} de 1771.
fue creado Académico supernumerario y el 10. de No.^{bre} de 1771.
fue creado Académico de México cuyo motivo le instuló á pasar
á esta Corte desde su patria Mallorca á continuar sus estudios de
dibujo y Grabado de dulce, y measmo á V.^a M.^a el onor se avente
confiado Grabase de Aguafuerte y bozil dos de las vistas mas
principales la una de la Alambra de Granada y la otra del
Puente de la Ciudad de Cordova las que merecieron la pro-
moción de V.^a M.^a que así se glorificaron, como juntamente se
ordenó de su Magestad se le encargó otra lamina de la Vista
de la Cava de las Bacas de la R.^a Sitio de Aranjuez y unas y
otras tuvo el onor de que su Magestad las viese con benignidad,
y aviendo fallecido su Abuelo D.ⁿ Juan Palomino Director de
la R.^a Academia por lo correspondiente al Grabado de
dulce.

Suplica á V.^a M.^a rendidamente en atención á todo lo q.
lleve espuesto merezca el onor de ser uno de los que V.^a M.^a
se digna proponer á S. M. mereced que espere de la benignidad de V.^a M.^a

A. L. P. de V.^a M.^a
con el mayor rendimiento

Francisco Muntaner

Proposición p.^a Director del Gravado, plaza
Vacante en la Acad.^a por muerte de D. Juan
Palomine
a favor

En primer lugar de D. Man.^l Sal.^o Caxmona
En segundo de D. Excm.^o Ant.^o Gil.
En tercero de D. Fran.^o Montanex.

En 9 de Marzo de 1777

Relacion de los méritos, y Exercicios de D.ⁿ Francisco Muntaner

Propuesto enterarlo
por p.^a Director del Gra
vado en 9 de Marzo de
1777.

32-7
1

Es nat.^l de la Ciudad de Palma en Mallorca, de donde ha
bienlo remitido varias obras gravadas, que manifesta
ban su Talento, y aplicacion, fúe creado Académico super
numerario en 8 de Setiembre de 1767.

Estimulado de esta honrra, y deseoso de
sus adelantamientos, vino à esta Corte, donde ha conti
nuado con igual aplicacion, y notable provecho; por
lo que fúe Creado Académico de mérito en primera de
Nov.^o de 1771.

Ha gravado por encargo de la Academia una
Vista de la Alhambra de Granada, y otra del Puente de
Cordova sobre Guadalquivir. De orden de Sta M.^a una de
las Vistas de Aranjuez. Asimismo ha hecho otras mu
chas obras con el cuidado, y diligencia, que manifiestan
las mismas.

Asi consta de los libros, asientos, y papeles de la fe
cua.^a de la Acad.^a de mi Cargo, y de otros documentos.
Madrid 10 de Marzo de 1777

Exmo Señor.

Por muerte de D.ⁿ Juan Palomino ha vacado en la Academia una plaza de Director del gravado, y la Junta particular de tres del presente, arreglándose à los Artículos 25, 26, y 31 de los Estatutos, propuso à la orden de ayer por el orden de sus clases, y antigüedad los Profesores, que juzgó mas dignos, y à propósito, segun sus meritos, que constan en las adjuntas relaciones. En vista de veinte vocales que hubo, diez y siete votaron à favor del ^{Acad.^o} D. Manuel Salvador Carmona; tres por el ^{Acad.^o} D. Jeronimo Antonio Gil, y no hubo votos a favor del Académico D. Juan^{co} Montaner. De esta propuesta, y votacion resulta, que la Acad.^a con arreglo à los citados Estatutos, y por declaracion que en vista de todo hizo, considera dignos à los tres expresados Profesores por este orden.

En primer lugar, à D.ⁿ Manuel Salvador Carmona.

En segundo lugar à D.ⁿ Jeron.^o Ant.^o Gil.

En tercer lugar à D.ⁿ Juan^{co} Montaner.

Lo participo a V.^{ca} de orden de la Academia, para que sirviendole hazerlo presente al Rey, nombre S. M. p.^a el citado empleo de Director del Gravado el que mas sea de su M.^a agrado. D.^e G.^e à V.^{ca} m.^a d.^a como deseo Madrid 10 de Marzo de 1777.

Exmo Sr. Conde de Florida Blanca

4.3. Testaments

En els meus viatges a Palma, vaig tenir ocasió de treballar en l'Arxiu Diocesà de Mallorca, per consultar els llibres sacramentals, i en l'Arxiu del Regne de Mallorca, pels documents notariais i testaments. Cal dir que vaig trobat molta informació d'alguns membres de la família Muntaner, que m'han ajudat a configurar l'arbre genealògic. Però, malauradament, cap referència al nostre gravador.

En l'Arxiu Diocesà i a partir dels llibres sacramentals, vaig tenir accés a les dades següents:

Defuncions

I/48	D/8	12-6-1785	Joana Anna Moner
I/48	D/8	17-9-1788	Josep Muntaner Moner
I/48	D/8	31-1-1792	Maria Muntaner Moner
I/48	D/8	10-1(?)-1792	Joan Muntaner Moner
I/48	D/9	28-3-1797	Isabel Cladera Mora, esposa d'Ignasi Muntaner. Sepultada a l'església del Carme.
I/48	D/9	8-2-1801	Ignasi Muntaner Upé, vidu d'Isabel Cladera i marit de Miquela Díez de Armendáriz. Vivia al carrer dels Oms. Sepultura a l'església del Carme.
I/48	D/9	22-7-1806	Josep Mariano Muntaner i Díez de Armendáriz.
I/48	D/10	17-6-1819	Joana Anna Muntaner Moner.
I/48	D/11	4-3-1831	Miquela Díez de Armendáriz, vídua d'Ignasi Muntaner. Filla de Baltasar Díez de Armendáriz i de Teresa Moreno. Natural de Valldongorfa (Aragó), de 66 anys, sense testar.
I/48	D/11	4-5-1832	Tadea Díez de Armendáriz, vídua de Josep Muntaner Moner. Filla de Baltasar Díez de Armendáriz i de Teresa Moreno. Natural de Fresneda (Baix Aragó, prop del Matarranya), de 77 anys, sense testar. Sepultada al cementiri rural.

I/48 D/11

5-10-1848

Llorenç Muntaner i Díez de Armendáriz,
de 60 anys. Mort d'apoplegia a les dues
de la matinada.

En l'Arxiu del Regne de Mallorca, vaig localitzar testaments amb molta informació:

Protocols

* LL-476.

Fol. 17v

16 de maig de 1739.

Llorenç Muntaner, escripturador, reconeix deure cent lliures a Joan Albertí, vidrier. Li fan de fiadors la muller, Joana Anna Picó, i el seu sogre Joan Picó, argenter.

* T-363

Fol. 235

27 d'agost de 1743.

Inventari de Joan Picó, argenter, a instància de Joana Anna Moner, muller de Llorenç Muntaner, donatària i hereva del difunt. Hi destaquen deu quadres de batalles amb marc d'escultura, dos quadres de batalles sense marc de la mateixa mà, un quadre de batalla gairebé quadrat, una pintura de sant Miquel, 14 quadres de fruites, paisatges amb sants i temes religiosos, empenyorats per més de 50 lliures de Nadal Antelm, picapedrer que fou mestre major de la Ciutat; 6 paisatges petits amb marc negre empenyorats d'un tal Rossillo, antic administrador de la renda del tabac de Mallorca, 3 rendes censals, una casa al carrer de Sant Miquel (ja propietat de Joana Anna Moner), nombrosos crèdits (alguns incobrables i un per més de 1.000 lliures de D. Francesc Gual Despuig), 38 quarterades de terra [a Mallorca, 1 quarterada són aprox. 7.400 m²) adquirides per 883 lliures a Son Ametller (municipi de Marratxí).

* S-777

Fol. 61

28 d'abril de 1766.

Llorenç Muntaner Upé, escripturador, i Joana Anna Moner, filla de Joan Baptista Moner i Maria Camps difunts, sabent que dit Muntaner per escriptura privada el 28 abril 1759 confessà haver rebut de la Confraria de la Concepció de Sant Francesc de Palma, 357 lliures que serviren per construir un celler nou i sembrar dues quarterades de vinya a la Possessió dita Son Blanch (Marratxí), que pertany a la dita Moner, i s'obligà a tornar-les a terminis anuals, ara encarreguen de nou el censal fins a la seva redempció o lluïció. Per això, Muntaner posa com a fiança la casa amb jardí i hort, amb dret d'aigua de la sèquia de la Ciutat, situada al carrer o travessia que va del carrer de Sant Miquel al carrer de la Missió. Té la casa per adquisició l'any 1749 a D. Manuela de Santjoan, vídua de D. Francesc Truyols. La dita Moner dóna com a fiança unes cases majors i unes cases menors al carrer de Sant Miquel, davant el convent de l'Olivar, i el predio Son Blanch (Marratxí), que havia capbrevat l'any 1750.

* 5861 Fol. 135 11 d'abril de 1768.

Llorenç Muntaner Upé, escriptent, natural de Palma, per bon amor dóna al fill Joan, diaca, perquè pugui viure amb major decència en estat sacerdotal, unes cases a la travessia que va del carrer de Sant Miquel al de la Missió, amb obligació que pagui les rendes censals. Es reserva 20 lliures per a obra pia.

* O-347 Fol. 246 4 de novembre de 1773

Testament de Joan Muntaner Upé, acadèmic de San Fernando, que va morir el 27 de març de 1774. Demana ser enterrat a l'església de Nostra Senyora del Carme. Deixa hereus els seus tres fills Joan, Nicolau i Josep. I usufructuària a la seva esposa Caterina Cladera. Al mateix temps també són marmessors, juntament amb la mare Maria Upé, la nora Margalida Coll, i els seus germans Ignasi i Maria Muntaner.

* 5877 Fol. 162 11 de juny de 1785.

Testament de Joana Anna Moner, filla de Joan i de Maria Camps, "com he oit dir, pues confés no haver conegut a mos pares", vídua de Llorenç Muntaner, natural de Coanegra (municipi d'Alaró), habitant a Palma, malalta. Fa marmessors els fills, el cunyat Ignasi Muntaner, totes les cunyades i a la nora Tadea Díaz de Armendáriz. Demana sepultura a Sant Francesc, a una tomba al costat de la capella de Sant Bonaventura, en el vas de la nora Maria Anna Rosselló. Deixa a la néta Maria Josepa Muntaner 50 lliures. Nomina usufructuaris el fill Llorenç, clergue, i les filles Maria i Joana Anna. Si aquestes es casen, l'usdefruit és per al fill Francesc, sempre que torni a viure a Mallorca, i els fills Bru i Joan. Fa hereu al seu fill Francesc si torna a Mallorca o, si no, al seu fill Josep.

* O-349 Fol. 245 4 d'octubre de 1786.

Testament de Caterina Cladera Llull, vídua de Joan Muntaner Upé. Nomina hereus, a parts iguals, als seus tres fills: Joan, Nicolau i Josep Muntaner Cladera, que alhora són marmessors, amb la seva mare Francina Llull. Demana ser enterrada a l'església de Nostra Senyora del Carme, junt amb el seu difunt marit. Va morir el 27 de novembre de 1786.

* S-1417 17 de setembre de 1787.

Testament d'Ignasi Muntaner Upé. Nomina marmessors la muller, Elisabet Cladera [després es casarà en segones núpcies amb Miquela Díaz de Armendáriz], els nebots Joan Muntaner, prevere i vicari de Son Sardina (Palma), Joan Muntaner, Josep Muntaner i Nicolau Muntaner, prevere i vicari de la vila de Lloseta. Deixa la legítima als possibles fills, inclòs el prenyat de la muller, a la qual fa hereva universal.

* T-1034 Fol. 65 8 de gener de 1792

Testament de Joan Muntaner Moner, prevere i vicari de l'església de la Concepció de Son Sardina. Demana ser enterrat a les Caputxines. Nomena hereus, els seus nebots Josep Marià i Llorenç Muntaner i Díez de Armendáriz. Deixa l'usdefruit a les seves germanes Maria i Joana Anna. Els marmessors, les seves germanes Maria i Joana Anna Muntaner Moner, la seva cunyada Tadea Díez de Armendáriz, i el seu oncle Ignasi Muntaner Upé.

* T-1034 Fol. 70 26 de gener de 1792

Testament de Maria Muntaner Moner, fadrina, malalta i morta el 31 de gener de 1792. Demana sepultura a l'església de Sant Francesc, a la tomba dels seus avantpassats. Nomena hereus, a parts iguals, els seus nebots Josep Marià i Llorenç Muntaner Díez de Armendáriz. Deixa l'usdefruit als seus germans Bru i Joana Anna. Els marmessors, els seus germans Bru i Joana Anna Muntaner Moner, la seva cunyada Tadea Díez de Armendáriz, i el seu oncle Ignasi Muntaner Upé.

* T-1007 Fol. 329 2 de novembre de 1792

Tadea Díaz de Armendáriz, vídua de Josep Muntaner Moner, natural de La Frexneda (Aragó), curadora dels béns i de les persones de Maria Josepa, Josep Marià i Llorenç Muntaner, els seus fills, menors d'edat, nomena procurador i administrador el cunyat Bru Muntaner, perquè està de prompta partida del regne cap a la Cort de Madrid.

* S-1413 Fol. 38 5 de maig de 1797

Ignasi Muntaner Upé en contemplació de matrimoni amb Miquela Díaz de Armendáriz y Moreno li fa donació postmortem de tots els seus béns, excepte si tenen fills. Si no tenen fills, ella podrà alienar els béns si ho necessita, podrà disposar lliurement de cent lliures i en tot cas farà testament a favor de les nebodes Joana Anna Muntaner Moner i Tadea Díaz de Armendáriz [de fet, germana de Miquela, casada amb Josep Muntaner Moner]. El donatari es reserva 300 lliures.

* P-1353 Fol. 297 6 de juliol de 1806

Testament de Josep Marià Muntaner i Díaz de Armendáriz, gravador, que va morir el 22 de juliol de 1806. Rebé sepultura a la capella dels Dolors del convent Sant Esperit. Nomena hereva a la seva mare.

* O-408 Fol. 267 19 de setembre de 1815.

Testament de Josep Montaner Cladera, prevere, que va morir el 2 de març de 1819. Demana ser enterrat a l'església de Sant Nicolau de Palma. Nomena hereu universal al seu germà Nicolau, rector de la Real Capella de Santa Ana.

També el designa marmessor, juntament amb Andreu Parets, i els seus nebots Joan i Miguel Muntaner Coll.

* R-520 Fol. 129 16 de juny de 1819

Testament de Joana Anna Muntaner Moner, fadrina, malalta i morta el 17 de juny de 1819. Demana ser enterrada a les Caputxines. Nomena hereva a la seva neboda Maria Josepa Muntaner Díaz de Armendáriz. Els marmessors, la seva cunyada Tadea i Miquela Díez de Armendáriz, els seus nebots Llorenç Maria i Maria Josepa Muntaner i Díez de Armendáriz.

* S-1431 25 de novembre 1831.

Tadea Díaz de Armendáriz y Moreno, vídua de Josep Muntaner [cunyada de Francesc Muntaner] i Maria Josepa Muntaner, donzella, filla de l'anterior, venen una casa a Pere Antoni Sanxo, al carrer dels Oms (Palma) per 305 lliures. La casa era de dita Maria Josepa [va ser l'última descendent d'aquesta branca familiar], com a hereva de la tia Joana Anna Muntaner Moner, morta fadrina el 16 de juny de 1819), i aquesta l'havia hereditat, juntament amb la cunyada Tadea Díaz, del seu oncle Ignasi Muntaner Upé, mort sense descendència, el qual l'havia adquirit en dues parts els anys 1763 i 1783.

* 6111 Fol. 376 30 de setembre de 1848

Testament de Llorenç Muntaner Díez de Armendáriz, prevere i canonge de la Catedral de Palma, malalt i mort el 5 d'octubre de 1848. Nomena hereva a la seva germana Josepa. Deixa 10 sous al bisbe i 10 sous a Terra Santa. Els marmessors, els seus amics Antonio Laviña "intendente cesante", Dr. D. Bernat Nadal, advocat, i D. Mateo Palou.

* 6112 Fol. 199 18 de maig de 1849

Testament de Maria Josepa Muntaner i Díaz de Armendáriz, fadrina, sana. Sepultura al cementiri rural. Declara ser hereva del germà Llorenç Muntaner, canonge de la Seu de Mallorca, raó per la qual llega 800 lliures a l'obra pia de Terra Santa. Nomena hereus a parts iguals Antoni Rosselló Danús i Miquel Amer Danús a canvi de 30 misses anuals [els hereus no tenen aparentment cap relació familiar amb els Muntaner. Era l'última descendent de la família]

4.4. Notes

La Real Academia de San Fernando disposa d'una gran quantitat de documents molt interessants, perfectament classificats i amb totes les garanties de conservació. Alguns tenen relació amb l'ensenyament acadèmic i fets de la vida quotidiana, com les notes dels professors excusant la seva assistència a classe.

He volgut incloure aquesta nota del nostre gravador, Francesc Muntaner, que es troba dins de la carpeta Académicos. Excusas de asistencia 1771-1861, document 21-10/1.

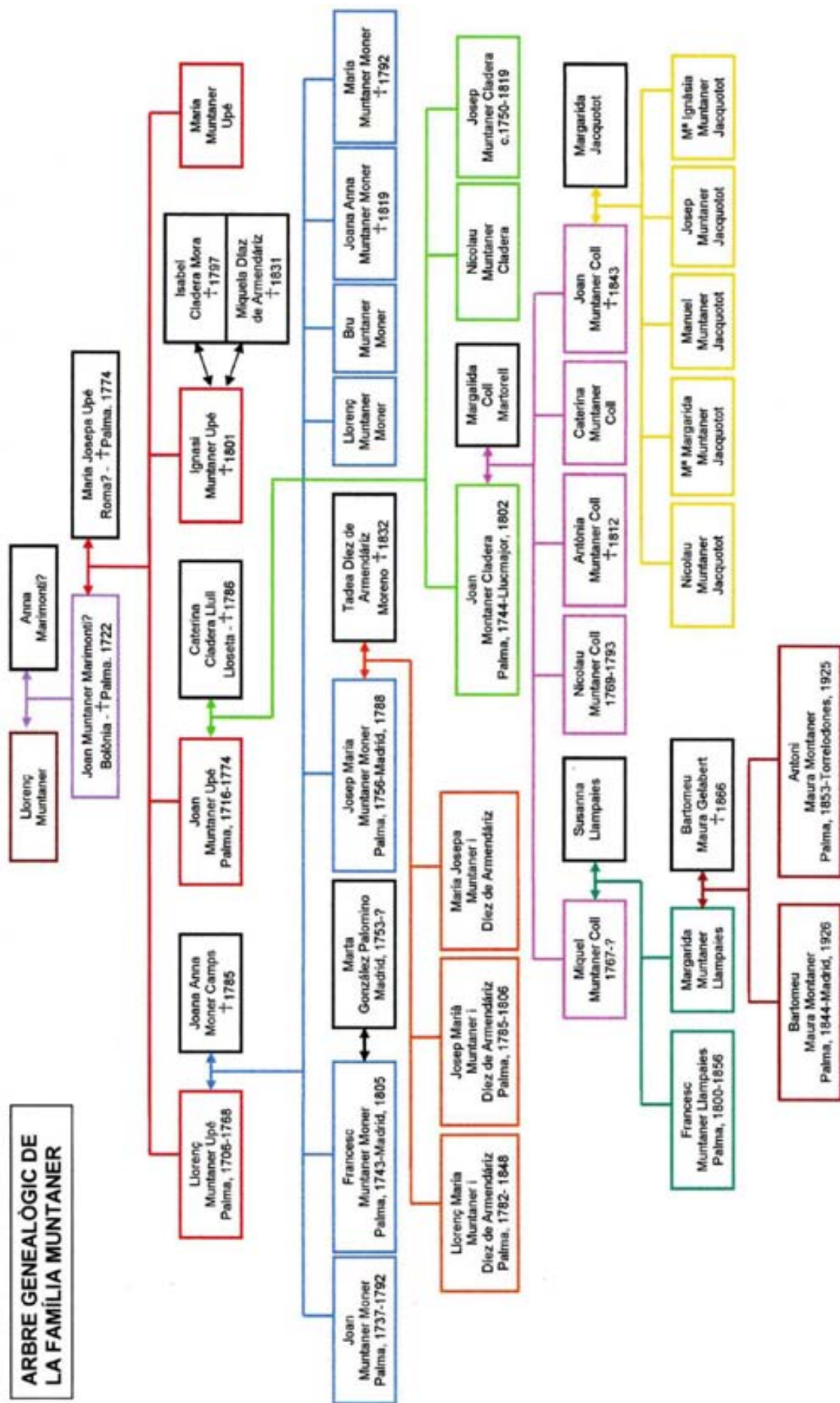
El Sr. D.º Fran.º
Muntaner se servirá de
dirigir las salas de Prin-
cipios de la Academia
en el presente mes desde
hoy dia de la fecha.
Madrid 8 de
Abril de 1775.

Quiero mio sientto el
no poder servir a las
R. Academies, en lo q.
V. M. me pide, á causa
el hallarme mal
indispuesto hace algun
tiempo; B. L. M. de V. M.
Sumos at.º Ser.º

Francisco Muntaner

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA MUNTANER

5. APÈNDIX D'IL·LUSTRACIONS COMPLEMENTÀRIES

5.1. Estampes de Manuel Esquivel de Sotomayor

Títol:	"El caballero de la cadena de oro"
Tema:	Reproducció pintures reials.
Signatura:	<i>Manuel Esquivel lo grabo en Madrid baxo la direccion de Dⁿ. Fran^{co}. Muntaner</i>
Lloc:	Madrid
Any:	1791-1800.
Dibuixant:	Agustín Esteve y Marqués (València, 1753-1820).
Signatura:	<i>Agustin Esteve lo dibujó.</i>
Pintor:	Jacopo Robusti "Il Tintoretto" (Venècia, 1518-1594).
Signatura:	<i>Ticiano Veceli lo pintó.</i>
Mides:	423 x 280 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure i talla dolça: aiguafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Museo de Prado (Madrid).
Descripció:	Personatge masculí de tres quarts i al centre de la composició, amb barba i vestit amb una indumentària fosca, lligada a la cintura. Cos de perfil damunt d'un fons neutre i cap girat envers l'espectador. Amb les mans agafa uns guants i destaca sobre el seu pit una gran cadena d'or. * A la base, sota les signatures, la llegenda: <i>Retrato de un Asiatico, pintado por el Ticiano: cuyo original se halla en el Real Palacio de Madrid: tiene de alto tres pies franceses y tres pulgadas, y de ancho dos pies y cuatro pulgadas. Se halla en la Calcografía de la Imprenta Real.</i>
Observacions:	- Reproducció del quadre "El caballero de la cadena de oro" de Jacopo Robusti "Il Tintoretto", que s'exposa al <i>Museo del Prado</i> de Madrid. - Aquesta pintura s'havia atribuït a Tiziano durant el segle XVIII. D'aquí l'error en la signatura. - L'estampa forma part d'un encàrrec de la <i>Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios</i>, també coneguda com a <i>Compañía de Estampas de los cuadros del Rey</i>, en què hi van participar els gravadors més prestigiosos de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i> de Madrid. - Manuel Esquivel de Sotomayor va cobrar 5000 rals per gravar aquesta estampa.
Bibliografia:	- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- <i>Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798</i> (p.28-29). - CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / BLAS BENITO, Javier / MARTÍN,

María / ROMERO DE TEJADA DORADO, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.67, 69).

- CARRETE PARRONDO, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas españolas. Grabado 1550-1820* (p.158).

- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- “El grabado en España (siglos XV-XVIII)”, *Summa Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.577).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- “Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional”, *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (pp.85-86, lám. 50).

- VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p.223).

El caballero de la cadena de oro

Títol:	“Esopo”
Tema:	Reproducció pintures reials.
Signatura:	<i>Manuel Esquivel lo grabó en Madrid bajo la dirección de Dⁿ. Fran^{co}. Muntaner.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1796.
Dibuixant:	León Bueno ¹ .
Signatura:	Leon Bueno lo dibuxó.
Pintor:	Diego Rodríguez de Silva y Velázquez (Sevilla, 1599-Madrid, 1660).
Signatura:	<i>Diego Velazquez lo pintó.</i>
Mides:	570 x 349 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure i talla dolça: aiguafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Museo del Prado (Madrid).
Descripció:	Personatge masculí de cos sencer i al centre de la composició, vestit amb una casaca vella, lligada a la cintura amb una tela clara. Té la mà esquerra recolzada dins de la casaca i amb la dreta subjecta un llibre², mirant directament a l'espectador. El fons és neutre i destaquen, a terra, una sèrie d'objectes: una galleda amb un drap a l'esquerre i restes d'un equipatge a la dreta. * A la base, sota les signatures, la llegenda: <i>Este quadro que representa á Esopo és de D. Diego Velazquez: tiene de alto cinco pies de rey y siete pulgadas, y de ancho tres pies: está en el Real Palacio de Madrid.</i>
Observacions:	- Reproducció del quadre “Esopo”, de Diego Velázquez, que s'exposa al <i>Museo del Prado</i> de Madrid. - L'estampa forma part d'un encàrrec de la <i>Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios</i>, també coneguda com a <i>Compañía de Estampas de los cuadros del Rey</i>, en què hi van participar els gravadors més prestigiosos de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i> de Madrid.
Bibliografia:	- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- <i>Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798</i> (p.90-91). - CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / BLAS BENITO, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA DORADO, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA

GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.72).

- CARRETE PARRONDO, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas españolas. Grabado 1550-1820* (p.157).

- CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- "El grabado en España (siglos XV-XVIII)", *Summa Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.577).

- GALLEGO GALLEGO, Antonio.- "Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional", *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (p.39, 60, lám.14).

- VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (pp. 229-230).

1. Es desconeix qualsevol informació del dibuixant, només que treballava a Madrid entre finals del segle XVIII i principis del XIX. Antonio Gallego el relaciona amb Angel Bueno, pintor d'història, nascut a Silos l'any 1758 i que va concursar en la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (anys 1778, 1781, 1784 i 1787).

2. S'identifica amb una de les seves fàbules.

Esopo

Títol:	“Menipo”
Tema:	Reproducció pintures reials.
Signatura:	<i>Manuel Esquivel lo Grabo en Ma^d. bajo la dirección de D. Fran^{co}. Muntaner.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1791-1800.
Dibuixant:	León Bueno ³ .
Signatura:	<i>Leon Bueno lo Dibujó.</i>
Pintor:	Diego Rodríguez de Silva y Velázquez (Sevilla, 1599-Madrid, 1660).
Signatura:	<i>Diego Velazquez lo Pintó.</i>
Mides:	560 x 332 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure i talla dolça: aiguafort i burí.
Col·lecció:	Calcografia Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Museo del Prado (Madrid).
Descripció:	Personatge masculí de cos sencer i al centre de la composició, vestit amb una gran capa que cobreix tot el seu cos. Està col·locat de perfil, però amb el cap girat envers l'espectador. Porta barba, un barret i botes altes. El fons és neutre i destaquen, a terra, una sèrie d'objectes: un gran llibre obert a l'esquerre, i una gerra i un paper enrotllat a la dreta. * A la base, sota les signatures, la llegenda: <i>Este quadro que representa al filosofo Menipo és original de D. Diego Velazquez: está en el R^l. Palacio de Madrid: tiene cinco pies de rey y siete pulgadas de alto, y de ancho tres pies.</i>
Observacions:	- Reproducció del quadre “Menipo”, de Diego Velázquez, que s'exposa al <i>Museo del Prado</i> de Madrid - L'estampa forma part d'un encàrrec de la <i>Compañía para el grabado de los cuadros de los Reales Palacios</i>, també coneguda com a <i>Compañía de Estampas de los cuadros del Rey</i>, en què hi van participar els gravadors més prestigiosos de la <i>Real Academia de Bellas Artes de San Fernando</i> de Madrid. - Manuel Esquivel de Sotomayor va cobrar 6600 rals per gravar aquesta estampa.
Bibliografia:	- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan.- <i>Estampas de la Calcografía Nacional. La Colección Real de Pintura 1791-1798</i> (p.92-93). - CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / BLAS BENITO, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA DORADO, Lola / URRUTIA, Elisa /

- VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.72).
- CARRETE PARRONDO, Juan / DIEGO, Estrella de / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo del Gabinete de Estampas del Museo Municipal de Madrid. Estampas españolas. Grabado 1550-1820* (p.158).
 - CARRETE PARRONDO, Juan / CHECA CREMADES, Fernando / BOZAL, Valeriano.- “El grabado en España (siglos XV-XVIII)”, *Summa Artis. Historia General del Arte*, vol. XXXI (p.577).
 - GALLEGO GALLEGO, Antonio.- “Catálogo de los dibujos de la Calcografía Nacional”, *Academia. Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (p.39, 60-61, lám.15).
 - VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p. 230).

3. Es desconeix qualsevol informació del dibuixant, només que treballava a Madrid entre finals del segle XVIII i principis del XIX. Antonio Gallego el relaciona amb Angel Bueno, pintor d'història, nascut a Silos l'any 1758 i que va concursar en la *Real Academia de Bellas Artes de San Fernando* (anys 1778, 1781, 1784 i 1787).

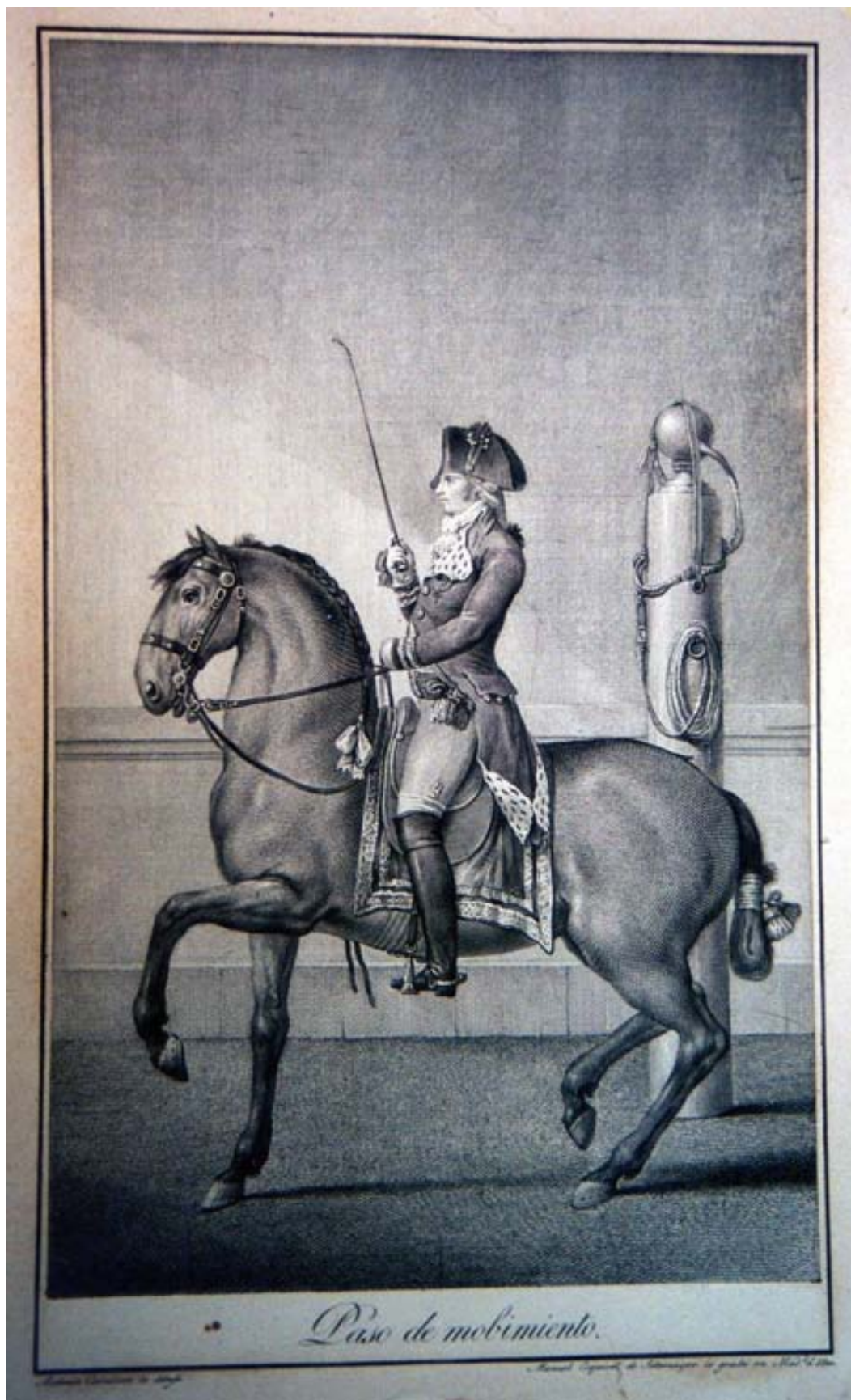
Menipo

Títol:	"Paso de mobimiento"
Tema:	Ensinistrament de cavalls.
Signatura:	<i>Manuel Esquivel de Sotomayor lo grabó en Mad^d. a 1800.</i>
Lloc:	Madrid.
Any:	1800.
Dibuixant:	Antonio Carnicero Mancio (Salamanca, 1748-Madrid, 1814).
Signatura:	<i>Antonio Carnicero lo dibujó.</i>
Mides:	485 x 355 mm.
Suport, tècnica:	Planxa de coure, talla dolça, aquafort i burí.
Col·lecció:	Calcografía Nacional de Madrid.
Altres exemplars:	Museo del Prado (Madrid).
Descripció:	Retrat eqüestre, amb cavall i genet de cos sencer al centre de la composició, ambdós de perfil. El personatge masculí vesteix la indumentària de muntar, amb una levita⁴, botes altes i un bicorn⁵ damunt del cap. Amb la mà dreta aixeca una fusta, mentre amb l'esquerra subjecta les regnes del cavall, de color fosc i amb la pota davantera esquerra aixecada. L'escena té lloc a l'interior d'una estança, amb una paret al fons i una columna on s'hi penjen diverses regnes. * A la base, la inscripció: <i>Paso de mobimiento</i>.
Observacions:	- Pertany a la sèrie del <i>Real Picadero de Carlos IV</i>. Per la primera edició es van obrir 13 làmines, des de 1797 a 1800. La sèrie estava destinada a il·lustrar la traducció de Francisco Cerdà Rico, que no va arribar a publicar-se, de l'obra de Dupaty de Clam, <i>Pratique de l'Equitacion ou l'art de l'Equitacion reduit en principes</i>, París, 1769. Es va fer una altra edició, amb dibuixos de Cosme de Acuña (c.1758-1814), de la qual només es conserven cinc làmines. - Abans de <i>Paso de mobimiento</i>, l'estampa duia el nom de <i>El Piafar</i>. - Va ser gravada per Manuel Esquivel sota la direcció de Francesc Muntaner.
Bibliografia:	- ALEGRE NÚÑEZ, Luis.- <i>Catálogo de la Calcografía Nacional</i> (là.m.37). - APARICIO, Marián / AYALA, Maite / BLANCO, María Isabel / BLAS BENITO, Javier / CARRETE PARRONDO, Juan / ESTRADA, José Manuel / REBOLLO, María José / SÁNCHEZ, Carmen / SANTOS ALMENDROS, María Ángeles / SANTOS SÁNCHEZ, Ángeles.- <i>El grabado académico en la época de Goya</i> (p.42)

- ARNAIZ, Doroteo / CARRETE PARRONDO, Juan / LAFUENTE FERRARI, Enrique.- *La Real Calcografía de Madrid. Goya y sus contemporáneos* (p.84).
- CARRETE PARRONDO, Juan / BARRENA FERNÁNDEZ, Clemente / BLAS BENITO, Javier / MARTÍN, María / ROMERO DE TEJADA DORADO, Lola / URRUTIA, Elisa / VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Catálogo general de la Calcografía Nacional* (p.84).
- VEGA GONZÁLEZ, Jesusa.- *Museo del Prado. Catálogo de estampas* (p. 235).

4. Jaqueta entallada amb grans solapes i faldons rectes i llargs.

5. També anomenat capell de dues puntes, és un tipus de barret rígid de feltre negre, d'ús masculí (civil i militar), molt habitual entre els segles XVIII i XIX.

Paso de movimiento